

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**1641-1651 ARASINDA AYNTÂB ŞEHİR
MERKEZİNDEKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevda OCAKTAN

BURSA – 2021

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**1641-1651 ARASINDA AYNTÂB ŞEHİR
MERKEZİNDEKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevda OCAKTAN

Danışman:

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY

BURSA – 2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda 701842002 numaralı Sevda Ocaktan'ın hazırladığı "1641-1651 arasında Ayntâb Şehir Merkezi'ndeki Ev Ve Dükkân Satışları" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21/06/2021 günü 13.00 – 14.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..... (başarılı / başarısız) olduğuna ..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı Sınav Komisyonu Başkanı)

Üye

Prof. Dr. M. Yaşar ERTAŞ

Sakarya Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Nilüfer ALKAN GÜNAY

Bursa Uludağ Üniversitesi

21 / 06 / 2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24.05.2021

Tez Başlığı: 1641-1651 ARASINDA AYNTÂB ŞEHİR MERKEZİNDEKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 24.05.2021 tarihinde şahsım tarafından *TURNİTİN* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.05.2021

Adı Soyadı:	Sevda OCAKTAN
Öğrenci No:	701842002
Anabilim Dalı:	Tarih
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY
24.05.2021

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**1641-1651 Arasında Ayntâb Şehir Merkezindeki Ev Ve Dükkân Satışları**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Sevda OCAKTAN

Adı Soyadı : Sevda Ocaktan

Öğrenci No : 701842002

Anabilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı

Programı : Yüksek Lisans Programı

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sevda Ocaktan
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Yeniçağ Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : x + 108
Mezuniyet Tarihi : 21 / 06 / 2021
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Ersin Gülsoy

1641-1651 ARASINDA AYNTÂB ŞEHİR MERKEZİNDEKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI

Osmanlı Devleti'nde kadı sicil defteri de denilen, Şer'iyye Sicilleri arasında bulunan belge türlerinden birisi de satış hüccetleridir. Tarafların mahkemeye başvurmalarıyla kayıt altına alınan satış belgeleri, daha sonra çıkabilecek anlaşmazlıkların önüne geçmek için hücceti elinde bulunduran kişi açısından önem taşımaktadır. Örneğin kişinin daha sonradan evini satmadığını, mülkünü zapt ettiğini iddia ederek karşı taraftan şikâyetçi olması ve yahut kadının, kocası ile ortak olan mülklerini, izni olmadan kocası tarafından satıldığını iddia etmesi gibi sonradan ortaya çıkabilecek olan nedenler, satış hüccetlerinde oldukça sık rastlanan durumlardır. Ayrıca mülk satışlarında yer alan kişilerin unvanları, meslekleri, evin nerede olduğu, evin bölümleri bilgisi, dönemin şartlarının Aynâtâb'ın sosyo-ekonomik hayatına yansımaya ilişkin bizlere bilgi vermektedir.

Bu tezde Gaziantep Şer'iyye Sicilleri arasında bulunan yedi defter (16, 17, 18, 19, 20 (iki defter) ve 21) satış belgeleri incelenerek, 17. yüzyıl Aynâtâb şehir merkezinin sosyo-ekonomik durumu saptanmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda Aynâtâb şehir merkezinde 527 tane ev satışı, 59 tane de dükkân satışı tespit edilmiştir. Ayrıca mahallelerin heterojen yapısı, 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda sınıfsal ayrışmanın olmadığını göstermektedir. Sicillerdeki satış belgeleri dönemin revaçta olan mahalleleri hakkında da fikir vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye sicili, ev satışı, dükkân satışı, satış hücceti, Aynâtâb Şehri.

ABSTRACT

Name and Surname : Sevda Ocaktan
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : History
Branch : Early Modern Period
Degree Awarded : Master
Page Number : x + 108
Degree Date : 21 / 06 / 2021
Supervisor (s) : Prof. Dr. Ersin Gülsoy

HOUSE AND SHOP SALES IN AYNTÂB CITY CENTER BETWEEN 1641-1651

One of the document types among the Ottoman Şer'iyye Registries, which is also called the court registration book is the sales contract. The sales contract registered with the application of the parties to the court are important for the person holding the sales contract in order to avoid possible disputes that may arise later. For example the person's complaint from the other party by claiming that he did not sell his house and that the woman claimed that the property shared with her husband was sold by her husband without her permission are quite common situations in sales proceedings. Moreover the titles of the people involved in property sales, their professions, the location of the house, the parts of the house gives us very important information about the socio-economic life of Ayntâb in that period.

In this thesis, totally seven (16, 17, 18, 19, 20 (two books) and 27) şer'iyye registers of Ayntâb were investigated and trying to clarify the socio economic situation in 17th century Ayntâb by sales contracts. As a consequence of this research 527 house sales and 59 shops were detected in Ayntâb city center. In addition, the heterogeneous structure of the neighborhoods shows that there was no class segregation in the 17th century Ottoman society. The sales documents in the registries also give an idea about the popular neighborhoods of the period.

Keywords: Şer'iyye registers, house sales, shop sales, sales contract, Ayntab City.

ÖNSÖZ

Araştırmada, yerel tarihe ışık tutan şer’iyye sicillerinden olan satış hüccetlerinde Ayntâb’ın iktisadi, ticari unsurları, bunların sosyal ve ekonomik hayata yansımaları ele alınarak mülk satışlarının nedenleri, mülk satışlarının yoğunlaştığı alanlar ve şehrin hangi yönde büyüme gösterdiği tümevarım yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. 1641 ile 1651 arasındaki Ayntâb şer’iyye sicillerinin devamlılık göstermesi, bu yüzyılları tercih etmemizde belirleyici etken olmuştur. Bazı tarihçiler tarafından duraklama dönemi olarak adlandırılan bu dönemin en azından Ayntâb için “sönük bir dönem” olmadığı ve iktisadi açıdan verimli, ticari açıdan gelişmekte olduğu görülmüştür. Elbette, bu dönemin krizleri de yok değildir. Celalî isyanlarının yansımaları Ayntâb’da kendini göstermiştir. Zaman zaman şehirleşme de gelişmelerin durduğu da olmuştur. Ancak, olumlu gelişmelerin de yaşandığı göz ardı edilmemelidir.

“1641-1651 Arasında Ayntâb Şehrindeki Ev ve Dükkân Satışları” adlı tezin esas kaynağını Gaziantep Şer’iyye Sicilleri oluşturmuştur. Bu tarihler arasındaki siciller arasındaki 16 ve 18 numaralı defterler transkript edilerek ve daha önce transkript edilmiş diğer 17, 19, 20 (iki defter), 21 numaralı defterlerin verilerinden yararlanarak Antep şehir merkezindeki ev ve dükkân satışları incelenmiştir.

Tez konusunun belirlenme aşamasında, belgelerin transkripsiyon sürecinde, tez çalışmasının her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle araştırmamıza ışık tutan, bana yol gösteren, her ihtiyaç duyduğumda değerli zamanını ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Ersin GÜLSOY’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez yazım sürecinde, transkripsiyon aşamasında ve tez ile ilgili her problemde yardımını ve zamanını esirgemeyen değerli hocam Araş. Gör. Tahsin ŞAHİN’e ve çalışmamızın son aşamasında manevi desteğini ve yardımlarını eksik etmeyen değerli arkadaşım Fatma Nur Coşkun’a da teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. AYNTÂB ŞEHRİ'NDE EV SATIŞ HÜCCETLERİ VE DİPLOMATİK	
ÖZELLİKLERİ	1
2. AYNTÂB TARİHİ	6
3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHİR KAVRAMI	8
3.1. ŞEHİRCİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	8
3.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHİRCİLİK VE ŞEHİR.....	9
4. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHRİN ÇEKİRDEĞİNİ OLUŞTURAN	
MAHALLE	12
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB	15
1.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEFTERLERİN İNCELENMESİ	15
1.2. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB ŞEHRİ'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU	24
1.3. AYNTÂB EVLERİNİN ÖZELLİKLERİ	33
İKİNCİ BÖLÜM	
1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB'DAKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞ USULLERİ	37
1.1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB'DAKİ EV SATIŞLARI	37
1.1.1. Ayntâb' da Ev Satışlarını Gerektiren Sebepler.....	42
1.1.2. Satış Sözleşmesinde Bulunması Gereken Unsurlar	48
1.1.3. Ayntâb Sicillerindeki Satış Usulleri ve Satış Usullerine Göre Belgeler.....	48
1.1.3.1. Bey'-i Bât-ı Kat'î İle Yapılan Satışlar (Normal Satışlar).....	48
1.1.3.2. Hisseli Satışlar.....	52
1.1.3.3. Takas Usulü Yapılan Satışlar	54
1.1.3.4. İpotek (Emaneten, Rehin Bırakma) Usulü Yapılan Satışlar	56

1.1.3.5. Mukataalı Ev Satışları (Vakıf Temelli Yapılan Satışlar)	58
1.1.3.6. Vadeli Satışlar	58
1.1.3.7. Müzayede Usulü Yapılan Satışlar	60
1.1.3.8. İki Satış Türünün Birlikte Bulunduğu Satışlar	64
1.2. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB'DAKİ DÜKKÂN SATIŞLARI	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. 1641-1651 YILLARINDA AYNTÂB'DA EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI:

TABLolar VE ANALİZLERİ	68
1.1. EV SATIŞLARI	68
1.1.1. Yıllara Göre Ev Satış Sayıları ve Fiyatları	70
1.1.2. Unvanlı Kişilerin Oturdukları Mahalleler	77
1.1.3. Ayntâb'daki Zimmiler	85
1.1.4. Farklı Özelliklerin Ev Satış Fiyatlarına Etkisi	90
1.1.4.1. Mağara Bulunan Evler	90
1.1.4.2. Havuzlu Ev	92
1.1.4.3. Hamamlı Evler	92
1.1.4.4. İki Katlı Evler	93
1.2. DÜKKÂN SATIŞLARI	95
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	104

TABLULAR

	Sayfa
Tablo-1 Mahallelere Göre Ev Satışları	69
Tablo-2 Mahallelere Göre Yıllık Ev Satış Sayıları ve Ortalama Fiyatları.....	71
Tablo-3 1641-1651 Yılları Arasında Ayntâb Şehrinde Mahallelere Göre Ev Fiyat Ortalamaları ve Ortalama Üzerinde Fiyatla Satılan Ev Sayısı.....	73
Tablo-4 Unvanlı Ev Alıcılarının İkametleri.....	77
Tablo-5 Unvanlı Ev Satıcıların İkametleri.....	79
Tablo-6 Unvanlı Kişilerin Ev Satın Aldıkları Mahalleler.....	80
Tablo-7 Unvanlı Dükkân Satıcılarının Oturduğu Mahalleler	82
Tablo-8 Unvanlı Dükkân Alıcılarının İkametleri.....	83
Tablo-9 Unvanlı Ev ve Dükkân Satıcıları ile Alıcılarının Oturdukları Mahalleler	84
Tablo-10 Zimmilerin Ev Satışı Yaptığı Mahalleler	86
Tablo-11 Zimmilerin Ev Aldığı Mahalleler.....	86
Tablo-12 Ev Satışı Yapan Zimmilerin İkametleri.....	87
Tablo-13 Satılan Evlere Komşu Olan Zimmilerin Buldukları Mahalleler.....	88
Tablo-14 Tespit Edilen Zimmi Hanelerin Bulduğu Mahalleler.....	89
Tablo-15 Mağara Bulunan Ev Satışları.....	91
Tablo-16 Mahallelere Göre İki Katlı Ev Satışları	94
Tablo-17 Dükkân Satışları Tablosu	97
Tablo-18 Özelliklerine Göre Satılan Dükkânlar	98
Tablo-19 Unvanlarına Göre Dükkân Satıcıları	99
Tablo-20 Unvanlarına Göre Dükkân Alıcıları	99
Tablo-21 Dükkân Alıcı ve Satıcılarının İkametleri.....	100

GRAFİKLER

	Sayfa
Grafik-1 1641-1651 Yılları Arasında Ayntâb Şehrinde Mahallelere Göre Ev Fiyat Ortalamaları ve Ortalama Üzerinde Fiyatla Satılan Ev Sayısı.....	75

HARİTALAR

	Sayfa
Harita-1 17. Yüzyılda Ayntâb	96

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
a. yer : Aynı Yer
b. : Baskı
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
cm. : Santimetre
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
G.Ş.S. : Gaziantep Şer'iyeye Sicilleri
H. : Hicri
hkm. : Hüküm
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
kg. : Kilogram
M. : Miladi
No. : Numara
s. : Sayfa
ss. : Sayfalar arası
S. : Sayı
S. B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.B.E.D. : Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
TALİD : Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
T.T.K. : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
vr. : Varak
vs. : Ve Saire

GİRİŞ

Bu araştırmada 1641-1651 yıllarına ait Ayntâb Şehir merkezindeki ev ve dükkan satışları incelenmiştir. Gaziantep Şer'iyye Sicilleri'nden 16 ve 18 numaralı defterler taranarak Ayntâb Şehir merkezindeki ev ve dükkan satışları ile ilgili veriler toplanmıştır. Diğer defterlerden 17, 19, 20 (2 teze bölünmüş defter) ve 21 numaralı defterlerin daha önce yapılmış olan yüksek lisans tezlerindeki ev ve dükkan satışlarına ait kısımlardan faydalanılmıştır. Araştırma dâhilindeki defterler incelenirken içerisinde satış olan her belge çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu belgeler arasında tereke belgeleri de bulunmaktadır. Zira miras kalan mülkler paylaşılırken bir kişi kendisine intikal eden mülkteki hissesini başka birine satarak satış işleminde bulunmuştur veya tam tersi olarak kendisi alıcı konumunda bulunmuştur. Bununla birlikte bazı durumlarda miras kalan mülk satılarak parası paylaşılmıştır. Dolayısıyla daha doğru sonuçlara ulaşabilmek adına incelenen bütün defter ve belgelerde içerisinde satış olan her belge satış hücceti olarak değerlendirilmiştir.

Satışlar içerisinde en fazla yere sahip olan satışın ev satışları olduğu saptanmıştır. Ev satışlarının çoğu Şehir merkezindeki mahallelerde gerçekleşmiştir. Dükkan satışları Ayntâb Şehir merkezindeki mahallelerde, arşı ve pazarlarda vuku bulmuştur. Ayntâb sicillerinde ev karşılığı olarak menzil, dâr, beyt ve ev ibareleri kullanılmıştır. Ev satışları içerisinde satılan ev ile birlikte başka satışlar gerçekleşmiş olsa dahi esas olan satış ev olduğu için bu kapsam dâhilinde ele alınmıştır.

1. AYNTÂB ŐEHİRİNDE EV SATIş HÜCCETLERİ VE DİPLOMATİK ÖZELLİKLERİ

Kadı ya da nâibi tarafından tutulan, mahkemelerde alınan kararların yer aldığı Şer'iyye sicillerine Osmanlı mahkeme kayıtları, kadı defteri, kadı sicilleri, zabt-ı vekâyi, kadı divanı, sicillât-ı Şer'iyye gibi isimler verilmektedir. Osmanlı'nın aile, toplum, ekonomi, hukuk gibi birçok alanında önemli bilgiler veren Şer'iyye sicilleri sosyal ve yerel tarih alanında birinci el kaynak niteliğindedir. Bunlar toplumun her tabakasından insanlar arasında olan hukuki ilişkilerin kaydının olduğu defterlerdir. Sicillerin çoğu XV. ve XVI. yüzyıllarda Arapça yazılmış olup bu yüzyıldan sonra Arap toprakları dışında Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Her ne kadar XVI. yüzyıl sonundan itibaren Osmanlı Türkçesi kullanılsa da başta vakfiyeler olmak üzere bazı tereke ve aile

hukuku ile ilgili konular ve kadıların göreve başlama kayıtları Arapça yazılmıştır. Siciller çoğunlukla rika kırması, talik ve divani yazı çeşidiyle yazılmıştır. Siciller defterlere kaydedilirken tarih sırasına her zaman dikkat edilmemiştir.¹

Siciller içerisinde birçok belge türü bulunmaktadır. Genellikle defterlerin ön kısmına kaydedilen ve “sicill-i mahfûz” denilen ilam, hüccet, tereke kayıtları gibi bizzat mahkemeye gidilerek bir işlem sonucunda meydana gelen kayıtlar bunlardan bazılarıdır. Bu kayıt türlerinde konularına göre farklı yazım şekli ve usulü benimsenmiştir.² Hüccet, sözlükte senet, belge, delil olarak tanımlanmaktadır.³ Başka bir kaynakta ise şer’î mahkemelerde görülen bir davanın şahitler huzurunda ve onları dinledikten sonra kadının verdiği hükmü içeren belge olarak adlandırılmaktadır.⁴ Satış belgelerinde ve taraflara mahkeme sırasında verilen belgede kadının imzası yer alırken mahkeme kayıtlarında yer alan surette imza bulunmamaktadır.⁵ Hüccetler bir kişinin beyanını, diğer kişinin ise bu beyanı onayını içermektedir. Kadının hükmünü içermeyen hüccetlerde⁶ şahitlerin imzası da bulunabilirdi.⁷

Satış hüccetleri maddeler hâlinde şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Dua: Hüccetlerin tümünde dua kısmı vardır. Başta ya da ortada yer almaktadır.⁸ Bazılarında dua kısmı içeriğe uygun bir şekilde olabilmektedir. Bu kısımda kadının bağışlanma dileğinin yer aldığı kısa bir dua bulunmaktadır.⁹ Ancak tarafımızca incelenen sicil defterinde yer alan belgelerden yalnızca birkaçının dua ile başladığı görülmüştür. Buradan defter kayıtlarında dua ile başlamanın genel bir kural olmadığı anlaşılmaktadır.

¹ Yunus Uğur, “Şer’iyye Sicilleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, C. 39, s. 8-9. - Fethi Gedikli, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, İstanbul: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 187-189.

² Y. Uğur, “Şer’iyye Sicilleri”, s. 8-9.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 23. b., Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2006, s. 388.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, 4. b., Ankara: T.T.K., 2014, s. 113.

⁵ Ekrem Tak, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009, s. 105.

⁶ Mustafa Oğuz, Ahmet Akgündüz, “Hüccet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1998, C. 18, s. 446.

⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 113.

⁸ M. Oğuz, A. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 447.

⁹ E. Tak, *a.g.e.*, s. 116.

2. Girizgâh: Kadının imza ve mührünün yer aldığı kısımdır ve belgenin sol tarafında bulunmaktadır.¹⁰

3. Metin: Asıl konunun yer aldığı kısımdır ve bölümlere ayrılmaktadır:

a) Başlangıç kısmı: Hüccetler genellikle “Oldur ki, Budur ki” şeklinde başlamaktadır. Ancak kâtiplerin bazen bu ifadeleri yazmadıkları görülmektedir.¹¹ İncelenen Ayntâb sicillerinde metinler “Oldur ki, Budur ki, Mahmiyye-i Ayntâb mahallâtından, Medine-i Ayntâb mahallâtından, Husus-ı âtî-l-beyanın mahallinde... vb. şekillerde başlamaktadır.

b) Hüviyet Tespiti: Satış hüccetlerinde tarafların dini, baba adı ile birlikte unvanı ve isimlerinin yer aldığı, kişinin tanıtıldığı ve kişinin ikametinin yer aldığı bölümdür.¹² İncelediğimiz belgelerde Müslüman kişilerin dini ayrıca belirtilmeyip daha ziyade gayrimüslimlerden zimmi olarak bahsedilmiştir. Ayntâb satış hüccetlerinde “Mahmiyye-i Ayntâb mahallâtından Yahni Mahallesi’nde...”, ifadeleri ile kişinin sakin olduğu mahalleye yer verilmektedir. Bu bölümde ayrıca kişilerin unvanı, mesleği ile ilgili bilgi verilmektedir.

c) Meselenin Takdimi: Hüccetin hangi konuyu içerdiği bu bölümde yer alır. Bu bölüm üç unsurdan oluşur:

Birinci Tarafın Beyanı: Hüccetin konusu burada ifade edilir. İncelenen belgelerde satışın yer aldığı kısımdır.¹³ Satış hüccetlerinde gayr-i menkulün yeri, sınırları, satış bedeli olan semeni belirtilir. Satış hüccetlerinde birinci tarafın yani satıcının sözleri: "Semenini bi-t-tamam ahz ü kabz ettim"; "Teslim-i mebî' ve kabz-ı semen eyledim"; "Bey'-i bât-ı kat'î ile bey' edip kabz-ı semen ve teslim-i mebî' eyledim; Ba'de-l-yevm mülk-i müşterâsıdır (mülk-i müşterâsı olup benim kat'a alakam kalmadı) keyfe mâ yeşâ' ve yahtar mutasarrıf olsun, gibi ifadeler ile sona ermektedir. Satış hüccetlerinin bazılarında "bey'-i bât-ı kat'î" den sonra pazarlık sonunda anlaşmaya varılıp el sıkışma anlamına gelen "safka-i vâhide" tabirine yer verilmektedir. Ödenmemiş borcun söz konusu olduğu hüccetlerde satıcı paranın ödenmesini kişiden "Sual olunub alıverilmesini talep ederim" şeklinde ifade etmektedir.

¹⁰ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 447.

¹¹ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 447.

¹² M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 447.

¹³ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 447. –Y. Uğur, “Şer’iyye Sicilleri”, s. 9.

İkinci Tarafın Beyanı: Hücetlerde genellikle ikinci taraf, birinci tarafın beyanını onaylamaktadır. Bu “gıbb-et-tasdîk veya gıbb-et tasdîk-üş-şer’î” gibi ifadelerle hücetlerde yer almaktadır. Hücetlerde ikinci taraf, birinci tarafın sözlerini inkâr ederse, birinci tarafın sözlerini “gıbb-es-sual bade-l-inkâr beyyine talep olundukta” gibi ifadelerle kanıtlaması talep edilir. Sonrasında udûl-i müslimîn denilen şahitlerin kadı karşısındaki şهادetlerine yer verilir. Bu şهادet “biz bu hususa şahitleriz şهادet dahi ideriz” şeklinde ifade edilir. Bu sözler ise “şهادetleri hayyiz-i kabulde vâki’ olup” ifadeleri ile son bulur.¹⁴ Ayntâb sicillerinde bu bölüm satıcının ifadelerinin alıcı yani müşteri tarafından onaylandığı bölümdür. Satın alan kişi (müşteri) "gıbb-et-tasdik" veya "gıbb-et-tasdik-üş-şer’î” ya da “mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzere cârî olan ikrârını mukarrün leh-el-mezkûr bi-l-muvâcehe kabul ve tasdik eyledikten sonra (etmeğın, eylemeğın, ettiğınde, ettiklerinde)" şeklindeki ifadeler ile satıcının beyanını tasdik etmektedir. Eğer ikinci taraf (müşteri) birinci tarafın (satıcı) ifadelerini reddederse birinci tarafın sözlerini “gıbb-es-sual âkıb-el inkâr müddeî merkumenin müddeâsını mütebeyyine beyyine talep olundukda..”, “inkâr ile cevap virmeğın mezbûr Halil’den kelâmına mutabık beyyine talep olundukda..”, “gıbb-el-istintâk ve-l-inkâr merkum Ali’nin takarrür-ü meşrûhuna muvâfıka beyyine talep olundukda...”, “gıbb-es-sual ba’de-l-inkâr beyyine talep olundukta” gibi cümlelerle ispatlaması talep edilmektedir. İki tarafın farklı beyanlar vermesi nedeniyle anlaşmazlığa düşülmesi durumunda “udûl-ü müslimîn” denilen şahitler dinlenmektedir. İki taraftan birisinin haklı olması durumunda şahitler “Biz bu hususa şahitleriz, şهادet dahi ederiz deyü her biri eda-i şهادet eylediklerinden” şeklinde şahitliklerini beyan etmektedir. Hücet, genellikle “ba’de-t-ta’dîl ve-t-tezkîye şهادetleri hayyiz-i kabul’ de vâki’ olmağın” sözleriyle devam etmektedir.

Kitabet Kaydı: Tarafların beyanlarının mahkeme kayıtlarına kaydedildiği bölümdür. Bu bölümde "Ma-vak’a bi-t-taleb ketb (kayd-ı sicil) olundu"; “Mâ-hüve'l-vâki' (filan kişinin) talebiyle ketb (kayd-ı sicil ve terkim) olundu” sözleriyle beyanların kayıt altına alındığı belirtilmektedir. İkinci tarafın ifadesinden sonra "İşbu vesika ber-sebil-i temessük (li-ecl-it-temessük) ketb ü tahrir olunup yed-i talibe vaz' olundu";

¹⁴ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 448.

sözleri ile hüccetin iki tarafa da verildiği belirtilmektedir. Bunu genellikle ihtiyaç duyulduğunda¹⁵ anlamında "lede-l-hâce,"ihticâc edine"¹⁶ gibi cümleler takip etmektedir.

4. Hatime: Bu kısım tarih ve şühûd-ül-hâl'den oluşur. Genellikle tarih yazı şeklinde belirtilir. Şühûd-ül-hâl denilen kısımda udûl-i müslimîn yer alır. Udûl-i müslimîn, kendisine itimat edilen kişilerden, kadı, muhızır, imam gibi din görevlileri veya esnaftan, sanatkârlar arasından, idari ve askerî teşkilat görevlilerinden, mahkemede yer alan kâtiplerden oluşur. Şühûd-ül-hâl kısmı en sonda uzun bir çizgi ile "şin veya lam" harfinin uzatılmasıyla ifade edilir. Hüccetin orijinalinin taraflara verilip suretinin mahkeme kayıtlarına geçirilmesi, istisnalar dışında bu konuda bir daha hukuki anlaşmazlık yaşanmayacağını yaşansa dahi hücceti bulunduran kişi lehine hüküm verileceğini göstermektedir.¹⁷

İncelenen belgelerdeki mülk satışlarında satış kelimesi "bey" ile ifade edilmiştir. Bey' ü şirâ' ise bir mülkün alım satımı anlamını taşımaktadır. Satışlarda karşılaşılan bir diğer satış ifadesi bey'-i sahih ise satışın meşru olduğunu bize göstermektedir. Belgelerde yer alan "bey'-i bât-ı kat'î" ifadesi ile satışın kesin olarak gerçekleştiği belirtilmek istenmiştir. Yine müzayede usulü satışlarda karşımıza çıkan ve mülkün açık artırma ile satıldığı ise "bey'-i men yezîd" ifadesiyle belirtilmiştir. Bazı satışlarda satıcı anlamına gelen bâyi' kelimesi yer almıştır.¹⁸ Bunun gibi terimler çalışmamızda zaman zaman açıklanarak konunun anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır.

İncelenen dönemde satışlarda riyal gurus, esedi gurus gibi para birimleri kullanılmıştır. Riyal esasında İspanya sikkesi olan "real"ın o zamanki Osmanlı toplumunda adlandırılmış şeklidir. Esemi gurus ise Osmanlı'da Hollanda "thaler"ine verilen isimdir. Üzerinde bulunan aslan resminden dolayı esedi olarak adlandırılmıştır.¹⁹ Bazı satışlarda satış karşılığı verilen para ile birlikte batman adı verilen ağırlık ölçüsü ile ifade edilen ürünler de satış bedeline dâhil edilmiştir. Ağırlık ölçü birimi olarak batmanın değeri şehre ve ürüne göre değişmektedir. Örneğin Mardin'de 1518 yılında bir batman 3 kilogram değerindeyken aynı yıl Erzincan'da 1 batman 6,157 kg'a tekabül

¹⁵ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 545.

¹⁶ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 448.

¹⁷ M. Oğuz, A. Akgündüz, a.g.e., s. 447- 448.

¹⁸ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 74, 94.

¹⁹ Şevket Pamuk, "Kuruş", *DİA*, Ankara, 2002, C. 26, s. 458 ; Ömerül Faruk Bölükbaşı, "Riyal", *DİA*, 3. Basım, Ankara, 2019, C.EK-2., s. 426 ; Ruhi Özcan, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", Konya, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2005, S. 17, s. 250.

etmekteydi. Tokat'ta 1581 yılında 1 batman 7,6 kg. iken 1650 yılına gelindiğinde Erzurum'da 7,83 kg'a isabet etmektedir.²⁰ Ayntâb'da XVI. yüzyılda 1 batman 720 dirheme tekabül etmektedir.²¹ 1 dirhem 3,207 gram²² olmasıyla birlikte Ayntâb'da XVI. yüzyılda 1 batman 2,309 kg ağırlığına denk gelmektedir.

2. AYNTÂB TARİHİ

Güneydoğu Anadolu'nun en büyük merkez illerinden biri olan Ayntâb Şehri, Sacur Çayı'nın kollarından Aydınleben (Allaben) Deresi üzerindeki yaylada yer alır. Engibeli bir arazide yer alan Ayntâb, yerleşime uygun iklimi nedeniyle ilgi çekmiştir. İlkçağ araştırmalarında Ayntâb Şehri'nin kuzeyindeki Dülük (Romalılarca Doliche) ismi bilinmektedir. Dülük, Mezopotamya ile Suriye'yi İç Anadolu'ya bağlayan bir kavşak noktasında yer almıştır. Bu bölge "Dülük Bölgesi" olarak bilinmektedir. Sırasıyla Hititler, Asurlular, Medler, Büyük İskender, Romalılar ve Bizans hâkimiyetine giren Dülük civarında Bizans dönemindeyken bir kale inşa edilmiş ve bu kale Ayntâb Şehri'nin nüvesini oluşturmuştur.²³ Bu kale günümüzde Türk Tepesi olarak bilinen yerdedir.²⁴ Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi'nde Ayntâb'dan Halep'in kuzeyinde, Suriye'nin müstahkem mevkiilerinden olduğu şeklinde bahsedilmektedir. Aynı eserde Guillaume de Tyr'ın Ayntâb'ı "Hamtab" ve "Hatab" olarak kayıtlara geçirdiğinden söz edilmektedir.²⁵ Hüseyin Özdeğer'in ifadesine göre Yakut el-Hamevî tarafından "Aynütâb" sağlam bir kale olup Dülük adıyla anılmaktadır. Özdeğer bu adın Haçlı Seferleri öncesinde yaygınlaştığı kanaatine varmıştır. Hz. Ömer ve Harunreşid'den sonra Selçuklu komutanlarından Afşin'in ele geçirdiği bu bölge, sonrasında Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'ın egemenliğine girdi. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud'un ölümünden sonra atabey Nureddin Mahmud Zengî burayı Selçuklulardan aldı. Bölge II. Kılıçarslan'ın kaleyi kuşatmasıyla tekrar Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliğine girdi. Ardından Moğolların ve Memlûklerin eline geçti. Memlûkler ile Dulkadiroğulları arasında çekişme konusu olan Ayntâb ve civarına çoğunlukla Dulkadır

²⁰ Cengiz Kallek, "Batman", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1992, C. 5, s. 199-200.

²¹ Hüseyin Özdeğer, "Antep'te Pazar Ekonomisi", İstanbul, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 20, 1982, s. 167.

²² R. Özcan, a.g.e., s. 250.

²³ Hüseyin Özdeğer, "Gaziantep", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1996, C. 13, s. 466.

²⁴ Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb*, çev. Zeynep Yelçe, 1. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 39.

²⁵ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, (Notlar: Efourard Dulaure, çev. Halil Yinanç), 4. b., Ankara: T. T. K., 2019, s. 277.

Türkmenleri yerleşmişti. Timur'un ardından tekrar Memlûk hâkimiyetine geçen bu bölge bundan sonra Akkoyunlu ve Karakoyunluların istilasına uğradı. Tarih boyunca pek çok istilaya uğrayan bölge bu tarihten sonra yeniden Memlûkler ile Dulkadıroğulları arasında çekişmeye sahne oldu. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin araya girmesiyle durum farklı bir boyut kazandı. Memlûkler ile Dulkadırlılar arasında sık sık el değiştiren bölge Dulkadıroğullarının elindeyken Dulkadıroğulları Beyliği'nin yönetiminin Osmanlı himayesinde olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmesi sırasında tekrar Memlûk nüfuzu altına girdi. Osmanlı Devleti Safevîler ile mücadele halindeyken Memlûk Sultanı Kansu'nun Şah İsmail'e destek vermesi Memlûk egemenliğindeki Sünnilerde hoşnutsuzluk yarattı. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim Sünnileri Osmanlı hâkimiyetine davet etti. Ayntâb nâibinin davete icabet etmesiyle birlikte bölge, Ayntâb'a giden Yavuz ile birlikte Osmanlı hâkimiyetine geçmiş oldu.²⁶ Osmanlı himayesine geçtikten sonra Arap Vilayeti'ne bağlandı. Vilayetin adı daha sonraları Şam Beylerbeyi olarak anılmaya başlandı. Sonrasında Maraş Eyaleti'ne bağlanan Ayntâb 1818 yılında Halep Eyaleti'ne geçene kadar bu konumunu sürdürdü.²⁷

XVII. yüzyılda her bölge gibi Ayntâb Şehri de zaman zaman Celalî isyanları ile karşı karşıya kaldı. 1839'da Mehmed Ali Paşa'nın işgaline uğrayan şehir I. Dünya Savaşı'nın bitişiyile birlikte önce İngilizlerin sonra Fransızların işgali altına girdi. Sonrasında Fransız ve Ermenilerin halka yaptığı zulüm neticesinde Şahin Bey önderliğinde Ayntâb'da direniş başladı. Şahin Bey'in şehit edilmesinden sonra bölgedeki direniş çatışmaya dönüştü. Mücadele 1 Nisan 1920 ile 9 Şubat 1921 arasında devam etti. Sonrasında ne yazık ki Fransızlar durumu kontrol altına aldı ve Türkler geri çekilmek zorunda kaldı. TBMM, halkının verdiği mücadeleden dolayı 6 Şubat 1921'de Ayntâb'a "gazîlik" unvanı verdi. İki yıl boyunca süren bu işgal Fransızlar ile Ankara Antlaşması'nın yapılmasının ardından 25 Aralık 1925'te Fransızların şehirden ayrılmasıyla son buldu.²⁸

---

²⁶ H. Özdeğer, "Gaziantep", s. 466-467.

²⁷ H. Canbakal, a.g.e., s. 66.

²⁸ H. Özdeğer, "Gaziantep", s. 467-469.

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHİR KAVRAMI

3.1. Şehirciliğin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi

Şehir kelimesinin tanımını yapmadan önce şehircilik ve şehir tarihi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Şehirciliğin ortaya çıkışı Yunanlıların *cite* denilen şehir uygulamasına dayanır. Bundan sonra bağımsız veya ayrıcalıklı şehir devletleri demek olan *municipe* Romalılar tarafından kullanılırken müşterek idare anlamına gelen *commüne* de Romalılardan sonra kullanılmıştır. Böylece üç gelişim evresi geçirmiş olan şehircilik 1789 Fransız İhtilalinden sonra mahallî işlerde biraz esneklik tanınmasıyla son hâlini almış ve bunun adına da belediye yani *municipalite* denilmiştir. Son hâlini alan şehircilik anlayışını birçok devlet bazı değişikliklerle almıştır. Türkler de belediyecilikle ilgili batıdan ve doğudan aldıklarıyla bu müesseseye katkılar yapmıştır.²⁹

İslâm dünyasında şehircilik ile ilgili gelişmeler Hicret'ten sonra Medine'de başlamıştır. Hz. Muhammed ibadetin yanı sıra eğitimin, adli ve idari işlerin görüldüğü Mescid-i Nebevî'yi yaptırmıştır. Merkezinde caminin bulunduğu şehir, pazar yerinin de eklenmesiyle ekonomik olarak düzenlenmiştir. Şehirdeki idari düzene yön veren Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ömer'in Mescid-i Nebevî'nin yanında dârülimâreyi yaptırmasıyla idari işler burada görülmeye başlanmıştır. Böylelikle İslâm şehri ibadet yerinin etrafında gelişmiştir. Mahallelerin merkezini ise mescid oluşturmuştur. Fetihlerin artmasıyla şehirleşme hız kazanmıştır. VII. ve XI. yüzyıllar arasında şehirleşmeye paralel olarak ekonomi de gelişmiştir. İslâm dünyasında fetihlerin artmasıyla Hz. Ömer döneminde ilk defa örnekleri görülen askerî ordugâhlar kurulmaya başlanmıştır. Ülkenin genişlemesiyle farklı bölgelerde Emevîler ve Abbasîler tarafından şehirler kurulmuştur. Sasanîler'den ve Bizans'tan ele geçirdikleri şehirlerin fiziki yapısını değiştirmeyen Müslümanlar sadece eski mabetleri camiye dönüştürerek veya yeni camiler yaparak şehrin Müslüman kimliğini oluşturmuşlardır.³⁰

Eskiden Türkler balık kelimesini şehir ve kale anlamında kullanmışlardır. XI. yüzyıldan itibaren şehir anlamında kend kelimesini kullanmaya başlamışlardır.³¹

²⁹ Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No. 3, İstanbul: Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, 1936, s. 4.

³⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Şehir", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, İstanbul, C. 38, s. 441-443.

³¹ Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lügatit-Türk*, 3. b., Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, s. 8, 91, 110,114, 133, 163; Faruk Sümer, *Eski Türklerde Şehircilik*, 4.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019, s. 1.

İslâmiyet'ten önce Orta Asya'da şehirler kuhendiz (iç kale) şehristan (şehir, eski şehir) rabaz (varoş) olarak üç kısımdan oluşmaktaydı. İç kalede şehrin en üst yöneticisi/hükümdar bulunurdu. Şehristan ise kuhendiz denilen iç kalenin çevresindeki bölümdür. Bütün bunların dışında şehrin varoş kısmı olan rabaz bulunurdu. Kale ve şehristan surla çevriliydi. Rabaz ve çarşı ise surların dışında kalıyordu. Ancak zamanla şehrin genişlemesi sonucu şehristan yani asıl şehir ile sur dışında kalan mahalleler (rabazlar) birleşti ve tek bir surla çevrildi. Önceden şehrin kapılarına pazar ve kervansaraylar kurulurdu.³² Samanîler ile birlikte şehirler gelişimini sürdürdü. Buhara Türk, Arap, İran sentezini yansıtan İslâm şehri örneği hâline geldi. XII. yüzyılda aynı meslekten olanların ayrı mahallelere yerleştirilmesi ile şehirler farklı bir kimlik ve düzen kazandı. Abbasîler ile ivme kazanan şehirleşme Türk-İslâm Devletleri döneminde farklı bir karakter edindi. Caminin yanında türbe yapımı da önemli hâle geldi. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle şehir fetihlerinin ardından cami ve medrese yapılarak bu şehirlere Türkler yerleştirildi. Yine tüccar ve din âlimleri bu bölgelere yerleştirilerek şehirler kültürel olarak geliştirilmeye çalışıldı. Türkler, fetihler ile birlikte yeni şehirler kurarak bu yerlere kendi kimliklerini verdiler. Böylelikle bu şehirleri Türkleştirdiler ve İslâmlaştırdılar.³³

3.2. Osmanlı Devleti'nde Şehircilik Ve Şehir

Osmanlı belgelerinin dilinde şehir, "cuma kılınır ve pazar durur yer" şeklinde tanımlanmaktadır. Buna istinâden şehirlerin çekirdeğini Cuma Camisi ile haftanın belirli günlerinde kurulan pazarların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde merkezinde cuma namazı kılınan Cuma Camisi ya da Ulu Cami denilen ibadet mahallinin yer aldığı, bir kalesi ve bunun etrafında mahallelerinin ve çarşının olduğu, sınaî ve ticari faaliyetlerin yapıldığı üretim merkezi konumunda olan ve bunu pazarlayabilen, kendine yetebilecek bir kırsal alana sahip olan Anadolu ve Balkanlardaki yerleşim yerlerine "şehir" denilmektedir. Şehirlerde vergi veren nüfus 400 kişi ve üzerinde olurdu. Şehri fiziki bakımdan şekillendiren mahalleler genellikle 20-40 hane arasında değişirdi. Mahallenin adı bazen bulunduğu bir yerin coğrafi

³² Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017. S.7. ; Aydın Usta, *Türklerin İslâmlaşma Serüveni Sâmânîler*, 2.b., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 385. ; M. S. Küçükaşcı, a.g.e., s. 443.

³³ M. S. Küçükaşcı, a.g.e., s. 443-445.

özelliklerini bazen de mahalledeki dinî ya da idari liderin ve yahut başka yerden göç eden bir topluluğun ismini taşırdı.³⁴

Osmanlılar bir şehri fethettiği zaman orada İslâm hukuku ve Türk-İslâm devlet geleneğini uygulamaya başlardı. Osmanlı Devleti bir şehri barış yoluyla ele geçirirse o şehrin halkının canına ve malına dokunulmaz, gayrimüslim nüfus cizyelerini ödeyerek evlerinde oturmaya devam ederdi. Şehre yerleştirilen Müslüman halk ise yeni mahalleler oluşturulardı. Böylece şehrin imar faaliyetleri de başlamış olurdu. Ancak şehir savaş yoluyla ele geçirilmişse şehrin mevcut halkı kanunlara göre esir edilebilirdi. Bu gibi durumlarda şehrin bazı kiliseleri camiye çevrilirdi. Bundan sonra ilk iş olarak tahrir yapılır, şehrin örf ve âdetlerine göre şehir kanunnameleri oluşturulurdu. Bu kanunnamelerde Osmanlı'nın ısıdırma-hoşgörü (istimâlet) politikası gereği fethedilen şehrin gelenek, görenek ve kanunları Osmanlı kanunları ile birlikte uygulanırdı. Hatta bu geçiş sürecinde bazı bölgelerde eski kanunlar devam etmiş ve bir sonraki tahrirde değiştirilmiştir. Ardından şehre kadı, subaşı ve şehremini gibi adli, beledi, idari ve şehrin güvenliğini sağlamak için görevliler tayin edilmiştir. Aslında bu atama şehrin ihtiyacına göre yapılırdı. Ancak şehirdeki en önemli görevlinin kadı olduğu söylenebilir. Zira kadılar adli, idari, beledi birçok iş üstlenmekteydiler.³⁵ Şehirlerde bulunan şer'î mahkemelerde görev yapan kadılar, İslâm hukukunda Hanefi mezhebine göre karar verirlerdi. Kadıların miras paylaşımı, nikâh, yetimlere vasi tayin edilmesi ve vasilikten men edilmesi, vakıfların kontrolü, cinayet, hırsızlık vb. şer'î ve hukuki davalara bakma görevi vardı. Bu görevlerinin haricinde bulunduğu kazanın yöneticisi olan kadılar payitahttan gelen emirleri uygulamakla da yükümlüydüler. Şehir ve kasabalardaki güvenlik işlerine ise askerî ve mahallî görevliler bakarlardı. Görev yelpazesi geniş olan kadılar merkezden gelen emir ve fermanları, baktıkları davalara ilişkin hükümleri sicil denilen defterlere kaydetmek zorundaydı. Bu siciller şehrin idaresi, ekonomisi, muhafazası ve beledi işler bakımından önemli bilgiler içermekteydi. Kadının hüküm verdiği hukuki ve cezai davalarda kişinin aleyhine karar verilirse şahsın yakınları verilen kararın adaletsiz olduğu yönünde kazaskere ve şeyhülislama itirazda bulunabilirdi. Böylelikle davada kadının verdiği hüküm yeniden gözden geçirilmiş olurdu. En son karar merci ise Divan-ı Hümâyün'du. Burada da kadının aleyhine karar

³⁴ İlhan Şahin, "Şehir", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, C. 38, s. 446-448.

³⁵ Yunus Uğur, "Şehirler ve Şehirleşme", *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2015, s. 294-299.

çıkarsa adaletsizliğine hükmedilen şehrin kadı ve valisi adına iyi şeyler beklenmezdi.³⁶ Osmanlı Devleti, Orta Asya ve Türk-İslâm Devletlerinden aldığı bu kültürel mirası bünyesinde harmanlamış ve kurduğu şehirlerde bunu yansıtmıştır. Sosyal ve dini yapılar olan imaretler kurarak şehre kendi kimliğini kazandırmıştır.³⁷

Osmanlı'dan önce kurulan şehirler olduğu gibi Osmanlı'nın kurduğu şehirler de mevcuttur. Şehirlerde kale önemli olarak görülmüş ve herhangi bir tehdit anında sığınılan bir savunma merkezi olarak kullanılmıştır. Zamanla şehirlerin büyümesiyle birlikte kale dışı yerleşim alanları ve mahalleler kurularak şehirler kale dışına taşmıştır.³⁸ Şehirler genellikle ticari ve sınai faaliyetlerin olduğu, tarımsal üretimin çok fazla yapılmadığı alanlar olmuştur. Ancak bağcılık ve bahçecilik yapılarak tarımsal faaliyetler az da olsa kendini göstermiştir. Osmanlı şehirlerinin gelişmesini sağlayan faktörlerden biri de vakıf müessesesidir. Daha şehir ilk kurulduğu andan itibaren padişahlar, padişah eşleri ve çocukları aynı zamanda devlet adamları vakıflar kurarak ve bu kurumlara ait yapılar yaptırarak şehirlerin gelişmesini sağlamıştır. Ayntâb Şehri de bu dönemde vakıflar sayesinde fiziksel olarak genişlemiştir.³⁹ Vakıflar bünyesinde cami, mescit, han, hamam, türbe, medrese, imaret gibi yapıları barındırmıştır. Şehir, külliye ya da imaret sistemi denilen bu yapılar etrafında gelişmiştir. Kentin ekonomik kalbi olan bedestenler ve imaretler de şehrin gelişimini sağlayan önemli vakıf yapılarından olmuştur. Devletin gelişmesine paralel olarak şehirler de gelişmiş, devletin imparatorluğa dönüşmesiyle şehirler de zirve noktasına ulaşmıştır.⁴⁰ Fatih döneminde İstanbul'un vakıflar yoluyla bayındır hâle getirilmesi sağlanarak aynı zamanda konargöçerlerin buraya yerleştirilmesiyle İstanbul, Avrupa'nın en büyük şehri hâline getirilmiştir.⁴¹

XVI. yüzyılda doğal nüfus artışı nedeniyle şehirleşme hız kazanmıştır. Yine XVII. yüzyılda yaşanan ve ekonomik buhrana sebep olan Celalî isyanları kırsal alanlardan kentlere doğru göçe neden olduğu için şehirleşme açısından olumlu görülmüştür. Sonrasındaki süreçte kırsalda yaşayan köylüden alınan vergilerin iltizam

³⁶ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 113-114.

³⁷ Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 6, 2005, s. 61.

³⁸ İ. Şahin, a.g.e., s. 446.

³⁹ M. Öz, a.g.e., s. 60, 69,75.

⁴⁰ Alpaslan Aliğaoğlu, Abdullah Uğur, "Osmanlı Şehri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 38, 2016, s. 204, 213-217.

⁴¹ İ. Şahin, a.g.e., s. 447.

sistemi nedeniyle artması sonucunda göçlerin yaşanmasıyla birlikte Osmanlı şehirleşmesini olumlu yönde etkileyen ekonomik buhranlardan biri olmuştur.⁴² Şehirde ticari faaliyetler ve sanayi ise şehrin dışında, mahallelerden ayrı bir alanda gerçekleşmiştir.⁴³

4. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHRİN ÇEKİRDEĞİNİ OLUŞTURAN MAHALLE

Şehri fiziki olarak şekillendiren unsur mahallelerdir. Birbirini tanıyan insanların bir arada yaşadığı mahalle, imam tarafından yönetilen ve merkezinde caminin yer aldığı, gayrimüslim mahallelerinin kocabaş denilen idareci tarafından yönetildiği, sosyal dayanışmanın yansıtıldığı, gündelik yaşamın sürdürüldüğü şehrin fiziki ve sosyal kesimidir. Osmanlı mahallelerinde akraba aileler genellikle aynı mahallede otururdu. Gayrimüslimler de genellikle aynı mahallede oturmaktaydı. Bunun nedeni ise aynı dine sahip olan insanların bir arada yaşamalarının daha rahat oluşu ve devletin kontrol mekanizması idi. Ancak Müslüman mahalleler ile gayrimüslim mahalleler birbirine kesin sınırlarla kapalı değildi. Zimmilerle Müslümanların komşu olduklarına ve birbirlerine ev sattıklarına sıkça rastlanırdı.⁴⁴ Yapılan bu çalışmada da Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında mülk satışlarına sıkça rastlanmış olup 3. Bölümde bu konu daha geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Osmanlı'da şehrin, bununla birlikte memleketin en küçük idari birimi mahalle idi. Mahallenin idarecisi imam, mahalle meselelerinin görüşülüp konuşulduğu yer camiydi. İmam bir nevi kadının mahalledeki uygulayıcısı gibi olup dinî işlerin yanı sıra asayiş ve belediye ile ilgili işlere de bakardı. Mahalle halkının onayını alarak görevini ifâ edebilen imam aynı zamanda devlet ile mahalle halkı arasındaki irtibatı sağlayıp devletin emir ve yasalarını mahalleliye bildirmiştir. İmam maaşını eğer varsa cami ya da mescidin vakfından almıştır. Ancak caminin vakfı yoksa imamın maaşı mahalle halkı tarafından karşılanmıştır.⁴⁵ Şehri oluşturan mahallelerin, mahalleyi oluşturan

⁴² A. Ağaoğlu, A. Uğur, a.g.e., s. 211-212.

⁴³ İ. Şahin, a.g.e., s. 447- A. Aliğaoğlu, A. Uğur, a.g.e., s. 216.

⁴⁴ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki «Mahalle» Nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları IV* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, Enderun Kitabevi, 1984, s. 69-70. - Musa Şahin, Esra Işık, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi", Kütahya: *Dumlupınar Üniversitesi S.B.E.D*, S. 30, 2011, s. 224-225.

⁴⁵ Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı*, Yayın No:1, İstanbul: Türk İktisat ve İçtimaiyat Araştırmaları Merkezi, C. 1., 1988, s. 119-120.

toplulukların temeli olan ailenin oluşması ve şekillenmesinde örf ve âdetler, din, ülkenin ekonomik durumu, yönetim şekli etkili olmuştur. Buna istinâden Osmanlı'da aileyi biçimlendiren unsur eskiden beri süregelen Türk gelenekleri ve İslâm hukuku olmuştur.⁴⁶

Osmanlı Devleti'nde şehirleri oluşturan mahallelerin hane sayılarında farklılıklar olmakla birlikte hane sayısı bakımından en sık karşılaşılanı otuz-kırk ailenin oluşturduğu mahallelerdi. Genellikle akrabalar aynı mahallede oturmuşlardı. Bu nedenle mahalleye yabancı birinin gelip yerleşmesi ve mahallenin sahip olduğu özellikleri değiştirmesi nadir rastlanan bir durumdu.⁴⁷ Aynı meslek gruplarının bir mahalle oluşturdukları da görülmüştür.⁴⁸ Ayntâb'daki Boyacı, Sikkak, Demirci gibi mahalleler kurucularının yaptığı işten dolayı bu isimleri almışlardır.⁴⁹ Ancak bu da keskin bir gruplaşma değildir. Farklı meslek grupları da aynı mahallede yer almışlardır.⁵⁰

Osmanlı mahallelerinde otokontrol sistemi gelişmiştir. Birbirinden sorumlu olan mahalle halkı asayiş açısından birbiri üzerinde denetim kurmuştur. Mahallede faili meçhul işlenen bir cinayetten mahalle halkı sorumlu tutulurdu. Faili bulunmadığı takdirde mahalle ya kan parasını ödemekle mükellefi ya da suçluyu bulmak zorundaydı.⁵¹ Bütün suçlarda birbirine karşı sorumlu tutulan halk gayri ahlaki mevzular yaşandığı zaman da birbirini uyarma ya da kadıya giderek bildirme durumundaydı. Böyle bir hâl ise suça karışan tarafların mahalleden ihraç edilmesi sonucuna yol açmıştı. Kadılar suç ve cezalarla ilgili verdikleri kararlarda tamamen özgürdü ve kimseye danışmak zorunda değildi. Kadının mahalledeki temsilcisi olan imamlar da mahalle halkının güvendiği kişilerden seçilirdi. Mahalledeki mescid ya da cami sadece dini bir müessese değil aynı zamanda mahallelinin her türlü sorununun görüşüldüğü idari bir

---

⁴⁶ İsmail Kıvrım, "XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650–1700)", Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 22, 2007, s. 358-359.

⁴⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, çev. Elif Kılıç, 8. b., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 182-183.

⁴⁸ Ö. Ergenç, a.g.e., s. 69-70.

⁴⁹ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 75.

⁵⁰ Ö. Ergenç, a.g.e., s. 70.

⁵¹ Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", Erciyes Üniversitesi *S.B.E.D.*, C. 1, S. 18, 2005, s. 156-159.

mekândı. Devletin kararları imam tarafından halka bildirilerek halkla devlet arasında böylelikle iletişim sağlanmaktaydı.⁵²

Yapılan mülk satışlarında da mahalle halkı birbirine karşı sorumlu tutulmuştur. Bir kişi evini satacak ise önce komşusuna evi satın alıp almayacağını sormak zorundadır. Aksi hâlde satış yapılsa bile mahkemeye giderek itiraz eden komşu haklı bulunup satışın iptalini isteyebilirdi. Yine yapılan satışlarda yer alan şahitler halkın güvendiği kişiler arasından olup kanıt bulunmayan davalarda kararların alınmasında etkili olurdu. “Halife ya da Efendi” gibi unvanlar alan imam⁵³ ya da komşuların şahitlikleri olayların çözümlenmesinde çok önemliydi.⁵⁴ Mahalle ve şehircilik konusu çok derin bir konu olup çalışmada mahalle ve sosyal ekonomik ilişkilerle ilgili belge ve örneklere yer verilerek Ayntâb Şehri ve Mahalleleri anlatılmaya çalışılacaktır.

---

⁵² H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı*, s. 120.

⁵³ Raif Kaplanoğlu, “Mahalle Hukukunda “Hüs-n-i Hâl”, “Sû-i Hâl” ve Mahalleden İhraç Kararları” *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, 2012, s. 50.

⁵⁴ Ö. Tok, a.g.e., s. 156-159.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB

Her şehir de olduğu gibi Ayntâb şehrinde de iklim, sosyal ve ekonomik yapı vb. etkenler evlerin yapısını, biçimini ve kullanımını etkilemiştir. Ayrıca şehirlerdeki ticârî ve sinâî faaliyetler de bu tür işlerin yapılabilmesine uygun ortamların oluşmasını sağlamıştır. Bu konularla ilgili aşağıda ayrıntıya girmeden önce incelememizde kaynak olarak kullanılan defterler hakkında açıklamalarda bulunulacaktır.

1.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEFTERLERİN İNCELENMESİ

Araştırmada Gaziantep Şer'iyye Sicilleri'nden Milli Kütüphane'deki 16 ve 18 numaralı defterler taranarak ev ve dükkân satışları ile ilgili veriler toplanmış ayrıca daha önce yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan 17, 19, 20 (2 teze bölünmüş defter), ve 21 numaralı defterlerden faydalanılmıştır. Tereke başlığı altında verilen satışlar da bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayntâb Livâsı'na (Sancağına) bağlı Ayntâb şehir merkezi çalışma alanımız kapsamında olup Ayntâb'a bağlı karye, mevzi ve mezralar ile Telbâşer ve Nehr-ül cevâz Nahiyeleri çalışma alanımız dışındadır.

İncelenen 16 numaralı defter 296 sahifedir. H. 1051-1052 / M. 1641-1642 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Söz konusu defterde yer alan bilgilere göre 1641-1642 yılları arasında Ayntâb şehir merkezinde 110 ev satışı, 14 dükkân satışı yer almaktadır. Toplamda 124 satış bulunmaktadır.

Daha önce tez olarak hazırlanılmış olan 17 numaralı defter 179 sahifedir. H. 1055-1056 / M. 1645-1646 yıllarını içermektedir. Bu defterde yer alan bilgilere göre 1645-1646 yılları arasında Ayntâb şehir merkezinde 59 ev satışı, 5 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Toplamda 64 satış bulunmaktadır.

Araştırmadaki 18 numaralı defter 277 sahifedir ve H. 1055-1056 / M. 1645-1647 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 18 numaralı defter kayıtlarına göre Ayntâb şehir merkezinde yer alan ev satışlarının sayısı 54'tür. Bu defterde 8 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Toplamda 62 satış bulunmaktadır. Bu satışlar haricinde bir tane de saray satışına rastlanmıştır.

Çalışma kapsamındaki 19 numaralı defter 360 sahife olup H. 1057-1058 / M. 1647-1649 yılları arasında içermektedir. İncelenen bu defterde Ayntâb şehir merkezinde 127 tane ev satışı, 8 tane dükkân satışı olmak üzere toplam 135 satış tespit edilmiştir. Yine bu defterde de 1 tane saray satışı tespit edilmiştir.

Araştırılan dönemin H. 1059-1060 / M. 1649-1650 yılları arasına ait olan 21 numaralı defter 292 sahifedir. Burada yer alan kayıtlara göre 1650-1651 yılları arasında 81 tane ev, 11 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Bu yıllardaki toplam satış 92 olarak belirlenmiştir.

Tarih olarak daha geç bir dönemi kapsadığı için 21 numaralı defterden sonra verilen 20 numaralı defter 270 sahifedir. H. 1060-1061 / M. 1650-1651 yılları arasındaki kayıtları içermektedir. Elde edilen verilere göre 1650-1651 yılları arasında 86 ev satışı, 13 dükkân satışı yer almıştır. Toplam satış 99'dur.

İncelenen belgelere göre Ayntâb şehir merkezinde, 1641-1651 dönemi dâhilinde 520 tane ev satış hüccetinde 527 tane satış bulunmaktadır. Bu satışların 5 tanesinde belgenin yarıdan başlaması veya mahalle kaydının olamaması gibi nedenlerle mahalle tespiti yapılamamıştır. 6 tane satış yeri ise belirlenememiştir. Aynı dönem dâhilinde Ayntâb'daki dükkân satışları incelendiğinde toplam 59 tane dükkân satış belgesi tespit edilmiştir.

Araştırılan dönemde Ayntâb şehir merkezinde 46 mahallede ev satışı yapıldığı tespit edilmiştir. Satışlar arasında yer adı belirlenemeyen 6 satış bulunmaktadır. 5 satış belgesinde ise mahalle adı bulunmamaktadır. İnceleme dâhilindeki defterler tarandığında Ayntâb şehir merkezinde 59 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Araştırma sırasında karşılaşılan pazarlar: Harrat Bazarı (ipek üzerine⁵⁵), Oruç Beğ Bazarı, Boyacıoğlu Bazarı, Kürkçüler Bazarı, Demirciler Bazarı, Odun Bazarı, Haffâf (ayakkabı imali⁵⁶) Çarşısı, Dikiciler Bazarı, Tuz Bazarı, Küçük Bazar, Debbağhane ile neccâr (marangoz⁵⁷), kürtüncü, sarraç (eyer ve at takımları imalatçısı⁵⁸), keşfger

⁵⁵ İbrahim Etem Çakır, *XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 40.

⁵⁶ F. Devellioğlu, a.g.e., s.310.

⁵⁷ F. Devellioğlu, a.g.e., s.815.

⁵⁸ Zeki Tekin, "Saraçhane", *DİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 111.

(ayakkabıcı⁵⁹), bostancı gibi zanaatkârların imalathanelerin bulunduğu çarşı ve pazarlardır.

Araştırma kapsamındaki 16 numaralı defterde en yüksek fiyatlı ev satışı Beğ Mahallesi'nde olup 1800 esedi kâmil guruşa satılmış hisseli bir mülktür.⁶⁰ İkinci en yüksek fiyatlı ev ise Kürkciyan Mahallesi'nde 1200 esedi guruşa ipotek usulü satış yöntemi ile satılmıştır. Bu satışta menzil ile birlikte bağ, bostan, tarla vs. satışı da yer almıştır.⁶¹ Üçüncü yüksek fiyatlı satış 800 esedi guruşa Akyol Mahallesi'nde takas usulü satış ile gerçekleşmiştir. Bu satışta ev ile birlikte iki bağ ve bahçe satışı gerçekleşmiştir. Bu miktarın 700 esedi guruşu borca karşılık takas yapılmış geri kalan 100 esedi guruşu ise alıcıya nakit olarak verilmiştir.⁶²

Bu defter dâhilindeki en fazla satışın yapıldığı mahalleler, 8'er satışın yapıldığı Şehreküstü, Boyacıoğlu ve Kanalcı Mahalleleridir. Bu mahallelerden sonra 7'şer satış ile Cevizlice ve Yahni Mahalleleri gelmektedir. Ammi ve Çukur Mahallelerinde 6'şar satış; Şarkıyan, İlhan, Beğ, Akyol Mahalleleri ve Ayntâb Kal'ası'nda 4'er satış yapılmıştır. Kürkciyan, İbn-i Eyyüb, İbn-i Şeker ve Ali Neccar Mahallelerinde 3'er satış; Seng-i Karasakal, Tarla-i Cedid, Yazıcık, Kayacık, Ehl-i Cefa, Seng-i Nakkaş, Seng-i Tavail Mehmed Mahallelerinde 2'şer satış tespit edilmiştir. Kürtünciyan, Kızılca Mescid, Hacı, Hayk-ı Zimmiyan, Hayk-ı Müslüman, Köroğlu (İbn-i Kör), Tışlakî, Bostancı, Tövbe, Arablar Mahallelerinde 1'er satış vuku' bulmuştur. 4 adet satışın yeri belgede sadece "mahalle-i mezbûrede" şeklinde yer alması, belgede yer almaması veya belgenin yarıdan başlaması gibi nedenlerle belirlenememiştir. Bunun yanı sıra satış türleri incelendiğinde 48 tane bey'-i bât-ı kat'î usulü satış (normal satış), 26 tane hisseli satış, 22 tane takas usulü satış, 6 tane ipotek usulü satış, 1 tane vadeli satış, 3 tane vakıf temelli satış, 1 tane müzayede usulü satış, 1 tane hisseli ve müzayede usulü satış, 1 tane vadeli ve hisseli satış, 1 tane normal ve takas usulü satış bulunmaktadır.

Araştırma dâhilindeki 16 numaralı defterde 14 tane dükkân satışı bulunmaktadır. Bu satışlar muhtelif yerlerde. 14 satışın 8 tanesinin ortak noktası "Pazar" olmak üzere farklı yerlerde bulunan pazarlardır. Sadece 3 satış ile öne çıkan Boyacıoğlu Bazarı'dır. (Boyacıoğlu Mahallesi, Boyacızâde olarak da belgelerde yer almıştır.) Dükkân satışları

⁵⁹ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 503.

⁶⁰ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 138. vr., s. 265, hkm. 3.

⁶¹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 86. vr., s. 167, hkm. 2.

⁶² G.Ş.S., 16 numaralı defter, 128. vr., s. 245, hkm. 2.

içerisinde bire bir satışlar olduğu gibi hisseli satışlar da mevcuttur. Bu defterdeki satışlardan bir tanesi dükkân yeri diğeri fırın yeridir. 16 numaralı defterdeki dükkân satışlarının hepsi Müslümanlar arasında vuku' bulmuştur. En yüksek fiyatlı dükkân satışı Kürkcüler Bazarı'nda 170 esedi guruş ile bir kadın tarafından yapılmıştır. Fahr'ül-hâzırân Abide Hatun ibnete Şaban Çelebi'nin vekili tarafından Abide Hatun'un Nubuk Haffâfi'nda ve Kürkcüler Bazarı'nda bulunan "cem'an iki bab dükkânı safka-i vâhide ile" Osman Çelebi ibn-i Hasan Çelebi'ye yüz yetmiş esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile satılmıştır.⁶³ İkinci yüksek fiyatlı satış Dikiciler Bazarı'ndadır. "Hasan Çelebi ibn-i Mehmed Çelebi, Dikiciler Bazarı'nda bulunan bir tarafı Hacı Derviş mülkü ve bir tarafı Gök Ahmed mülkü ve bir tarafı Debbağhane Caminin vakfı ve bir tarafı tarîk ile mahdûd bir bab dükkânını ve dâhi Harrat Bazarı'nda vâki' bir tarafı Hacı Baba Vakfı ve bir tarafı Yahni Fâtıma'sı mülkü ve bir tarafı başçı kızı Ümmü mülkü ve bir tarafı tarîk ile mahdûd olan iki bab dükkânını safka-i vâhide ile Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Bayram Beşe ibn-i Ali Beşe'ye yüz otuz aded esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile bey' etmiştir."⁶⁴ "Bey'-i bât-ı kat'î" ile yapılan bu satış safka-i vâhide ile yani el sıkışıp anlaşılacak şekilde gerçekleşmiştir. Örnekte görüldüğü üzere, alıcılarının yeniçeriler olduğu satışların çokluğu dikkat çekecek ölçüdedir. Üçüncü yüksek fiyata sahip dükkân Küçük Bazar'da 125 esedi guruşa bir kadın tarafından Dergâh-ı Âli sipahisi Elhac Ebubekir Beğ'e satılmıştır. Dördüncü yüksek fiyatlı satış İbn-i Boyacı Bazarı'nda 100 esedi guruşa yapılmıştır. İki satış yapılan İlhan'daki satışların bir tanesi 23 esedi guruş diğeri 24 buçuk esedi guruştur. İlhan Mahallesi'ndeki dükkân satışlarının ikisinin de yüksek fiyatlı satışlar olmadığını görülmüştür. Bunun yanı sıra bazı dükkân satışlarında mülkün semeni nakdi yerine aynı olarak ödenmiştir. Örneğin Ammi Mahallesi'nden Hamza bin Hüseyin dükkânını tarih-i kitaptan yedi sene önce Ebubekir bin Ali'ye altı kantar pekmez ve iki kantar tahine takas usulüyle satmıştır.⁶⁵ Dükkân satışları arasında diğeri bir takas usulü satış örneğinde ise Vehbizâde Osman Çelebi bir bab bakkal dükkânını Babacık Han'ında olan hissesi mukabelesinde Hacı Mustafa bin Mahmud'a satmıştır.⁶⁶ Diğeri bir dükkân satışı 2 kır'at ve 1 hisse mukabelesinde yapılmıştır. 2 dükkân satışında mülkün semeni belirtilmemiştir. Bunlardan bir tanesi Boyacıoğlu Bazarı'nda yapılan 9

⁶³ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 62. vr., s. 119, hkm. 2.

⁶⁴ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 74. vr., s. 143, hkm. 2.

⁶⁵ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 39. vr., s. 72, hkm. 2.

⁶⁶ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 54. vr., s. 102, hkm. 2.

dükkânın birlikte satışdır. Hisseli satış örneği olan bu satışta, satışın yapıldığı belirtilmiş ancak paraya yer verilmemiş sadece “satın aldım” (iştirâ) ifadesine yer verilmiştir. Diğer satış hücceti ise Macar Beğ evi kurbunda gerçekleşmiştir. Bu satış belgesi kişinin hayattayken malını sattığı, şahıs ölünce ise bu satışın validesi ve vekili tarafından kabul edildiğini belirten belgedir. Görüldüğü gibi kadınlar da bu satışlarda yer almıştır.

Satılan dükkânların ne dükkânı olduğu sadece birkaç satışta belirtilmiştir. Buna istinâden bir demirci dükkânı, bir semerci dükkânı, bir bakkal ve fırın yeri satılmıştır. Bunun dışında dükkânların satıldığı pazarlardan, satılan dükkânın ne dükkânı olduğu tahmin edilebilmektedir. Örneğin Demirciler Bazarı’nda demirci dükkânı satıldığı gibi Kürkçüler Bazarı’nda da kürkçü dükkânı satılmış olmalıdır. İncelenen 16 numaralı defterde 14 dükkân satışı arasında 8 tane bey’-i bât-ı kat’î usulü ile (normal) satışa, 4 tane hisseli satışa, 2 tane takas usulü satışa rastlanmıştır.

İncelemiş olduğumuz 17 numaralı defterin daha önce transkripti yapılmış ve satış olarak 79 belge gösterilmiştir.⁶⁷ Ancak söz konusu defterdeki tereke başlığı altında yer alan belgeler incelendiğinde bazı mülk satışları da tespit edilmiştir. Bu nedenle bu belgelerdeki satışlar mülk satışlarına dâhil edilmiştir. Bu defterde Ayntâb şehir merkezinde 59 tane ev satışı, 5 tane dükkân satışı olmak üzere 64 satış belgesi tespit edilmiştir. Araştırmamızdaki 17 numaralı defterde en çok satışın yapıldığı yer 8 satış ile İbn-i Şeker Mahallesi’dir. Bunu 4 satış ile Tıslakî ve Eblehan Mahalleleri takip etmiştir. Akyol, Tarla-i Atik, Kızılca Mescid, Ammi ve Câbi Mahallelerinde 3’er satış kayda geçirilmiştir. Ehl-i Cefa, Ayntâb Kal’ası, Kayacık, Kanalcı, Çukur ve Ali Neccar Mahallelerinde 2’şer satış vuku’ bulmuştur. Hayk-ı Zimmiyan, Seng-i Hoşkadem, Cevizlice, Karasakal, Köroğlu, Beğ, İbn-i Eyyüb, Kastel, Şarkiyan, Yazıcık, Tarla-i Cedid, Seng-i Taviil (Mehmed), İlhan, Şehreküstü, Camcı Mehmed Mahallelerinde de 1’er satış gerçekleşmiştir. 1 tane nerede olduğu belirlenemeyen satışa rastlanmıştır. En yüksek fiyatlı satış 500 esedi guruş ile Cevizlice Mahallesi’nde bey’-i bât-ı kat’î (normal satış) satış usulü ile vuku’ bulmuştur. Sonrasında 225 esedi guruş ile İbn-i Şeker Mahallesi yer almıştır. Bunu 160 guruşa Köroğlu Mahallesi’nde yapılmış olan dâr satışı takip etmiştir. En düşük fiyatlı satış 9 esedi guruşa Akyol Mahallesi’nde hisseli

---

⁶⁷ Handan Bozkurt, *Gaziantep 17 Nolu Şer’iyye Sicili*, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 389.

satış usulüyle gerçekleşmiştir. Bu defterdeki Ayntâb şehir merkezindeki ev satışları incelendiğinde 33 tane normal satış, 17 tane hisseli satış, 8 tane takas usulü satış, 1 tane de vadeli satış usulüyle yapılan satışa rastlanmıştır. İncelenen 17 numaralı defterde 5 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesi dükkân yeri satışlarıdır. En yüksek fiyatlı dükkân Arasa Önü'nde 500 esedi guraşa satılmıştır. Daha doğrusu satılan dükkânların yarısıdır. 5 dükkân satışı arasında ikisi hisseli satış, biri bey'-i bât-ı kat'î usulü ile yapılan satış (normal satış), biri takas usulü satış, biri vakıf temelli satıştır. Diğer dükkânlar: Odun Bazarı (Taht-el Kal'a'da), Kürkciyan'da, İbn-i Kör'de (Köroğlu'nda) ve Kale Altı'nda yer almıştır.

Araştırma dâhilindeki 18 numaralı defterdeki veriler taranarak Ayntâb şehir merkezinde 54 menzil satışı, 8 tane dükkân satışı ve 1 tane saray satışı tespit edilmiştir. En fazla satışın görüldüğü mahalle 6 satışın yapıldığı Ammi Mahallesi'dir. Ammi Mahallesi'ni 5 satışın gerçekleştiği Yahni Mahallesi takip etmektedir. 4'er satış Tarla-i Cedid, İbn-i Şeker ve İbn-i Eyyüb'de; 3'er satış Cevizlice ve Şehreküstü Mahallelerinde; 2'şer satış Seng-i Hoşkadem, Akyol, Ehl-i Cefa, Kürtünciyan, Şarkıyan, Tövbe ve Câbi Mahallelerinde yapılmıştır. Hayk-ı Zimmiyan, Tarla-i Atik, Çukur, Boyacıoğlu, Ali Neccar, Kızılca Mescid, Kastel, İlhan, Beğ, Yazıcık Mahalleleri ve Bostancı Mevzisi'nde 1'er satış gerçekleşmiştir. Ev satışlarından 1 tanesinin ise mahallesi belirlenememiştir.

En yüksek fiyatlı satış 400 guraş ile Cevizlice Mahallesi'nde gerçekleşmiştir.⁶⁸ Bu satış hisseli satış usulü statüsüne girmektedir. İkinci sırada 300 esedi guraşa Yahni Mahallesi'nde bey'-i bât-ı kat'î usulü ile yapılan menzil satışı yer almıştır.⁶⁹ Üçüncü sıradaki yüksek fiyata sahip ev satışı ise 270 esedi guraşa Boyacıoğlu Mahallesi'nde bey'-i bât-ı kat'î usulü satış yöntemi ile yapılmıştır.⁷⁰ 54 ev satışı arasında; 21 tane normal satış, 20 tane hisseli satış, 4 tane müzayede usulü satış, 3 tane takas usulü satış, 2 tane vakıf temelli satış, 1 tane vadeli satış, 1 tane müzayede usulü ve takas usulü satış, 1 tane hisseli satış ve takas usulü satış, 1 tane vadeli satış ve aynı zamanda hisseli satış saptanmıştır.

⁶⁸ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 118. vr., s. 223, hkm. 1.

⁶⁹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 122. vr., s. 230, hkm. 1.

⁷⁰ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 101. vr., s. 189, hkm. 3.

Bu defterdeki 8 tane dükkân satışı içerisinde 3 tanesi Taht 'el-Kal'a'da yer almaktadır. Satılan diğer dükkânlar: Debbağhanede, Cevizlice, Şhreküstü, Yahni Mahalleleri ve Sûk-ı Topal Mevzisi'ndedir. En yüksek fiyata satılan dükkân ise takas usulü satış yöntemi ile 200 riyal guraşa Cevizlice Mahallesi'nde 5 bab dükkân ve bir kasap dükkânıdır.⁷¹ 8 dükkân satışı içerisinde; 2 tane normal satış (bey'-i bât-ı kat'î usulüyle yapılan dükkân satışı), 2 tane hisseli satış, 2 tane takas usulü satış, 2 tane hisseli ve vakıf temelli satış tespit edilmiştir. Araştırmada Câbi Mahallesi'nde bulunan bir sarayın 1000 guraşa bey'-i bât-ı kat'î usulü ile satılışı göze çarpmaktadır.⁷²

Yapılan incelemede 19 numaralı defterden yani Rabia Sultan Timbil'in yaptığı "19 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili'ne Göre Mülk Satışları" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.⁷³ Elde edilen veriler taranarak Ayntâb şehir merkezinde 127 tane ev satışı, 8 adet dükkân satışı ve 1 saray (ve bostan) satışı tespit edilmiştir. Satışlar arasında takas usulü, ipotek usulü ve müzayede usulü ile yapılan satışlar mevcuttur. Yine birkaç satışın aynı belgede yer aldığı görülmüş ancak satışa asıl konu olan mülk esas alınmaya çalışılmıştır. En fazla satışın yapıldığı mahalle 12 satış ile Ammi Mahallesi'dir. Şhreküstü, Cevizlice, Çukur Mahallelerinde dokuzar satış; İbn-i Eyyüb Mahallesi'nde 8 satış; Bostancı, İbn-i Şeker ve Tıslakî Mahallelerinde 6'şar satış; Kürkcıyan, Seng-i Taviil Mehmed ve Kürtüncıyan Çalı Mahallelerinde 5'er satış; Kızılca Mescid, Akyol Mahallelerinde 4'er satış; Ehl-i Cefa, Yahni, Beğ Mahallelerinde 3'er satış; Kanalcı, İlhan, Ali Neccar, Tarla-i Cedid, Tahsin Mahallelerinde 2'şer satış; Ayntâb Kal'ası, Tarla-i Atik, Seng-i Karasakal, Şarkıyan, Kayacık, Kastel, Seng-i Nakkaş, Kayser, Hayk-ı Zimmiyan, Köroğlu, Boyacı, Yazıcık Mahallelerinde ise 1'er satış gerçekleşmiştir. 3 tane de yeri belirlenemeyen satış bulunmaktadır.

Satış türleri incelendiğinde 68 tane bey'-i bât-ı kat'î usulü satış (normal satış), 34 tane hisseli satış, 11 tane takas usulü satış, 5 tane vadeli satış, 2 müzayede usulü satış, 1 tane vakıf temelli satış, 1 tane takas usulü satış ve hisseli satış, 2 tane bey'-i bât-ı kat'î (normal) ve takas usulü satış, 1 tane vadeli satış aynı zamanda hisseli satış, 2 tane ipotek usulü satış bulunmaktadır. Mevcut dükkân satışları, İlhan Çarşısında, Tuz Pazarı'nda, Şhreküstü ve Arasta Önü'nde Hacı Nâsır Çeşmesi kurbünde yer almaktadır. 8 dükkân

⁷¹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 86. vr., s. 158, hkm. 1.

⁷² G.Ş.S., 18 numaralı defter, 139. vr., s. 264, hkm. 4.

⁷³ Rabia Sultan Timbil, *19 Numaralı Gaziantep Şer'iyye Sicili'ne Göre Mülk Satışları* (1647-1648), (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

satışı içerisinde 6 bey'-i bāt-ı kat'î usulü satış (normal satış), 2 hisseli satış mevcuttur. 1 tane yer alan saray ve bostan satışı ise Çalı Mahallesi'nde 1000 esedi guruşa bey'-i bāt-ı kat'î satış usulü ile gerçekleşmiştir.

Taranan belgeler içerisinde bulunan 20 numaralı defter ikiye ayrılarak iki tez oluşturulmuştur. Bunlardan ilk kısmı 1-137 arası sicilleri içeren Mine Kartal'ın yazmış olduğu yüksek lisans tezidir.⁷⁴ Diğeri ise 137-270 sayfeler arası sicilleri inceleyen Okan İlhan'ın yazmış olduğu yüksek lisans tezidir.⁷⁵ Bu çalışmalardan yararlanılarak araştırma ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada bu iki tezin verileri tek defter olduğu için, bir arada kullanılmıştır. Buna göre 20 numaralı defterde şehir merkezinde 89 tane ev satışı, 13 tane dükkân satışı tespit edilmiştir. Bu satışlar içerisinde takas usulü ve ipotek usulü yapılan satışlar ile müzayede usulü gerçekleşen satışlar da yer almaktadır.

Tespit edilen 89 ev satışı içerisinde en fazla satışın olduğu mahalle bariz bir farkla öne çıkan 15 satışın yapıldığı Şhreküstü Mahallesi'dir. Yine 10 satışın yapıldığı Ammi Mahallesi göze çarpan bir sayıyla ikinci sırada yer alır. Tarla-i Atik'te 7 satış, Ehl-i Cefa Mahallesi'nde 6 satış gerçekleşmiştir. Bu satışları takiben 4'er satış Kızılca Mescid, İlhan, Akyol ve Çukur Mahallelerinde; 3'er satış Hayk-ı Müslüman, Kayser, İbn-i Kör, Kürkciyan, Seng-i Hoşkadem Mahallelerinde yapılmıştır. Bu satışların dışında 2'şer satış Kürtünciyan, İbn-i Eyyüb, Boyacı, Şarkıyan, İbn-i Şeker Mahallelerinde; 1'er satış, Tarla-i Cedid, Ali Neccar, Cetur, Tışlakî, Seng-i Tavail, Cevizlice, Yahni, Seng-i Karasakal, Ziban Mahallesi'nde vuku' bulmuştur. Diğeri bir satışın ise nerede olduğu tespit edilememiştir.

En yüksek fiyatlı ev satışı 400 esedi guruş ile Akyol Mahallesi'nde müzayede usulü gerçekleşmiştir. İkinci yüksek fiyatla satılan ev Tarla-i Atik Mahallesi'nde 300 esedi guruşa hisseli satış yolu ile yapılmıştır. Üçüncü sırayı 253 esedi guruş ile İlhan Mahallesi'nde bey'-i bāt-ı kat'î usulü ile yapılmış bir satış alır. Zaten 4 satış yapılan İlhan Mahallesi'ndeki diğeri evlerin fiyatları 240, 230 ve 100 esedi guruştur. En fazla

---

⁷⁴ Mine Kartal, *20 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1060-1061/M.1650-1651)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

⁷⁵ Okan İlhan, *20 Numaralı Ayntab Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 137-270)*, (H.1060-1061/ M.1650-1651), (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

satışa sahip olan Şhreküstü’de 220 esedi guraşa bey’-i bât-ı kat’î yöntemi ile satışı yapılan ev dördüncü yüksek fiyatlı gayr-i menkuldür. Bununla birlikte Şhreküstü’de bulunan 6 satış aşğı yukarı bu fiyatlardadır. Ancak diğer satışlar daha düşük fiyatlarla gerçekleşmiştir. 89 ev satışı içerisinde: 41 tane bey’-i bât-ı kat’î usulü satış (normal satış), 27 tane hisseli satış, 9 tane takas usulü satış, 4 tane ipotek usulü satış, 1 tane müzayede usulü satış, 4 tane vadeli satış, 1 tane vakıf temelli satış, 2 tane vadeli ve aynı zamanda hisseli satış bulunmaktadır.

Tespit edilen 13 dükkân satışı içerisinde en çok satış yapılan yer 4 satışla Arasa Meydanı kurbundadır. Bunu ikişer satışla İlhan Çarşısı’nda bulunan ve Sultan Hamamı kurbunda bulunan satışlar takip etmektedir. Diğer satışlar, Ayntâb’da, Haffâf Çarşısı’nda, Seng-i Karasakal’da, Yahni Mahallesi’nde, Medine-i Mezbûre Keçehanesi’nde vuku’ bulmuştur. Belgeler arasındaki 1 tane dükkân satışının ise nerede bulunduğu belli değildir. Ancak dükkânın satan satıcının Kastel Mahallesi’nde oturduğu bilgisi belgede yer almıştır. En yüksek fiyatlı dükkân Arasta Meydanı kurbunda bulunmaktadır. Toplam 6 bâb birbirine bitişik olan dükkânın yarısı ile dört bab birbirine bitişik dükkânın yarısı yani toplamda on bab dükkânın yarısı hisseli satış usulü ile 600 esedi guraşa satılmıştır.⁷⁶ Yine bir başka satışta Recep Paşa ibni Kevserî (bir önceki satıştaki kişi) dükkânlarının yarısını 600 esedi guraşa hisseli satış usulüyle Elhac İsmail bin Mehmed’e satmıştır.⁷⁷ Dükkân satışları tür olarak incelendiğinde ise 7 tane bey’-i bât-ı kat’î usulü ile satış (normal satış), 5 tane hisseli satış, 1 tane müzayede usulü ile satışı yapılan vakıf temelli satış tespit edilmiştir.

İncelenen 21 numaralı defterde 81 tane ev satışı bulunmaktadır. En fazla satış 9 satış ile Kürtünciyan ve Şhreküstü Mahallelerinde yapılmıştır. Bunu 6 satışın yapıldığı İbn-i Şeker ve Ehl-i Cefa Mahalleleri takip etmektedir. Tışlakî, İbn-i Kôr ve Kızılca Mescid ve Çukur Mahallelerinde 4’er satış; Hayk-ı Zimmiyan ve İbn-i Eyyüb Mahallelerinde 3’er satış gerçekleşmiştir. Bu satışlar haricinde 2’şer satış Ammi, Boyacı, Hayk-ı Müslüman, Tövbe, Seng-i Tavail, Akyol, Seng-i Hoşkadem, Kanalçık; 1’er satış Kürkciyan, Beğ, Bostancı, Kayacık, Seng-i Nakkaş, Cami, Yazıcık, Çalı, Kastel, Yahni, Kayser Mahallelerinde vuku’ bulmuştur. Ev satışlarından 2 tanesinin ise nerede yapıldığı tespit edilememiştir.

---

⁷⁶ O. İlhan, a.g.e., s. 92.

⁷⁷ O. İlhan, a.g.e., s. 100-101.

Bu defterdeki kayıtlara göre Ayntâb şehir merkezinde satışı yapılan dükkân sayısı 11 tanedir. “Arasta Önü” denilen mevkide 4 satış, Taht-el-Kal’a’da 2 satış gerçekleşmiştir. Birer satış Ayntâb Boyahanesi, Ayntâb’da Haffâf Çarsısı’nda, Oruç Beğ Bazarı’nda, Debbağhanede yapılmıştır. En yüksek fiyat ile satılan dükkân “1000 altuna sikke-i... ve’l-i bat sultaniye ile” satılmıştır. Bu dükkân satışında Ayntâb boyahaneleri ile çevrili olan 2 boyahane dükkânının altın karşılığı bey’-i bât-ı kat’î ile satıldığını görülmüştür.⁷⁸

Ev satış türleri arasında 36 tane normal satış, 29 tane hisseli satış, 7 tane takas usulü satış, 2 tane vakıf temelli satış, 2 tane ipotek usulü satış, 4 tane vadeli satış, 1 tane takas usulü satış ve aynı zamanda vakıf temelli satış yer almıştır. Dükkân satışları incelendiğinde ise içerisinde 7 tane normal satış, 4 tane de hisseli satışın bulunduğu görülmektedir.

1.2. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB ŞEHİRİ’NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Batısında ve kuzeyinde Toros Dağları ile çevrili olan Ayntâb, verimli ve su kaynakları bakımından elverişli bir ovada bulunuyordu. Kent, etrafında çok sayıda bağ, bahçe ve bostanların bulunduğu Sacur Suyu’nun (Alleben/Aynü’l-leben) güneyinde yer alıyordu. Şehir, Sacur Suyu’nun su kemerleri ile iç kesimlere taşınmasıyla ağaç ve bahçelerin yoğun olduğu yemyeşil alanlara sahipti.⁷⁹ Sacur Suyu’nun iki tarafında ve şehrin genelinde tarım yapılmaktaydı. En çok hububat ve bakliyat üretimi yapılıyordu.⁸⁰ En fazla üretilen hububat ürünü buğdaydı. Bunu sırasıyla arpa, küşne (burçak), nohut (hummus) ve mercimek takip etmekteydi.⁸¹ Bu tahıl çeşitleri dışında susam üretimi de önem kazanmıştı. Değirmende ezilerek tahin hâline getirilen susamdan, “şîr-i revgân” denilen susam yağı elde edilirdi. Üzüm üretimine elverişli olan bölgede hemen herkesin üzüm bağları bulunuyor ve üzümden şıra elde ediliyordu. Şıradan da pekmez, şeker sucuğu, tatlı tarhana, bastık, muska yapılıyor ve kışın halk tarafından tüketiliyordu.⁸²

⁷⁸Hüsiye Güner, *21 Numaralı Ayntab Şer’iyye Sicili Defteri H.1059-1060 (M.1649-1650) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 32-33.

⁷⁹ H. Canbakal, a.g.e., s. 35, 37.- Mehmet Emin Sönmez, “Gaziantep Şehrinin Geçmişten Günümüze Alansal Gelişimi, Gaziantep: *Gaziantep Üniversitesi Ayntâb Araştırmaları Dergisi*, Araştırma Makalesi, C. 1, S. 1, 2018, s. 116.

⁸⁰ Semiha Zehra Özharat, *IV. Mehmed Döneminde Ayntab Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1648-1687)*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 300.

⁸¹ H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntâb Livâsı*, s. 73-75.

⁸² S. Z. Özharat, a.g.e., s. 301.

Üzüm bağları devlet için de önemli bir gelir kaynağıydı.⁸³ Ticari açıdan büyük öneme sahip olan üzümün XVII. yüzyılın ikinci yarısında beş çeşit üretimi mevcuttu. Üzümler şarap üretimi için Halep'e gönderiliyor, Halep'te üretilen şaraplar da Avrupa'ya gönderiliyordu. Bölgede önemli ölçüde şarap üretimi yapılıyordu. Üzümün suyundan yapılan bastık ve kûfter tatlıları ile pekmez ihraç edilen ürünler arasında bulunuyordu. Ayntâb pazarlarında satılan 9 farklı helva türünden ve üzümde elde edilen ürünlerin çoğunun halk tarafından tüketildiği anlaşılmaktadır. Evliyâ Çelebi'ye göre kayısıları, şeftali, dut, incir ve narları, narenciyeleri ile meşhur olan Ayntâb'da zeytin, pamuk ve fıstık da üretiliyordu. Aynı zamanda Suriye'ye fıstık ihracı yapılıyor ve ufak çapta da olsa arıcılık yapılıyordu. Pek çok ürünün üretildiği, verimli topraklara sahip olan Ayntâb'ın iktisadi açıdan ileri durumda olması ise nüfusunun giderek artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Ayntâb ticari açıdan da önemli bir noktadaydı. Ancak XVIII. yüzyıla gelene kadar ticaret merkezlerine yakın olsa da ticaret yolları üzerinde değildi. Ayntâb'ın güneyinde yer alan Halep ise bu dönemde önemli bir ticaret merkeziydi.⁸⁴ Arap şehri olan Halep ile her bakımdan sürekli bir irtibat hâlindeydi. Halep'in, Ayntâb'ın kuzeyinde olan diğer bölgelerle ilişkisi de Ayntâb üzerinden sağlanırdı.⁸⁵ Bu bakımdan Ayntâb Arap şehirleri ile Anadolu şehirlerinin farklı yönlerden birleştiği bir noktada yer alırdı. Ayntâb aynı zamanda göç alan bir şehirdi. Ayntâb, XVII. yüzyılda doğu, batı ve güney yönünde genişlemiştir. Bu genişlemeyle oluşan şehrin batı kesimindeki mahalleler Ayntâb'dan biraz ayrılmış gibi biçimlenmiştir. Ayntâb'daki mahallelerin tarihî dokusundan XX. yüzyıla gelindiğinde yaşanan kentleşme sebebiyle sadece birkaç mahalle kalmıştır. Bazı mahallelerde dar sokaklara ve bazı yerlerde üstü örtülü kemerli geçitlere bazı sokaklarda ise düz damlı, eyvanlı avlusu olan bir ya da iki katlı temiz bir görüntü veren kireç taşından evlere rastlanmıştır. Evliya Çelebi'ye göre Ayntâb'daki bu evlerde çeşme, havuz ve bahçe bulunmaktadır.⁸⁶

Ticaretin canlı olduğu Ayntâb'da ticaret sosyal hayatı da şekillendirmiştir. Mahkeme binası gibi idari unsurlar ile cami ve medreseler bu dönemde ticaretin yoğun olduğu yerlerde bulunmaktadır.⁸⁷ İncelenen sicillerde "Mahkeme Mahallesi" tabirinin

⁸³ H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntâb Livâsı*, s. 76.

⁸⁴ H. Canbakal, a.g.e., s. 56, 59.

⁸⁵ H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntâb Livâsı*, s. 119.

⁸⁶ H. Canbakal, s. 40-42.

⁸⁷ H. Canbakal, a.g.e., s. 39, 217.

yer alması o yıllarda ayrı bir mahkeme binasının varlığını bize göstermektedir.⁸⁸ XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılda Ayntâb mahkeme binası Uzun Çarşı civarındaki İbn-i Şeker'de bulunmaktadır. XIX. yüzyılda ise mahkeme ticari mıntıkanın merkezindeki Seng-i Hoşkadem'de yer almaktadır.⁸⁹ Ayntâb Şehri'nin bu dönemde ticari açıdan anlaşılabilirliğini artırmak için belgelerde rastlanan "Sûk-u Tavil" denilen "Uzun Çarşı'sının" olduğunu ve çeşitli mahallelerde pazarlar kurulduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

İslâm şehirlerinin çoğunda olduğu gibi Ayntâb'da da aynı malı üretenler ve satanlar birbirine yakın alanlarda faaliyet gösteriyorlardı. Ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı ve yüksek gelir getiren ürünlerin satıldığı Uzun Çarşı'da da durum böyleydi. Kentliyi rahatsız edebilecek kokulardan dolayı dericilerin bulunduğu tabakhaneler şehrin dış taraflarında yer almaktaydı. Yine aynı şekilde demirci ve sarraclar da gürültü faktöründen dolayı şehrin dış kesimine yerleştirilmişlerdi. Ayntâb'daki boyahanelerin çoğunluğu benzer sebeplerle halkın oturduğu alanların dışına doğru kale altında "Taht-el Kal'a'da" konumlanmıştı.⁹⁰

Ticari hayatın canlı olduğu Ayntâb Kalesi'nin kurulduğu Türk Tepesi⁹¹ ve Kayacık ile Akyol Tepesi şehri biçimlendiren unsurlardı. Alleben Deresi kıyıları ve şehrin kuzeyindeki Bostancı Mahallesi bağcılık ve bostancılık yapılan (Bostancı Mahallesi'nin adından anlaşılacağı üzere) alanlardı. Bir iç kale özelliği gösteren Ayntâb Kalesi ve çevresinde şekillenen ticari ve dinî kurumlar ile mahallelerin ilişkisi XVII. yüzyılda şehri ziyaret eden Evliyâ Çelebi'nin bile satırlarına yansımıştır. Kale çevresindeki bu yapılanma Halep'te olduğu gibi oluşturulmuştur.⁹² Ticaretin sosyal hayata yansımaları köylerde de kendini göstermiştir. Ayntâb'da kırsal nüfusun yerleştiği köylerin sayısı 225 kadardı. Bunlar arasında büyük ve eski köyler, Alleben Deresi gibi su kaynaklarına, kervan yollarına ve hacıların gidiş dönüş yolu gibi ticaret yollarına yakın bölgelere kurulmuştu.

Canbakal, Ayntâb'daki vergi veren hane sayısının 1536'da 1.865 iken 1574'te 2.988'e çıktığını ifade etmektedir. Ayrıca nüfusun da 1536'da 9000'den 1574'te

---

⁸⁸ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 22.

⁸⁹ H. Canbakal, a.g.e., s. 39.

⁹⁰ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 23-24.

⁹¹ H. Canbakal, a.g.e., s. 39.

⁹² İ. E. Çakır, a.g.e., s. 25-27.

14.400'e çıktığı tahmininde bulunur.⁹³ Buna göre Ayntâb 'ın nüfusu otuz yılda % 50 artmıştır. Bu artışın nedeni ise nüfusun doğal artışının yanında dışarıdan kente gelenlerdi.⁹⁴ XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise askerîler hariç nüfusun 16.500 civarında olabileceğini ifade eder. XVI. yüzyılda durum böyleyken XVII. yüzyılda nüfusta düşüş yaşanmıştır. Bunun bir numaralı sebebi ise XVII. yüzyılda başlayan Celalî isyanlarıdır. Sık sık baş gösteren isyanlar nedeniyle köylüler ekip biçtikleri topraklarını bırakıp kaçmış, köyler terkedilmiş veya harabe hâline gelmiştir. Canbakal, kırsal kesimde bu problemin çok daha önceden başladığını dile getirmiştir. Ayrıca Anadolu'nun, 1640-1650 yıllarının XVII. yüzyılın en kötü yılları olarak araştırmalarda yer aldığını, dolayısıyla Ayntâb için de öyle olabileceğini ifade etmiştir. Bu yıllarda da yaşanan düşüşün ardından nüfusun 14.000'in üzerinde olabileceği belirtilmiştir.⁹⁵

Bu dönemde Ayntâb'ın nüfusu hakkında ancak kıyaslama yolu ile fikir edinilebilmektedir. Ayntâb'ın kırsal nüfusunun oranı 1543 tapu sayımına göre Ayntâb'ın 36.000 olan sancak nüfusunun dörtte üçünden bir miktar az idi. XVI. yüzyılda yapılan tahrirlere göre nüfusu 9.000 ile 10.000 arasında değişen kent, yine aynı dönemde nüfusu 13.000-20.000 arasında olan Bursa, Ankara ve Kayseri'den sonra geliyordu. Bu şehirlerle kıyaslandığında büyüklüğünü daha iyi anlayabileceğimiz Ayntâb, Halep ve Ruha'dan (Urfa) sonra Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'nin içinde bulunduğu bölgenin en büyük kentiydi. Maraş'ın ise Ayntâb'dan daha küçük olmasına rağmen XVI. yüzyılda hızla büyümesinin ve nüfusunun Ayntâb nüfusuna yetişmesinin nedeni Dulkadıroğullarının başkenti olmasıydı. Bu dönemde hızlı bir büyüme göstermeyen Ayntâb'ın nüfusu 1574'te 14.000-14.500 kişiye ulaşmıştı. Bu sayımlarda vergi veren nüfus sayıldığı için ancak tahminî rakamlar verilebilmektedir. Kaldı ki bu nüfusun içinde vergi ödemeyen kılıç ehli denen kısım, hane sahibi olmayan köleler, engelliler ve misafir olarak gelen kişiler yoktur. Bu nedenlerle nüfusun tahmini zordur. Bunun yanında vergi veren kesimi tespit için farklı yıllarda yapılan tapu sayımlarında bekâr erkeklerin bazen sayılması bazen ise sayılmaması gibi farklı kriterler kullanılarak sayımların yapılması hane büyüklüğünün tahminini zorlaştıran unsurlardır.

⁹³ H. Canbakal, a.g.e., s. 43, 44.

⁹⁴ H. Özdeğer, "Gaziantep", s. 468.

⁹⁵ H. Canbakal, a.g.e., s. 44-47.

Bağlandığı merkez başta sürekli değişen Ayntâb sancağının yönetim bölgeleri ve sınırları hemen hemen aynı kalmıştır. Sancak, Ayntâb Şehri'nin nahiye sınırları içinde bulunmasından dolayı Ayntâb adını alan Ayntâb Nahiyesi, Tel-bâşer ve Nehr'ül-cevâz Nahiyelerinden oluşmuştur. Tel-bâşer Nahiyesi'ndeki ve kentin kuzeydoğusunda bulunan Ayntâb Nâhiyesi'ndeki köylerin sayısı ve büyüklükleri hemen hemen aynı olsalar da Nehr'ül-cevâz Nahiyesi alan ve köy sayısı bakımından küçüktü. Ancak Hıyâm ve Keret gibi en büyük köyler de burada yer alıyordu.⁹⁶ 225 köy ve 256 mezraya sahip olan Ayntâb Şehri tarım ile birlikte küçükbaş hayvancılığa da uygun bir alandıydı. Mezra anlam olarak tarım yapılan yer⁹⁷ olsa da kimsenin ikamet etmediği talebe göre ekilen ve boş alanlardı. Ancak mezralar birçok bağ ve bahçeyi kapsayacak kadar büyük olabilirdi. Köy başına mezra sayısı oranı en yüksek nahiye Nehr'ül-cevâz Nahiyesi, en düşük nahiye ise Tel-bâşer Nahiyesi'dir.

Kentleşmenin yavaş olduğu 1540 yılı civarı kırsal alandaki büyümenin hızlı olmasının nedeni zor zamanlarda şehre sığınan köylülerin tekrar köyelerine dönmesi ve kentlilerin de köye yerleşmesi olarak düşünülebilir. Kentsel büyüme yavaş olsa da bu yıllarda mahalleler arası nüfus sirkülasyonu yoğundu. Bu sebeple mahalleler bir büyüyüp bir küçülmüştür. En hızlı büyüyen mahalle batıda Akyol, kuzeyde Tövbe ve doğuda Boyacı Mahalleleri olmuştur. Bu hızlı büyümenin nedeni ise Akyol'un Halep, Tövbe'nin Maraş, Boyacı'nın Fırat ve ötesine uzanan ticari yollar üzerinde yer almasıydı.⁹⁸ Bunun yanında Bostancı, Şhreküstü, Ali Neccar Mahalleleri de XVI. yüzyılda fiziksel alan olarak büyüyen mahallelerdi.⁹⁹ Güneydeki mahallelerin ise nüfusu azalmıştır. Büyük ve eski olan mahalleler, Kale ve Uzun Çarşı çevresinde yer almış, kent büyüdükçe nüfus yayılmış ve eski mahalleler bölünerek Kürtüncü gibi yenileri oluşmuştur. Bu durumun oluşmasında Osmanlı hâkimiyeti ile gelen güvenlik duygusu ve ekonomik sebepler etkili olmuştur. Kentin büyümesinde etkili olan bir başka unsur ise şehrin önde gelen aileleriydi. Vergi toplama (iltizam) işine girişen bu aileler kendi adlarıyla camiler yaptırmış ve mahalleler kurmuşlardı. Ailelerin değişen güç dengeleri nedeniyle bazı mahalleler yok olup giderken bazı mahalleler ise günümüzde bile varlığını sürdürmüştür (Boyacı Mahallesi gibi). Şehrin büyümesinde ve vakıflar

---

⁹⁶ L. Peirce, a.g.e., s. 68-70.

⁹⁷ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 641.

⁹⁸ L. Peirce, a.g.e., s. 71, 73-75.

⁹⁹ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 25.

kurulmasında etkili olan ileri gelen bu aileler sonrasında daha da büyüyerek Osmanlı'nın başının ağrmasına sebep olmuşlardır.¹⁰⁰

Şehirlerin büyümesinde yöneticilerin oturdukları mahallelerin gelişmesi de rol oynamaktadır. Zira Osmanlı'da yöneticiler ve saray kadınları buldukları yerlerde vakıflar kurarak, camiler, imarethaneler vs. inşa ettirerek şehrin şenlendirilmesini sağlamaktadır.¹⁰¹ Saray, Orta Asya'da şehir merkezinde iç kalede, Beylikler ve Osmanlılar döneminde ise şehrin dış kesiminde yer almaktaydı. Ayntâb'da sancak beyinin yönetici sarayı ise Alleben Deresi civarında bulunmaktadır. Belgelerde "Bey Sarayı" yakınındaki değirmenin kiraya verilmesinden bahsedilmekte ve sancak beyinin sarayının bugünkü Şahinbey Mahallesi'nde bulunan Çınarlı Cami (XVI. yüzyıldaki adı Bey Cami) civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰²

Küçük şehirlerde ticari hareketlilik pazarlar vasıtasıyla sağlanmıştır. Cami çevresine yiyecek pazarları kurularak camiye gelen kalabalıktan istifade edilmesi amaçlanmıştır. Ayntâb Şehri'nde bedesten ve Uzun Çarşı gibi çarşılar, pazarlar, dükkânlar, hanlar gibi ticaret mekânları kale ve çevresinde yoğunlaşmıştır. İlk yerleşimlerin güvenlik sebebiyle kale ve çevresinde teşekkül etmesi ticari binaların da bu civarda kurulmasını gerektirmiştir. Şehrin gelişmesi sonucu çarşının yeri belirlenmiştir. Pazar, kentlinin ve şehir dışından gelenlerin hem camiye gelip ibadetini yerine getirmeleri hem de alışveriş yaparak ihtiyacını karşılamaları için Cuma Camisi ile birbirine yakın alanlarda kurulmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu XVI. yüzyılda Ayntâb'da Eski Bedesten, (bezzazistan) ve Yeni Bedesten denilen iki bedestenin varlığından söz edilmiştir. Osmanlı'nın genellikle her şehrinde bir bedesten olduğu belirtilmesine rağmen, XVI. yüzyılın sonlarında Ayntâb Şehri'nde bahsi geçen bu iki bedesten de aktif gözükmektedir. Uzun Çarşı, Hacı Nâsır ve Boyacı Camilerinin arasında yer alan Arasa (Arasta) meydanı şehrin ticari ve ekonomik faaliyetlerinin kalbinin attığı, sanat ve ticaret ehlinin toplandığı bir alan olmuştur. Bunun dışında bazı mahallelerde şehrin günlük ihtiyacını karşılamak için küçük pazarlar kurulmuştur. Örneğin Eblehan, İbn-i Eyyüb ve Sikkak Mahalleleri bu pazarların kurulduğu yerlerdir. Uzun Çarşı'nın doğusunda yer alan saraçhane ve çevresinde de ticari faaliyetler yoğun

---

¹⁰⁰ L. Peirce, a.g.e., s. 74-77.

¹⁰¹ İ. Şahin, a.g.e., s. 447.

¹⁰² İ. E. Çakır, a.g.e., s. 29, 30.

olarak yapılmıştır. Saraçhane 1575–1595 yılları arasında Handan Bey Camisi’ne gelir sağlamak üzere yaptırılmıştır. Vakıflara gelir sağlaması açısından öneme sahip olan Ayntâb’daki hanların çoğu yine Uzun Çarşı civarında konumlanmıştır. XVI. yüzyılda Ayntâb’da bulunan hanlar: Babacık Hanı, Han-ı Ekber, Kapan-ı Atık Hanı, Küçük Han, Sebil Hanı, Şeyh Hanı idi. Ayrıca şehirde 1557 yıllarına ait vakıf defterine göre Mektebhane-i Cedîde vakfına gelir sağlamak için Medrese-i Cedîde’nin yakınında yapılan *Mastaba* denilen şehir hanı olduğu araştırmalarda ifade edilmiştir.¹⁰³

Aralarında farklı dükkânlar olsa da genellikle aynı tip ürün satan dükkânların iki sıra hâlinde ve karşılıklı dizilmelerinden dolayı bu adı alan arastalar, kâgir olup üstü genellikle ahşap çatıyla örtülü, sokağa bakan kısmı tonoz ile örülmüş bir çarşıydı. Mahzen ve kiler hücrelerinin olmayışından dolayı bu ismi alan arastaların üst kısmı açık olanlar da mevcuttu. Bedestenlerde mücevher, değerli kumaş ve bankacılık işleri dahi yapılırken, arastalarda bedestenlere göre daha az değerli mallar satılırdı. Arastalar genellikle tek sokaktan oluşurdu.¹⁰⁴ Kent, Türk Tepe’de bulunan, şehrin çekirdeğini oluşturan ve kuzeyinde yer alan kale etrafında şekilleniyordu.¹⁰⁵ Bu kale etrafında gelişen şehrin kervan yollarının kavşak noktasında yer alması gelişimini sağlamış ve kentin önemini artırmıştır.¹⁰⁶ Kalenin güneyinde Ayntâb’ın ticari bölgesi yer almıştır. Ticari bölgenin kuzey kısmında Uzun Çarşı, güney kısmında Arasa Meydanı olmak üzere iki ticari merkez konumlanmıştır. Bunun haricinde ticaret mahallelerinde küçük pazarlar kurularak kendini göstermiştir. “Sûk” denilen mahalle pazarlarının kurulduğu Eblehân, Şhreküstü, Hayk-ı Müslüman gibi mahalleler ticaretin mahallelere göre şekil değiştirmiş hâlidir. XVIII. ve XIX. yüzyılda yeni kurulan ticarethaneler nedeniyle Uzunçarşı ve Arasa Meydanı genişlemiştir. Cami ve medreselerin çoğu da bu ticari bölgede yer almıştır. XVII. yüzyılda mahkeme binası da bu ticari bölgede, Uzun Çarşı’nın yanında bulunan İbn-i Şeker Mahallesi’nde yer almıştır. Şehrin batısındaki Kayacık Mahallesi’nde Sancakbeyi Gergerizâde Kervan Bey’e ait evler bulunması bu mahallede ikamet etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu mahallenin yanında olan Beğ Mahallesi’nin ise bundan sonra XVI. yüzyıl sonlarında oluştuğu tahmin

¹⁰³ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 30-37.

¹⁰⁴ Nusret Çam, “Arasta”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1991, C. 3, s. 335-336.

¹⁰⁵ H. Canbakal, a.g.e., s. 39.

¹⁰⁶ H. Özdeğer, “Gaziantep”, s. 468.

edilmektedir. Bey ve Kayacık Mahallelerini bu dönemde bazı idarecilerin ikametgâh olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

Ayntâb, XII. yüzyıl ile XIV. ve XV. yüzyıllarda güzelliği ve büyük topraklara sahip oluşu ile bağ ve bahçeciliğin yapıldığı meşhur bir şehir olarak dillendirilmiştir. XIV. yüzyılda Ayntâb'da han, bedesten, çarşı gibi yapıların olmaması canlı bir ticari hayata sahip olmadığını göstermektedir. Bu yüzyıllarda şehirde sadece Yeni Han (Han-ı Cedîd) denen han bulunmaktadır. Dulkadıroğulları ve Memlûklerin egemenliğinde kalan şehirde ticaret Osmanlı egemenliğine geçtiği zaman canlanmıştır. Nitekim 1648 yılında Ayntâb'a gelen Evliyâ Çelebi, bize ticaretin geliştiğini gösteren Hişva Hanı, Pekmez Hanı, Tuz Hanı, Börekçi Hanı ve Mustafa Ağa Hanı gibi beş tane daha yeni hanın yapılmış olduğunu bildirmektedir. Ayntâb, XVI. yüzyılda nüfus açısından bölgede Halep'ten sonraki en büyük şehir olma özelliğini göstermektedir.¹⁰⁸ İktisadi ve ticari açıdan bu dönemde gelişmiş olan şehir, kentin ihtiyacından fazlasını üreten imalathanelere sahiptir. Kendine yetenden fazlasını üreten ve şehirdeki bu ürünleri etrafındaki bölgelere satan kent imalathanelerinin çokluğu ticari olarak ne kadar canlı bir şehir olduğunu bize göstermektedir.¹⁰⁹ Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra nüfusun yanı sıra fiziksel olarak da gelişen kent XVII. ve XVIII. yüzyılda da gelişimini sürdürmüştür.

Ayntâb'ın en eski mahallesinin, şehrin en eski camisi olan ve 1150 yılında yapılan Ömeriye Camisi'nin konumuna bakarak kentin güneyindeki Düğmeci Mahallesi olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra kale içinde de XII. yüzyıla ait bir cami tespit edilmiştir. Kalenin bulunduğu mahalle ise Seferpaşa Mahallesi olarak geçmektedir. XIV. yüzyılda Yaprak Mahallesi'nde Ali Neccar Camisi, XV. yüzyılda Karagöz Mahallesi'nde Alaüddevle Camisi yer alıyordu. XVI. yüzyıla gelindiğinde bu mahalleler mevcudiyetini korumuş, Osmanlı'nın hâkimiyetiyle de mahalle sayıları artmıştır. Ancak kentin alanının gelişimi birkaç katlı evlerin yapılmaya başlanması nedeniyle bu dönemde yavaş olmuştur.¹¹⁰

Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan gayrimüslimler Anadolu'da daha rahat yaşayabilmek adına dinî gruplarına göre mahalleler oluşturmuşsa da Ayntâb'da

¹⁰⁷ H. Canbakal, a.g.e., s. 39-40.

¹⁰⁸ H. Özdeğer, "Gaziantep", s. 468.

¹⁰⁹ H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntâb Livâsı*, s. 125.

¹¹⁰ M. E. Sönmez, a.g.e., s. 116, 119-120, 122-123.

gayrimüslimler ayrı mahalleler oluşturmamışlardır. Çalışan gayrimüslim nüfus ve Müslümanlar bir arada yaşamışlardır.¹¹¹ Gayrimüslimler yörenin kültürünü benimsemiş, yöre halkından farklı bir dil konuşmamışlardır. Ermeniler ile Türkleri ayıran kelimelerden biri Türklerin “ağam”, Ermenilerin “gülüm” şeklinde hitap etmeleri olmuştur. Öyle ki sonraki dönemlerde bile Ermeniler yöresel söyleyişleri kendilerine göre kullanmışlardır. Örneğin Amerikan hastanesindeki hemşirelere İngilizce’deki miss sözcüğünün karşılığı olarak “kız hanım” diyerek yeni terimler bile bulmuşlardır. Hatta 1876’dan sonra koleje giden Ermeni gençlerin Ermeniceyi öğrendiklerinden bahsedilmektedir.¹¹² XVII. yüzyılda Ayntâb’da gayrimüslim nüfus arasında Ermeniler çoğunlukta idi. XVI. yüzyılda Şehreküstü Mahallesi civarında Ermeniyân adlı bir mahalle bulunuyordu. Ancak zamanla gayrimüslimler ve Müslümanlar aynı mahallede yaşamaya başlayınca bu mahalle de yok olup gitmişti. Daha sonradan Hayk-ı Müslüman ve Hayk-ı Zimmiyan gibi dine göre mahalleler ortaya çıkmışsa da bu mahallelerde Müslümanlar ve gayrimüslimler bir arada yaşamışlardır. XVIII. yüzyılda artış gösteren gayrimüslim nüfus XIX. yüzyılda toplam nüfusun yüzde 30’unu oluşturmuştur. Gayrimüslimler, Ermeniler haricinde, Ortodoks ve Katolik Rumlar, Süryaniler, Museviler ve Kıptiler’den oluşmaktaydı. XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyılda gayrimüslimlerin ticaretle uğraştıkları bilinmektedir.¹¹³

Ticari öneme sahip olan şehirde çeşitli meslek dalları mevcuttu. Bedesten, kirişhane, boyahane dükkânları, kassap, debbağ dükkânları, başhane, şem’ hane, kasap dükkânları gibi büyük işletmelerin yer aldığı şehirde vergi gelirleri 224.190 akçeden 448.416 akçeye çıkmıştı. Bölgede önemli ticaret merkezi olan şehir XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılda da bu durumunu devam ettirdi. 1887-1888’de burada 26.000’i Müslüman 42.000 kişi bulunuyordu.

Ayntâb, 1818’de kaza olup Halep’e bağlanmıştır. 1908’de sancak hâline gelmiştir. Haleb Vilayeti Salnâmesi’ne göre 1871’de Ayntâb’da 47.599 Müslüman, 9.833 Hıristiyan, 544 Musevi olmak üzere 57.976 kişi bulunuyordu.¹¹⁴

---

¹¹¹ H. Canbakal, a.g.e., s. 52-53.

¹¹² Ramazan Erhan Güllü, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gaziantep Ermenileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 46.

¹¹³ H. Canbakal, a.g.e., s. 52, 53.

¹¹⁴ H. Özdeğer, “Gaziantep, s. 468, 469.

1.3. AYNTÂB EVLERİNİN ÖZELLİKLERİ

İnsanların korunma ve sığınma gereksinimiyle inşa ettikleri evler ilk şehir yerleşmesinden beri gelişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bulunulan coğrafyadaki iklim, doğa şartları, bölgede bulunan malzeme, kültür, gelenekler ve din bütün toplumlarda olduğu gibi geleneksel Türk evini de şekillendirmiştir.¹¹⁵ Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde evler taştan yapılmıştır.¹¹⁶ Zamanla binaların yapımında kullanılan malzemeler ve evlerin büyüklüğü vs. değişse de Şehrin Bey ve Şekeroğlu Mahallelerinde Osmanlı mimarisi ve yerleşim düzeni korunmuştur.¹¹⁷

Geleneksel sokak ile ev birbirinden tamamen ayrılmamış ve bütünlük içerisinde yer almıştır. Türk evinde mahremiyet ise evlerin bahçeleriyle (avlu) sokak arasına duvarlar örülerek sağlanmıştır.¹¹⁸ Evlerin pencereleri yan komşunun evinin içini görmeyecek şekilde düzenlenmiştir.¹¹⁹ Mahremiyet ve ailenin ataerkil merkezli olması sebebi ile evler avluya doğru dönük ve avlu etrafında şekillenmiştir. Bu şekilde bir plana sahip olan evler sofasız ev olarak adlandırılmıştır. İncelediğimiz ev satışlarında ise bu tip sofalı evlere rastlanmamıştır. Bunun yerine ise avlu merkezli evler çoğunluktadır. Evlerin alt katlarında bulunan avlular sofa işlevine sahiptir. Avlu merkezli bu ev tiplerinde diğer odaya geçmek için avluya yani evin dışına çıkılmaktadır. Sofasız plan tipine sahip olan evler tek odalı, bir büyük oda (beyt-i kebîr) ve bir küçük odadan (beyt-i sagîr) oluşan bir buçuk odalı veya aynı sırada bulunan daha fazla odalı şeklinde olabilmektedir. Ancak üç veya daha fazla oda yerine oda sayısı arttıkça evlere kanat eklenmektedir. Dolayısıyla evlerin diğer tarafları da ev ile çevrelenmektedir. Ancak dört ve daha fazla odadan oluşan konak türü bu evler ile bir buçuk odalı evler sayıca fazla bulunmamaktadır. Sofanın Güneydoğu Anadolu iklimine göre dönüşmüş hâli eyvandır.¹²⁰ Eyvanlar genellikle binaların orta kısmında bulunmaktadır. Üç tarafı kapalı, üst tarafı tonozla örtülü, bir tarafı ise iç avluya açık olan eyvana¹²¹ taş merdiven ile çıkılmaktadır. Eyvanın iki tarafında oda bulunmakta ve eyvandan bu odalara açılan

¹¹⁵ Muna Silav, Naile Salman Çevik, "Uşak Evlerinin Günümüze Yansıması ve Bireysel Söylemler", *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 43, 2019, s. 71,75.

¹¹⁶ Betül Çiftçi, "Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda 'Ayntâb Örneği)" *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, 2017, s. 463.

¹¹⁷ M. E. Sönmez, a.g.e., s. 125, 127.

¹¹⁸ M. Silav, N. Salman Çevik, a.g.e., s. 71.

¹¹⁹ S. Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, s. 197.

¹²⁰ İsmail Kıvrım, "17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri Ve Fiyatları)", *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 10, 2009, s. 71-73.

¹²¹ A. Engin Beksaç, "Eyvan", *DİA*, İstanbul: İSAM, C. 12, 1995, s. 12.

pencere ya da kapı bulunmaktadır. Arka kısmı ise duvarla örülüdür veya bir kapı ya da pencere ile başka odalara geçiş sağlanmaktadır.¹²² Avluya açılan eyvanın ön tarafı havadar olup sıcak Gaziantep ikliminde ferahlatıcı ve serinletici bir etkiye sahiptir.¹²³ Yapılan bu araştırmada da eyvanlı ev satışlarına rastlanmıştır. Gaziantep'te hayat denilen ve yüksek duvarlarla çevrili avlular ağaç ve bitkilerin bulunduğu yarı açık alandır. Bu bölgedeki halkın yazın zamanının çoğunu geçirdiği yer olan avluda çeşme, kuyu ve halkın “gane” dediği havuz bulunurdu. Avlu, yemek ve ekmek yapma ya da çamaşır yıkama gibi günlük işler dışında misafirlerin kabul edildiği alandı.¹²⁴ “Hayat” olarak adlandırılan avluları ile bu konutlar, alt katında mutfak, ahır ve depoları barındırmaktadır. Üst katları ise payandalarla genişler ve birden çok amacı olan odalar mevcuttur. Odalar oturma, yemek ya da misafir ağırlama yerleri olarak kullanılabilir. Tuvaletler evin dışına konumlandırılmaktadır. Hayatlı ev, taş zemin kat üstüne ahşap strüktür (yapı) ve kerpiç ahşap çatıdan oluşmaktadır. Evin avlu olan “hayat” kısmı dışa kapalı olup yarı kapalı ve açık yaşam alanıdır. Ev tipleri ise eve ana kapıdan girildiğinde insanı karşılayan ve ortak yaşamın geçtiği ana mekân olan “sofa”ya göre değişmektedir. Sofasız, iç sofalı, dış sofalı, orta sofalı olmak üzere ev tipleri birbirinden ayrılmaktadır.¹²⁵

Gaziantep evleri sofasız olduğu için avlu etrafında çevrelenen ve birbirinden bağımsız olan odalar adeta bir ev gibidir. Bundan dolayı bu odalara beyt denilmiş¹²⁶ ve yapılan bu araştırmada da genellikle bu şekilde yer almıştır.¹²⁷ Odaya ise odanın zemininden 25-30 cm. daha alçak olan mermer eşikten girilmektedir. Odanın içerisine toz toprak girmemesi için ayakkabılar bu eşikte çıkarılmakta ve kış aylarında da burada el yüz yıkanabilmektedir. Taştan yapılmış olması nedeniyle geniş olan oda duvarlarına dolaplar ve yüklükler yapılmakta ve bu dolaplara ise yiyecek, giyecek gibi eşyalar konulmaktadır. Evlerin yapımında kışın yumuşayan, yazın sertleşen “havara taşı” kullanılmaktadır. Odaların iç kısmı tahta ile kaplanırken bu tahtaların üzeri boyanır,

---

¹²² İ. Kıvrım, “17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri Ve Fiyatları)”, s. 71-72.

¹²³ A. E. Beksaç, a.g.e., s. 13.

¹²⁴ B. Çiftçi, a.g.e., s. 463, 465, 466.

¹²⁵ İlhan Özkeçeci, S. Nesli Gül Durukan, Hakan Alacalı, “XVII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Konut Mimarisinde İç Mekân Tavan Süslemelerine Genel Bir Bakış”, İstanbul: *İnsan & İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, S. 17, 2018, s. 215-216.

¹²⁶ İ. Kıvrım, “17.Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)”, s. 73.

¹²⁷ Konuyla ilgili çalışmada yer alan örnek için bkz. : G.Ş.S., 18 numaralı defter, 98. vr., s. 183, hkm. 3.

çiçek ve meyve tasvirleriyle süslenirdi. Odalar buldukları yöne göre isimlendirilmektedir. Kuzeye bakan ve yazın serin olan odalara “boyraz ev”, güneye bakan kışın güneş alan ve sıcak olan odalara ise “gıble ev” denilmektedir. Odalarda birkaç basamak merdivenle inilen ya da çıkılan, kullanılmayan eşyaların konulduğu ve satış belgelerinde hazine olarak geçen ikinci bir oda bulunmaktadır. Bu odalara ise yöre halkı tarafından “hazna” denilmektedir. Konak tipi üç ve daha çok odadan oluşan büyük evlerde ise kahve odası bulunmaktadır. Yine satışlarda tabaka olarak karşımıza çıkan ancak yöre halkı tarafından çıkma denilen bir başka ikinci odaya rastlanmaktadır. Oda içinde beş altı merdivenle çıkılan bu odadan ikinci oda olarak istifade edilmektedir. Burada zeminde yer alan oda ile çıkmanın zemini arasında yükseklik farkı bulunmaktadır. Çıkımlar arka kat olarak kullanılmaktadır. Evin bölümlerinden olan mağaralar ise yiyeceklerin uzun süre dayanması için zeminden daha aşağıda, evlerin alt katlarında yer almaktadır. Gaziantep’te oyularak evin alt kısmına mağara gibi yapılan bu erzak depoları yazın soğutucu görevi görmektedir. Bu mağaralarda havalandırma avlu tarafına yapılan pencerelerle sağlanmaktaydı. Bunun yanı sıra kilerler de yiyecek saklamak için kullanılırdı. Ancak kilerler mutfağın hemen yanı kısmında olmakta ve mutfak araç gereçleri de konulmaktaydı. Buralar kısa zamanda tüketilen yiyeceklerin konulduğu yerler olarak düşünülebilir. Mutfak, kiler, su kuyusu ve çeşme genellikle vakit geçirilen ve misafirlerin ağırlandığı yer olan avlu (hayat) da bulunmaktaydı. Mutfaklarda dolap ve ailenin ekonomik durumuna göre ocak bulunmaktadır. Ayrıca mutfakların çoğunda su kuyusu da yer almaktadır. Örneğin Tarla-i Atik Mahallesi’nde ikamet eden Ramazan bin Yakub, Bostancı mevzi’sinde bulunan “ bir tarafı Halil mülkü ve bir tarafı Esseyid Ramazan mülkü ve bir tarafı Kazancı Elhac Hasan mülkü ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd ve mümtaz bir beyt ve bir hazine ve bir tabaka ve tahtında olan beyt ve cübb-i mâ ve havşî müştemil mülk dârını” Mera bint Abdülkerim adındaki hatuna “yüz on aded esedi guruşa” satmıştır.¹²⁸ Yine Boyacıoğlu Mahallesi’nde oturan Molla Kenan bin Elhac Ramazan aynı mahallede bulunan “bir tarafı kıbleten Şaban Ağa mülkü ve şarken Elhac Ali Can mülkü ve Osman yüz oğlu mülkü ve garben bir tarafı Nuh oğlu mülkü ile mahdûd bir büyük beyt ve bir hazine ve bir küçük beyt ve bir matbah ve bir mağara ve cübb-i mâ ve havşa müştemil mülk dârını” Abdi Beşe ibni

---

¹²⁸ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 96. vr., s. 178, hkm. 2.

Hanef'e "iki yüz yetmiş aded esedi guruşa bey'i bât-ı kat'î ile" satmıştır.¹²⁹ Bu bölümlerin dışında evlerde ahır, kenef (tuvalet) de yer alan bölümlerdendir.¹³⁰ Bunun yanı sıra satışlarda zikredilen havş ise avlu etrafında dizilen evler olarak adlandırılmaktadır.¹³¹ Evlerde beyt-i kebîr, tabaka, dehliz, hazine, mağara, cübb-i mâ, havş, havlu, ahır gibi bölümler yer almaktadır. Ayntâb'daki ev satışlarının çoğunda havş tabirine rastlanmaktadır. Bir avluyu çevreleyen evler grubunu anlatmak için kullanılan bu tabir¹³² ile Ayntâb evlerinin büyük inşa edildiği ve bu evlerde kalabalık ailelerin ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Bölgenin yaz aylarında çok sıcak olmasından dolayı yiyecek saklama deposu olarak kullanılan mağara denilen bölümlere bölgede çok sık rastlanmaktadır.¹³³

---

¹²⁹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 101. vr., s. 189, hkm. 3.

¹³⁰ İ. Kıvrım, "17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)", s. 73-77.

¹³¹ Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, 1. b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 279.

¹³² S. Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar*, s. 279.

¹³³ Mağaralı evler için bkz. Üçüncü Bölüm, s. 90.

İKİNCİ BÖLÜM

1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB'DAKİ EV VE DÜKKÂN SATIŞ USULLERİ

1641-1651 arasında Ayntâb şer'iyeye sicillerindeki mülk satışlarına baktığımızda ev, dükkân, bağ, bahçe ve bostan, değirmen, arazi ve dükkân gibi satışların yer aldığı görülmektedir. Araştırma konumuz ev ve dükkân satışlarını kapsadığı için göz önünde bulundurulmamıştır. Bu bölümde ev ve dükkân satışları iki ayrı başlık altında incelenip satış şekilleri örnekleriyle verilerek ayrıntılı bir şekilde ortaya konulacaktır.

1.1. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB'DAKİ EV SATIŞLARI

Araştırma kapsamındaki kadı sicillerinde en çok rastlanan belgeler mülk satışları ve anlaşmazlıklarla ilgilidir. Bunların çoğunda da yapılan ev satışları ya da bunlara ait anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Yapılan satış mülk ya da mirî arazinin kullanım hakkıdır. Daha önce bahsedildiği üzere mülk satışlarının yer aldığı kadı sicillerindeki bilgiler standarttır. Satışlarda önce satıcının (veya davacının) oturduğu mahalle veya karye belirtilmektedir. Davacının adı baba adı ile zikredilmektedir. Bu bilgi bize satıcının köylü ya da kentli olduğunu göstermektedir. Ancak alıcının (davalı) nerede oturduğuna genellikle değinilmemiştir. Dolayısıyla bu konuda ancak taraflar arasında akrabalık söz konusu ise yorum yaparak aynı yerde oturdukları sonucuna varılabilmektedir. Ancak bu, olasılıktan öteye geçememiştir. Satıcı ve alıcı varsa unvanlarıyla birlikte anılmıştır. Eğer unvanı yoksa reayadan olduğu kabul edilmiştir. Yüksek rütbeli kişilerden örneğin kadılardan bahsederken “fahri'1-kuzat, efendi” unvanı kullanılmıştır. Bu O'nun askerî sınıftan olduğunu göstermektedir.¹³⁴ Örneğin Ayntâb kazasında mutasarrıf olan Kutb İbrahim Efendi'den “âlem-ül-ulemâ-it-tebârin efdâl-ül fuzalâ'-üt-teşrin fazîletlü Kutb İbrahim Efendi Hazretleri” olarak bahsedilmiştir.¹³⁵ Elhac, Çelebi, Beşe, Ağa, Hoca, Bey, Molla, Mevlana, Şeyh, Seyyid, Pîr gibi unvanlara incelenen sicillerde çokça rastlanmıştır. Ancak Bey, Çelebi, Ağa, Efendi gibi unvanlar kişinin mevkiini tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Tımar sahipleri ile yeniçerilere *Bey* denilmesinden bu kişilerin askerî sınıf içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Beşe lakabı ise yeniçerileri

¹³⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Berktaş, 5. b., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 302-303.

¹³⁵ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 60. vr., s. 108, hkm 1.

ifade etmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla askerî sınıf dâhilindedir. Hazret-i Muhammed'in soyundan gelen seyyid ve şerîfler gibi, molla ve mevlana denilen ve ulemadan oldukları anlaşılan kişiler de askerî sınıf içerisinde yer almışlar ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Kadınlar eğer bekâr ve babası tanınan bir kişi ise babasının, evli ise kocasının statüsüne göre sınıflandırılmışlardır. Genellikle kadınların unvanı bulunmazdı. Faroqhi'ye göre kadınların satış belgelerinde çok yer almasının nedeni yaşı küçük olan çocuklarının mülklerinin idaresinden sorumlu olmalarıdır.¹³⁶ Sicillerde yer alan küçük çocuklar ise sagîr ve sagîre, yetişkin çocuklar da kebîr ve kebîre olarak kayıtlara geçmiştir.

Satışlarda, satışa konu olan mülkün nerede olduğu ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Ev veya dükkânın etrafındaki komşularından çoğunlukla bahsedilerek sınırları net olarak çizilmiştir. Ayrıca söz konusu gayrimenkulün kime ait olduğu ve gayrimenkulü satın alan kişi ile bu kişilerin oturdukları mahalleler de net bir şekilde ifade edilmiştir. Bununla birlikte satışlarda mülkün olduğu mahalle, karye veya mevzi de belirtilmiştir. Bazı satışlarda evin bölümlerinden bahsedilerek evin profili çizilmeye çalışılmıştır. “Tahtânî” tabiri alt katları ifade etmek için, “fevkânî” tabiri ise üst katları ifade etmek için kullanılmıştır. İncelediğimiz dönemde satışı yapılan evlerden iki katlı olanlara da sıkça rastlanmıştır. Havlu, mağara, hazine, havş, tabaka, ahır, mutfak, eyvan yine çalışmalarımızda rastladığımız evlerin bölümlerindedir. Araştırmamızın 3. bölümünde havuzlu, mağaralı, hamamlı ve iki katlı olan evlerin satışı ayrıntılı olarak yer almaktadır.

İncelenen sicillerde satışların ‘neden’ gerçekleştiği genellikle yer almaktadır. Örneğin Tarla-i Atik Mahallesi'nde sakin olub mahalle-i mezbûrenin vakıf elçisi üzerine müteveli olan Mahmud Çelebi ibni Hızır, Elhac Abidin'in mülkü olan dükkânının nısfını altmışaltı guruşa satın alıp, yine altmışaltı guruşa Ali bin Ahmed'e satmıştır. Mahmud Çelebi, “altmışaltı guruşu müşteriden vakıf için alıp teslim etmiştir.”¹³⁷ şeklinde satış sebebi açıklanmaktadır.

Satışlara konu olan mehr ilk çağlardan beri uygulanagelen bir gelenektir. Erkeğin nikâh sırasında kadına verdiği ya da vermeyi vaat ettiği nikâh bedeli olan mehr iki tarafın anlaşmasıyla nikâh sırasında peşin olarak (mehr-i muaccel) ya da nikâhtan

¹³⁶ S. Faroqhi, *Kentler ve Kentliler*, s. 304.

¹³⁷ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 64. vr., s. 116, hkm. 3.

sonra erkeğin boşanma ve ölüm üzerine vermeyi kabul ettiği (mehr-i müeccel) bir uygulamadır. İslâm hukukunda yeri olan mehr-i muaccel veya mehr-i müeccel nedeniyle mülk satışları gerçekleşmiş ve İslâm hukukuna göre kadının hakkı korunmuştur. Gaziantep'te XVII. yüzyılda kadınların bir kısmının mahkemeye gidebildikleri ve davalarda çoğunlukla kazanan taraf oldukları mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır.¹³⁸ Evli erkeğin vefat etmesi veya boşanması hâlinde de eşine mehr (mîhr) vermesi gerekmiştir. Bu durum satışların bir diğer nedeni oluşturmuştur. Çukur Mahallesi'nden müezzin Cuma Beğ'in vefatı üzerine zevcesi Fatma bint Elhac Ali'nin mehr-i müecceli mukabelesinde Cuma Beğ'in mirasından bağ ve bazı eşyaları alması bu duruma örnek gösterilebilir.¹³⁹

Ölen kişinin borcuna karşılık verâsetinin intikal ettiği kişilerden borcun talep edilmesi nedeniyle de satışlar gerçekleşmiştir. Mesela Şehreküstü Mahallesi'nde ikamet ederken vefat eden Hüseyin adındaki kişinin borcu, sagir oğlu Hüseyin'e ve O'nun vasisi olan ninesi Nefise'ye kalmıştır. Vefat eden Hüseyin'in borcunu ödeyecek başka terekesi olmadığı için Nefise, Şehreküstü Mahallesi'nde bulunan, Hüseyin'in babası ile ortak sahibi olduğu dârının yarısını zaruret-i deyn için olmak üzere tamamını Abdülhalim'e 130 esedi guruşa satmıştır. Miras kalan borç böylelikle ödenmiştir.¹⁴⁰ Aynı zamanda sicillerde genellikle davacının ikamet ettiği mahalle verilirken bu belgede olduğu gibi davalının ikametgâhına zaman zaman yer verilmediği görülmüştür. Ancak hükümlerin çoğunda davalının sakin olduğu ikameti verilmese de bazılarında görülmektedir. Yani bu durum çok nadir karşılaşılan bir durum değildir. “Çukur Mahallesi'nde ikamet eden Hüseyin bin Hüseyin, İlhan Mahallesi'nde bulunan dârın ve taşrasında bulunan oda ve havluların kendine ait mülk olduğunu söylemiştir. Hüseyin, bu mülklerinin yarısını Ferah Hatun'un babası Zeyneddin'e 90 guruşa satmıştır. Hüseyin, geri kalan yarısını ise tarih-i kitabdan yedi ay önce Ferah Hatun'a 60 guruşa satmıştır.¹⁴¹ Görüldüğü gibi burada ilk yarının satıldığı Ferah'ın babasının nerede oturduğu bilgisi yer almamıştır.

¹³⁸ İ. Kıvrım, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650–1700)”, s. 370, 374, 387.

¹³⁹ Nalân Özel, *23 No'lu Ayıntâb Şer'îye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 206.

¹⁴⁰ R. S. Timbil, a.g.e., s. 167.

¹⁴¹ H. Bozkurt, a.g.e., s. 377.

Bazı satışlar ise vakıf için yapılmıştır. Çalışmada vakf temelli temelli satışlar başlığı altında daha fazla örneklendireceğimiz bu konuya anlaşılması açısından kısa bir örnek verebiliriz: Tarla-i Atik Mahallesi'nde sakin Elhac Abidin Taht-el-kal'âda bir bab helvacı dükkânının yarısını 66 guruşa satmıştır. Diğer yarısının sahibi olan mütevellî Mahmud Çelebi ibni Hızır ise zikr olunan iştirâ' eylediği yarısını Ali bin Ahmed'e 66 guruşa satıp aldığı bu parayı vakfa teslim etmiştir.¹⁴²

Satışların bazıları mülkün kendine ait olan kısmının yani hissesinin satılması ile gerçekleşmiştir. Bu satışlar hisseli satış türü kapsamında değerlendirilmiştir. Örneğin Akyol Mahallesi'nden İbrahim Beğ ibni Halil Ağa asâleten ve İbn-i Eyyüb Mahallesi'nden Elif bint İsmail tarafından İbrahim Beğ vekâleten kendilerine intikal eden mülk hakkındaki tasarruflarını beyan etmişlerdir. İbrahim Beğ, Elif'in babası İsmail'in amcası olduğunu ve verâsetinin kızı Elif'e kaldığını ifade etmiştir. Akyol Mahallesi'nde bulunan dârdan Elif kendisine aid olan hissesini merkum Ali Beğ ibni İbrahim'e yigirmi aded esedi guruşa satmış, İbrahim Beğ de dârdaki hissesini zevcesi Can Feda'ya hibe ettiğini kaydettirmiştir.¹⁴³

Mülkteki hisseye sahip olan kişi eğer sagîr (küçük çocuk) ise bülûğa eriştikten sonra mülk üzerinde hak iddia edebilirdi. Eğer vasisi tayin edilen kişi çocuk küçükken sagîr çocuk adına O'nun sahip olduğu mülkü satmışsa çocuk mülkünü satıldığı kişiden hakkını isteyebilirdi. Çalışma kapsamında incelenen 23 numaralı defterde sagîr Süleyman'ın babası İbrahim hayattayken Nur Hatun'a oğlunun hissesi de dâhil olmak üzere 26 guruşa mülkünü satmıştır. Süleyman, babasından kalan hissesini almak için Nur Hatun'u dava etmiştir. Dârın yarısı Süleyman'a diğer yarısı babasına ait olduğu için babası yarısını satma hakkına sahiptir. Zikredilen dârın yarısını ve kuyusunu Nur Hatun kendi malıyla tamir ettirdiği için 11 guruşluk tamir-i hesab edildikten sonra evin değeri olan 25 guruşdan 12,5 guruş Süleyman'ın hissesine tekabül etmiştir. Süleyman da kendi hissesini Nur Hatun'a 12,5 guruşa satarak hakkını almayı başarmıştır.¹⁴⁴ Satışlarda, satışa konu olan mülk karşılığında her zaman para talep edilmemiştir. Araştırma

¹⁴² G.Ş.S., 18 numaralı defter, 64. vr., s. 117, hkm. 1.

¹⁴³ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 64. vr., s. 117, hkm. 2.

¹⁴⁴ N. Özel, a.g.e., s. 288-289.

dâhilinde yer alan 16 numaralı defterdeki menzil satışı senede bir batman susam yağı vermek şartıyla gerçekleşmiştir.¹⁴⁵

Şahitler huzurunda evlerin ne için satıldığının kaydedilmesi daha sonra çıkan anlaşmazlıkların çözümlenmesi noktasında faydalı olmuştur. Zira yıllar sonra vârislerden biri çıkıp mülkün kendisine ait olduğunu iddia edebilmekte ve davalı tarafından zapt edildiği konusunda şikâyetçi olduğu kişiyi dava edebilmektedir. Mahkeme huzurunda şahitlerin tanıklığıyla davanın görüşülüp kayda geçirilmesi daha sonra yaşanabilecek bu gibi risklere karşı alınması gereken bir önlemdir. Böylece asılsız iddiaların önüne geçilmiştir veya hak yerini bulmuştur. Şahit, kişinin olayın olduğu anda orada hazır bulunması, durumu görmesi ve duyması nedeniyle bildiklerini haber vermesi ya da mahkeme sürecinde kadı karşısında hazır bulunması, gördüklerini, duyduklarını ve bildiklerini bildirmesi anlamlarına gelmiştir.¹⁴⁶ Udûl denilen ve şahitliğine başvuru yapılan kişiler, mahalleliden kimin hangi görevden geldiğini, kimin reaya ya da köle olduğunu bilen kişilerdir. Şahit, tanık demek olan udûl, hem vuku' bulan olaylarda hem de mahkemelerde şahitlik yapmışlardır.¹⁴⁷ Olayın şahitliği ile şühûd'ül-hâl'deki şahitler birbirinden farklıdır. Şühûd'ül Hâl denilen kısımda şahitlerin isimlerine yer verilmiştir. Burada yer alan kişiler meslekleri ve unvanlarıyla birlikte buraya kaydedilmişlerdir. Mahallenin ileri gelenlerinden olan, sabit bir sayıları olmayan bu kişiler dava sürecine etki etmemiş, sadece gözlemci statüsünde mahkemede bulunmuşlardır. Mahkemede bulunan görevliler ya da kendi davası sebebiyle burada bulunan kişiler alelade bir şekilde davalarda şühûd'ül-hâl'de yer almışlardır. Ancak dava şahitleri mahkemedeki davanın ispat edilmesinde önemli rol oynamışlardır.¹⁴⁸

Bazı durumlarda satış, kişinin vefat eden babasından veya eşinden kalmış mülkün satılması ile gerçekleşmiştir.¹⁴⁹ Bazen ise mülk satışı kişinin vefat eden zevcinden almadığı mehr karşılığı zevcesine verilerek gerçekleşmiştir.¹⁵⁰ Bazı durumlarda ölen babasından kalan mülk zevcesi ve küçük çocuğuna bırakılmış ancak

¹⁴⁵ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 95. vr., s. 182, hkm. 1.

¹⁴⁶ H. Yunus Apaydın, "Şahit", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, C. 38., s. 278.

¹⁴⁷ H. Canbakal, a.g.e., s. 158, 160.

¹⁴⁸ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 356.

¹⁴⁹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 39. vr., s. 73, hkm. 1.

¹⁵⁰ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 19. vr., s. 33, hkm. 2. - 124. vr., s. 236, hkm. 3.

çocuğun vasisi annesi olduğu için çocuk mülk hissesini annesine satmıştır. Bazen ise anlaşmazlık neticesinde mülkün satışına karar verilmiştir.¹⁵¹

İncelediğimiz döneme ait sicillerde konut, dâr, menzil ve ev olarak ifade edilmiştir. “Mülk dârımı..”, “..mülk-i müşterâmız olan dârımızı..”, “...müteveffâ Molla Ebûbekir’in mülk-i müşterâsı olan dârı...” “mülk-i tarlamızı..” şeklinde söz konusu mülkün ne olduğu belgelerde geçmiştir.¹⁵²

Satışlarda yer alan berayadan olan ve bir unvanı olan kişiler mevkisine göre övgüyle geçmiştir. Örneğin “bi’l-faal Ayıntâb sancağı kaim-makamı fahr-ü’l-ekârim saâdetlü Mehmed Ağa...” ya da “destûr-ü’l-mükerrem müşîr-ü’l-mufahham nizâm-ü’l-âlem saâdetlü, adâletlü Eşber Mustafa Paşa hazretleri...” şeklinde unvanları belirtilmiştir.¹⁵³

Satışlarda yeniçerilerin satıcı ve alıcı konumunda sık sık yer aldığı görülür. Mülk sahibi yeniçerilerin satışların içerisinde bu kadar yer alması düşündürücüdür. Yeniçerilerin mülk satışlarında aktif olması özellikle dükkân satışlarında sıkça adlarının geçmesi çalışmamızın 3. Bölümünde sayılarla gösterilmiştir. Savaşların, Celâlî isyanlarının getirdiği düzen bozukluğu ve eşkıyalık hareketleri neticesinde mali durumun bozulması ile birlikte can güvenliği endişesiyle köylülerin köylerini terk etmeleri sonrasında boşalan bu köyler düzeni bozulan askerî sınıfın fırsatçılığına maruz kalmıştır. Konumundan dolayı toprağına geri dönmek isteyen köylüden daha erken davranarak onların topraklarına âdeta konan “devletlü” konumundaki askerî sınıf, büyüklü küçüklü topraklarda kendi çiftliklerini kurarak âyanlığın temellerini atmıştır. Köylüden kalanları sömüren bu grup bahsedilen dönemde yeni oluşmaya başlamış olsa da XVIII. yüzyılda epey güçlenecektir.¹⁵⁴

1.1.1. Ayntâb’da Ev Satışlarını Gerektiren Sebepler

Ev satışları bazen gayr-i menkulün sahibinden alıcıya direkt satışı ile gerçekleşmiştir. Bu satışlar bey’-i bât-ı kat’î denilen normal satış başlığı altında yer almıştır. Bey’-i bât-ı kat’î usulüyle yapılan bazı satışlarda evi satın alan kişiler birden

¹⁵¹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 69. vr., s. 133, hkm. 4.

¹⁵² N. Özel, a.g.e., s. 358.

¹⁵³ N. Özel, a. yer.

¹⁵⁴ Oktay Özel, “Osmanlı Anadolu’sunda Terk Edilmiş /Kayıp Köyler Sorunu (17.-19.Yüzyıllar)”, Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan, Hazırlayanlar: Mehmet Öz , Fatih Yeşil, 1. b., İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 568.

fazla yani ortaktır. Bazı durumlarda ev, hisse sahibi olan kişinin hissesinin veya birkaç hissenin satılması yolu ile satışın gerçekleştiğini bildirmek amaçlı kayıtlara geçmiştir. Mehr ve nafaka karşılığı kocasının menziline hissenin ya da kocasının menziline tamamının zevceye verilmesi gibi zimmetinde olan borca karşılık yapılan satışlar takas usulü satışlar başlığı kapsamında ele alınmıştır. Bazı satışlar ise vakıf temellidir. Mescidi bina etmek şartıyla, ahalinin vergisi için, birkaç kişinin avarız ve nüzullerini vermek şartıyla (bir kısmının vakfa ayrılmasıyla) satışlar akdedilmiştir. Örneğin: “Hızır Beğ ibn-i Arslan Beğ’in vekili İsmail, Akyol Mahallesi’ndeki bir tarafı Ahmed Çavuş mülkü ve bir tarafı Arslan Beğ mülkü ve bir tarafı Şeyh Şami mülkü ve bir tarafı mâ-i cârî ile mahdûd Ali Beğ Mescidi demekle ma’rûf mescidin havlusuna bina olunan menzilin tamirini mezbûr Mansur’a yigirmi guruşa bey’ idüb viren mescidi mezbûr harabe olmağın Mustafa Beğ Mescidi’ne senede iki batman zeyd yağı vermeyi kavlı şart idüb meblağ-ı mezkûr yigirmi guruş yedinden alub kabz idüb menzil-i mezkûru teslim eyledi.” Görüldüğü gibi bu hükümde mescidin avlusuna inşa edilen menzilin tamiri 20 guruşa ve başka bir mescide senede iki batman zeyd (zeytin yağı¹⁵⁵) yağı vermek şartıyla satılmıştır.¹⁵⁶ Vakıf kökenli olmayıp normal usullü ve şartlı satışlar da mevcuttur. Örneğin Mehmed Ağaya, mescide senede bir batman buçuk şîr-i revgan virmek şartıyla menzil 20 guruşa satılmıştır.¹⁵⁷

Bazı satışlarda ise para kullanılmamıştır: “Şarkıyan Mahallesi sakinlerinden olup fevt olan Nasır subaşısının sulbî oğulları asaleten, sagîr ve sagîre kardeşlerine vekil olan abileri vesayeten katıldıkları davada li-ebeveyn karındaşları ve onların validelerine babalarından kalan ve Şarkıyan’da bulunan dârdaki hisselerine karşılık oda, havş, ahur vs.’den oluşan menzili vermişlerdir. Bu takas usulü satış örneğinde de olduğu gibi li-ebeveyn kardeşlerine ve onların vâlidisine dârdaki hisselerine karşılık para değil oda vs. verilmiştir.¹⁵⁸ İnceleme dâhilindeki 16 numaralı defterde olduğu gibi günümüzdeki ipoteye benzeyen, borcunu muayyen bir vakitte ödemek şartıyla emaneten evin borç alınan kişide ödenene kadar bekletildiği, ödeyemediği takdirde de borcuna karşılık evin karşı tarafa satıldığı satışlar da ipotek usulü yapılan satışlar kapsamında ele alınmıştır. Örneğin Yahni Mahallesi’nden Halil bin Abdülatif’in de Hacı Mahmud ibn-i Ali’ye iki

¹⁵⁵ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 1184.

¹⁵⁶ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 103. vr., s. 198, hkm. 1.

¹⁵⁷ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 95. vr., s. 183, hkm. 1.

¹⁵⁸ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 110. vr., s. 210, hkm. 2.

yüz esedi guruş borcu karşılığında Yahni Mahallesi'ndeki menzilin bin elli iki senesinde vâki' rebi'ül-âhirin guresinden altı ay tamamına değin yüz elli guruş virüb, bir sene tamamına değin elli guruşu virüb eda itmezse mülkünün Hacı Mahmud'un mülkü müşterâsı olduğunu kabul etmektedir.¹⁵⁹ Satılan evlerin bazıları müşterek mülktür. Bunlar tür olarak hisseli satıştır.¹⁶⁰

Bir başkasının borcunu ödememesi karşısında güvence olarak gösterilen kişi yani kefil olma durumuna da satışlarda yer verilmiştir. Kara Veli'nin Çerkes Ömer Ağa'ya 60 guruş borcu olup birkaç kişi Kara Veli'ye borcu için kefil olmuşlardır. Kefil oldukları Kara Veli'nin fevt olması (vefât etmesi) üzerine müteveffânın borcu O'na kefil olan kişilerden talep edilmiştir. Kefiller, Kara Veli'nin Çukur Mahallesi'nde menzili olduğunu ve borcu için bu menzilin satılmasını, Kara Veli'nin kızı Hatice'den talep etmişlerdir. Hatice'nin ise bu iddiayı reddetmesi üzerine Kara Veli'nin mülkü olmadığına dair Hatice'den yemin etmesi istenmiştir. Hatice'nin yeminden kaçınması üzerine de bu davranışı delil olarak sayılmış Hatice mülkü alıkoymaktan men edilmiştir.¹⁶¹ Bu örnekte de olduğu gibi kadınlar da sosyal hayatta var olmuş ve satışlarda yer almışlardır. Kadınlar ev satışlarında bazen tayin ettiği kişinin vekilliğiyle temsil edilmiş bazı durumlarda ise bizzat satışta bulunmuşlardır. Bu satışlarda kadınlar hem satıcı hem alıcı konumundadır.

Satışlar Müslümanlar arasında olduğu gibi Müslümanlarla zimmiler arasında da gerçekleşmiştir. Zimmiler bazen alıcı bazen satıcı konumundadır. İncelenen satışlarda ev tarif edilirken evin çevresinde bulunan evler de belirtilerek mülkün sınırları belirlenmektedir. Bu tariflerde söz konusu mülkün etrafındaki evlerde zimmi evlerinin de bulunduğu görülmektedir. Bu durumdan hareketle gayrimüslimlerle Müslümanların aynı mahallelerde bir arada yaşadıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin şehirleşmeyi uygularken başka ülkeler gibi yabancı milletleri bir araya toplamadığı buradan hareketle görülmektedir.

Ev fiyatları ise evin büyüklüğüne ve bulunduğu mahalleye göre değişmiştir. İntikal eden mirasın paylaşılması sırasında ev birkaç parçaya bölüdüğü için evin başka

¹⁵⁹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 59. vr., s. 113, hkm. 2.

¹⁶⁰ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 65. vr., s. 124, hkm. 3. > Hisseli Satış: Ebubekir bin Ebubekir ve zevci Nefise bint Esseyid Ali ortak mülkleri olan Yahni Mahallesi'ndeki menzillerini Azize bint Esseyid Kasım'a toplam 42 buçuk esedi guruşa satmışlardır.

¹⁶¹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 129. vr., s. 247, hkm. 3.

kişilerce satın alınması yani yabancıya satılması önlenmek istenmiştir. Bunun yerine kardeşlerden birinin veya birkaçının hissesinin evi satın almak isteyen kardeşe veya hissedara satılması tercih edilmiştir. Ancak kimi zaman anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Kişiler kendilerine kalan mirastan memnun kalmamış ve tercihen hissesini kardeşine veya hissedarına değil de başka birine satmıştır. Örneğin, “Mahmiyye-i Ayntâb muzâfâtından Kara Dinek nam karye sükkânından Yusuf bin Eymir meclis-i şer’i şerîf-i nebevîde karındaşı Hızır mahzarında bi-t-tav-üs-sâf ikrâr ve itiraf idüb tarih-i kitabdan on sene mukaddem babamız Eymir hâl-i huyûtunda kemal-i sıhhatinde malını cümleten ikimize taksim ve teslim idüb tasarrufumuzda ikimizde razı olmayub davaya sülük etmiş idim. Bir tarafı Kürd İsmail mülkü ve bir tarafı Gani Dede mülkü ve bir tarafı ahar havalisi ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir bâb ahur ve havş müstemil mülk-i mevrûsum olan menzilimi mezbûr Muslı Beşe’ye otuz aded esedi guruşa bey’i bât ile bey’ idüb kabz-ı semen ve teslim-i mebi’ eyledim. Ba’de-l-yevm mülk-i müşterâsıdır...”¹⁶² Görüldüğü gibi bu örnekte iki taraf da kendisine paylaştırılan mirastan memnun kalmamıştır. Miras kalan mülkler arasında bunun gibi kendisine verilen mülkten memnun kalmayanlar yanında paylaşım sırasında ve sonrasında anlaşmazlıklar yaşandığı olmuştur. Kardeşler arasında bile “tasarrufuma mâni oluyor” şeklinde davalar gerçekleşmiştir. Bunun gibi davalara çalışmada çokça rastlanmıştır.

İntikal eden mirastan ölen kişinin zevcesi ve çocuklarının yanı sıra kardeşi (eğer kardeş vefat ettiyse onun çocuğu), anne, amca ve amcaoğlu gibi akrabalar da istifâde etmişlerdir. Ki bazı anlaşmazlıklar ölen kişinin oğlundan, kardeşinin oğluyum diyerek hissesini talep etmesi neticesinde yaşanmıştır.

Kadının zevcinden mehrini istemesi, kadının kocasının zimmetinde parası olması, nafaka talebi veya kadının altınlarını kocasının kullanması nedeniyle kocasının zimmetindeki parasını istemesi neticesinde anlaşmazlıklar vuku’ bulmuştur. Bunun sonucunda kocası zevcesine evini vererek veya evinin nısfını vererek borcunu ödemiştir veya evi bir başkasına satarak karısına hissesi mukabelesinde parasını ödemiştir. Eğer kadının zevci kadına mehrini vermeden, çocuklarının nafakasını vermeden veya kadından aldığı borcu ödemedi vefat etmişse kadın fevt olan zevcinin yakınlarından hakkını istemiştir. Kadın başka biriyle evlendiyse bile eski zevcinden çocuklarının hakkını isteme hakkına sahiptir. Örneğin Kanalcı Mahallesi’nde sakin iken fevt olan

¹⁶² G.Ş.S., 16 numaralı defter, 69. vr., s. 133, hkm. 4.

Esseyyid Mehmed zevcesi Tursun bint İsmail'e müteveffâ zevci Seyyid Mehmed'in zimmetinde altmış beş guruş olmasından dolayı kemâl-i sıhhatinde iken Kanalcı Mahallesi'ndeki menzilin meblağ-ı mezkûr mukabelesinde zevcesi Tursun'a bey' ü teslim etmiştir. Esseyyid Mehmed fevt olduktan sonra Hadiye Hatun ibnete Abdülkadir: "zevcim Esseyyid Mehmed zimmetinde yetmiş beş guruş hakkım vardır. Kendüden olan sulbî oğlum ve Mustafa'nın ve sulbiyye kızı Tursun'un hisse-i şer'iyyeleri vardır deyu karındaşını vekil idüb dâr-ı mezkûrdan ve tasarrufumda olan tecemmüllâthânedan kendilerine ait hisselerini talep eylemişlerdir." Hadiye Hatun sulh için kendisine verilen eşyalardan memnun olmamıştır. Bunun üzerine bedel-i sulh olarak 25 guruş verilmiş ve sulh edilmiştir.¹⁶³

Bazı satışlar kendisine miras kalan kişinin küçük çocuk olması durumunda, vasisinin O'na ait mülkü satışı neticesinde gerçekleşmiştir. Çocuk bunun gibi durumlarda aradan yıllar geçse bile baliğ olduğunda (reşit) mahkemeye gelerek hakkını arama yoluna gidebilmiştir. "Ali Neccar Mahallesi sâkinlerinden olan Turan (ya da Turak?) bin Ali, babasından kendisine kalan aynı mahalledeki menzile bahçe yaparak tasarrufuna mani olan Mehmed Efendi'den şikâyetçi olmuştur. Mehmed'den sual olunması üzerine Mehmed Efendi menzilin bundan 20 yıl önce kendisine Turan'ın vasisi tarafından zaruret-i nafaka için 10 esedi guruşa satıldığını söylemiştir. Turan'ın bu durumu inkâr etmesi üzerine şahitlere başvurulmuş ve vasi Mustafa'nın doğru söylediği anlaşılmıştır."¹⁶⁴

Zevcinin dârı kendisinden izinsiz sattığı gerekçesiyle dârdaki hissesini isteyen kadının yer aldığı anlaşmazlık sonucu ev satışı da bu çalışmada yer almaktadır. Hacı Ömer binti Fatıma kocasına ve kendisine ait Tarla-i Cedid Mahallesi'ndeki dârı kocası Kurd Ali'nin kendisinin izni olmadan sattığını ve bu satışın kabulü olmadığını mahkemeye gelerek beyan etmiştir. Mülkün alıcısı olan Elhac Süleyman ise kendisine sual olduğunda hatunun zevci ile birlikte gelerek dârı kendisine 100 esedi guruşa sattığını ve başlangıçta 95 esedi guruş aldığını ifade etmiştir. Ancak hatunun bu durumu inkârı üzerine udûl-ü müslimîne başvurulmuş ve Elhac Süleyman'ın doğru söylediği anlaşılmıştır.¹⁶⁵

¹⁶³ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 50. vr., s. 94, hkm. 1.

¹⁶⁴ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 40. vr., s. 74, hkm. 3.

¹⁶⁵ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 14. vr., s. 22, hkm. 2.

Ailedeki hissedarların anlaşmazlığa düşmesi sonucunda da satışlar yapılmıştır. Araştırmadaki 16 numaralı defterdeki bir kayıta: Ramazan bin İsmail, kardeşi İbrahim'in Yazıcık Mahallesi'ndeki evini kızı Zehra'ya satması sonucu mülkte kendisinin de hakkı olduğunu söylemiş ve mülkteki hissesini talep etmiştir. Ancak Zehra mülkün kendi zevcinden olduğunu ileri sürmüştür. Müteveffâ babasının mülkü olduğunu inkâr etmiştir. Durum ispat edilememiştir.¹⁶⁶ Görüldüğü gibi amca, kardeşinin mülkünden miras alma hakkına sahiptir. Kişi mülkünü satmış olsa dahi vârisler hissesini talep edebilmektedir. Aileler arasındaki anlaşmazlıklar sonucu yapılan satışlara, mehrini oğlundan alamadığını ve mehrinin oğluna kaldığını iddia eden kadınların yer aldığı satışlar da eklenmiştir. İsmihan bint Ali, oğlu Ahmed ve Osman ibn-i Veli Kaya'dan daha önce fevt olan zevcinin zimmetinde olan mehr-i muahharını metrûkâtından talep ettiğinde dâr satıldıktan sonra yüz otuz beş guruşu müteveffâ Ahmed'in sagîr kızının oğlu vasisi Osman Ağa'ya teslim edip hala yüz guruş mehr-i muahharım bakidir demiştir. Bu durumda şahitlere başvurulmuştur. Şahitler, "İsmihan'ın zevci olan Veli Kaya müteveffâ Ahmed'in beyninden metrûkâtından bir dârını yüz otuz beş guruşu iştirâ idüb otuz beş guruşu Ahmed'in vasisi olan Osman Ağa'ya teslim idüb yüz guruşunu bizim huzurumuzda mezkûre İsmihan Hatun'un mehr-i muahharına add eyledi' demişlerdir.¹⁶⁷ Bunun gibi durumlarda şahitlerin varlığı olayların çözümünde yardımcı olmuştur. Şahitler, kişileri tanıyan ve güvenilir kişiler arasından, udûl-ü müslimîn denilen kişiler arasından seçildiğinden sözlerine itimat edilmiştir. Bu kişiler mahkemede kararın verilmesinde etkili olmuşlardır.

Satışlar arasında anlaşmalı yapılan satışlar da bulunmaktadır. Elif ve Fatıma binti Elhac Ebubekir'in vekili olan anneleri Nur Hatun, kendi adına asaleten ve kızları adına vekâleten yapılan satışa iştirâk etmiştir. Nur Hatun, "İbn-i Şeker Mahallesi'nde vâki' bir tarafı Hacı Hasan mülkü ve bir tarafı Hacı Yusuf mülkü ve bir tarafı Derzi Mustafa mülkü ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd olan bir ev altı kapı ve önü kapı bir havş ve cübb-i mâ'mın nısf-ı şaiyâ ile dâr-ı mezkûru" kırk aded esedi guruşu büyük oğlan Elhac Ahmed ibni Elhac Ebubekir'e kendi adına ve kızları adına bey'i bât-ı kat'î ile satmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 123. vr., s. 235, hkm 4. - 124. vr., s. 236, hkm. 1.

¹⁶⁷ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 115. vr., s. 118, hkm. 3.

¹⁶⁸ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 111. vr., s. 213, hkm. 2.

1.1.2. Satış Sözleşmesinde Bulunması Gereken Unsurlar

Satış akitlerinin üç unsuru vardır: Birincisi satış sözleşmesinde iki taraf yani satıcı ve alıcı olmalıdır. İkincisi bu kişiler malın değişimi konusunda fikir birliğinde olmalıdır yani açıkçası satıcı satmak istediğini alıcı almak istediğini belirterek satış işlemi için bir araya gelmelidir. Buna icap ve kabul denilmektedir. Üçüncüsü ise satışa konu olan ve mebî demek olan mal ve malın değeri anlamındaki semen'dir. Satışta yer alan tarafların akıl sağlığı yerinde olmalıdır. Mülk sahibi küçük bir çocuk ise buna tayin edilen vasi, mülk sahibi kendisi yerine başka birini bu satış işlemi gerçekleştirme için görevlendirmişse vekili olmalıdır. Satış sözleşmesinde kâr ve zarar etme ihtimali olduğundan kişinin yaşça küçük, sarhoş, deli vs. olması bu satışı geçersiz hâle getirmektedir. Yaşça küçük olan çocuğun vasisinin onayıyla ise satış işlemi gerçekleştirilebilir. Satılan mülkün satıcıdan alıcıya yani müşteriye geçmesi malın bedeli olan semeninin de satıcıya geçmesi satış sözleşmesinin hukukî sonucu yani hükümdür. Mal ve semenin taraflarca el değiştirmesi yani teslimi söz konusudur.¹⁶⁹

1.1.3. Aynatâb Sicillerindeki Satış Usulleri ve Satış Usullerine Göre Belgeler

1.1.3.1. Bey'-i Bât-ı Kat'î İle Yapılan Satışlar (Normal Satışlar)

Sözlük anlamı satma, satış olan “bey”¹⁷⁰, mülkiyetin bir kişiden (satıcı: bâyi), diğer kişiye (alıcı) geçmesi yani el değiştirmesidir. Satış sözleşmelerinde en fazla rastlanan akit türüdür.¹⁷¹ Satılan mülkün para karşılığında hemen gerçekleşmesidir.¹⁷² Akit ise bağlanma anlamını taşımaktadır.¹⁷³ Bu sözleşmenin iki tarafı bağlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Yani taraflar bu sözleşmenin mahkeme kayıtlarına geçmesinden sonra akde uygun davranmak mecburiyetindedir. Satışlarda kullanılan “şirâ” sözlükte satın alma, alınma anlamında yer almaktadır. Bey ü şirâ ile ise alım satımı ifade etmektedir.¹⁷⁴

Satış akdi, İslâm hukukçuları tarafından malın mal ile değişimi şeklinde ifade edilmektedir. Satış sözleşmeleri iki bedelin niteliğine göre 4 gruba ayrılmaktadır. Malın

¹⁶⁹ Ali Bardakoğlu, “Bey”, *DİA*, İstanbul: İSAM, C. 6, 1992, s. 13-18.

¹⁷⁰ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 94.

¹⁷¹ A. Bardakoğlu, a.g.e., s. 13.

¹⁷² Yücel Dursun, *Ser'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1171-1182/1758-1769)*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 17.

¹⁷³ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 21.

¹⁷⁴ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 94, 999.

değerinin mal ile belirlendiği satış sözleşmesi trampa (mukayada) olarak adlandırılmaktadır. Trampa satış akdinin gerçekleşebilmesi için bu iki malın önceden belirlenmiş olması gerekmektedir.¹⁷⁵ Mülkün semeni borç olursa mutlak satıştan bahsedilmektedir. İki semenin deyn olmasına sarf, deynin mal karşılığında satılmasına da selem akdi denilmektedir.¹⁷⁶

İncelenen belgelerdeki bey’i bât-ı kat’î denilen normal satışlar, kesin satış olduğunu ifade eden bey’-i bât-ı kat’î ile gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra hisseli satışlar, müzayede usulü yapılan satışlar ve takas usulü yapılan satışlar da bey’-i bât-ı kat’î satış yöntemi ile gerçekleşen satışlar olmuştur. Bey’-i bât-ı kat’î satış yöntemini diğer satışlardan ayıran temel özellik, bey’-i bât yöntemine karışan başka herhangi bir satışın olmamasıdır. Takas usulü ve müzayede usulü yapılan satışlar da bir kesin satış yöntemidir. Yani satış, kat’î olarak yapılmaktadır. Bey’-i bât-ı kat’î satış yönteminin aksi ise ipotek usulü satış yöntemi olarak görülmektedir.¹⁷⁷ Zira bu satışta mülkün semeni ödendiğinde mülk iade edilmektedir. Sicillerde kullanılan bey’-i sahih ile satışın kanuna uygun olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Bu satışlarda her iki taraf satış işlemi sorunsuz bir şekilde karşılıklı onay ile gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra bazı davalar kişinin mülkünden tasarrufuna başka bir kişinin engel olması nedeniyle mülk sahibinin mülkü bey’-i bât ile edindiğini ispat zorunda kalmıştır. Bu satışlar sorunlu ya da çekişmeli satışlardır. Bu satışlarda akit önceden gerçekleşmiş olduğu için incelenen belgelerde bu durum “tarih-i kitabdan yedi ay önce...” gibi ifadelerle belirtilmiştir. Bu belgelerde mülkü satın alan kişi mülkü kimden aldığını şahitlerle ve elindeki hüccetle ispat ederek kararın lehine olmasını sağlamıştır. Örneğin İbni Eyyüb Mahallesi’nde sakine Fatıma bint Hasan ile oğlu (İbrahim bin Ali) arasındaki satış, sorunlu diyebileceğimiz bir satış türüdür. “Bu davada İbni Eyyüb Mahallesi’nde bulunan Fatıma: “bir tarafı Elhac Ahmed mülkü ve bir tarafı Üstad Hüseyin mülkü ve bir tarafı Duvarcı oğlu bağçesi ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd dâr mülk-i müşterâm iken oğlum mersûm İbrahim müdahale idüb tasarrufuma mani olur. Sual olunub icra-yı hak olunmak matlûbumdur” beyanıyla şikâyetini mahkemeye iletmiştir. Bunun üzerine sual edilen mersûm İbrahim: “zıkr olunan dârın

¹⁷⁵ Bilal Aybakan, “Trampa”, *DİA*, İstanbul: İSAM, C. 41, 2012, s. 305.

¹⁷⁶ A. Bardakoğlu, a.g.e., s. 14.

¹⁷⁷ Turan Açıık, *Şer’iye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları (1160-1170 / 1747-1757)*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 17.

validem mezbûre Fatıma'nın mülk-i müşterâsı olduğu malumum değildir. Müteveffâ babam Ali'nin mülkü bilurum" diye cevap verip validesi Fatıma'nın mülk-i müşterâsı olduğunu inkâr etmiştir. Bunun üzerine satış sözleşmesinde bulunan udûl-ı-müslimîn denilen şahitlere başvurulmuştur. Şahitler, "zıkr olunan dârı, mezbûre Fatıma yigirmi beş guruşa "kendü nefsi için" satın alıp, "semeni olan yigirmi beş guruş ve altın gerdan ve bir gümüş halhal" vs.'sini bey' idib virdi." şeklinde ifade vermişlerdir. Bu durumda dârın Fatıma'nın mülkü olduğu ispat edilmiş ve oğul İbrahim de Fatıma'nın mülkünden men olunmuştur.¹⁷⁸ Görüldüğü gibi bu satış, bey'-i bât-ı kat'î satış (normal satış) türü olup Fatıma 25 guruş ve altın ile gümüşlerini satarak malın bedelini ödediği anlaşılmıştır. Belgelerde karşılaştığımız bir normal satış örneğinde ise, Seng-i Tavail Mehmed Mahallesi'ndeki Halil bin Yahya, mahallede bulunan "bir tarafı Mahmud mülkü ve bir tarafı Hatice nam hatun mülkü ve bir tarafı müşteri-i mezbûr mülkü ve bir tarafı tarîk ile mahdûd" menzili Hacı Tahir'e on sekiz mecid ve esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile bey' etmiştir. Bu satışta bir alıcı ve bir satıcının karşılıklı olarak anlaşarak satış akdini sorunsuz bir şekilde gerçekleştirdiği görülmüştür.¹⁷⁹

Araştırma dâhilindeki 18 numaralı defterde bulunan bir saray satışı da bey'-i bât usulü ile satılmıştır. Câbi mahallesinde sâkin olan Sitti bint Hüseyin hatun, mahallede bulunan mülkün babası El-Beşir'den kendisine intikal ettiğini ancak vekili olan Ahmed'in sarayı kendisinin izni olmadan sattığını söylemektedir. Ahmed Beğ cevabında "merkume Sitti'nin mezbûr altın burması ve üç boğçası ve iki kaftanı vech Mehmed üzerine deynim için merhûndur ve babasından intikal iden saray-ı mersûmunu vekâletim hasebi ile bin guruşa bey' eyledim sual olunsun" demektedir. Sitti ise Ahmed'i vekil tayin etmediğine yemin etmektedir. Bu durumda Ahmed Beğ bin guruş mahalline ve mezbûr altın burma, iki kaftan ve üç boğçayı mersûmeye vermeye tenbih olunmuştur.¹⁸⁰

Normal satışlar içerisinde satıcının tek, alıcının birden fazla olduğu yani mülkün ortaklıkla aldığı durumlar da mevcuttur. Örnekle açıklayacak olursak, Çukur Mahallesi'nde sakin olan zimmi Terez veled-i Sirun, "bir tarafı Molla Derviş oğlu mülkü ve bir tarafı Molla Abdülhalim oğlu mülkü ve bir tarafı Neccar Hasan mülkü ve

¹⁷⁸ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 77. vr., s. 143, hkm. 2.

¹⁷⁹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 102. vr., s. 197, hkm. 2.

¹⁸⁰ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 139. vr., s. 264, hkm. 4.

bir tarafı tarîk ile mahdûd ve mümtaz iki beyt ve bir tabaka ve bir matbah ve cübb-i mâ ve havşî müştemil mülk dârını” Ahmed ve Ali (babaları Arslan Beğ velisi ve sağ) ve valideleri Fatime’ye yetmiş aded esedi guruş ile üç kile buğdaya bey’-i bât-ı kat’î ile bey’ etmiştir.¹⁸¹ Görüldüğü gibi bu belgedeki mülk tek bir satıcı tarafından satılmıştır. Alıcı ise 3 kişidir. Bu durumda satış bey’-i bât-ı kat’î satış usulüyle gerçekleşmiştir. Alıcının birden fazla olduğu bey’-i bât-ı kat’î usulüne örnek oluşturan diğer bir satış da Çalı Mahallesi’ndeki saray ve bostan satışlarıdır. Buna göre: “Çalı Mahallesi’nde oturan Fatıma Hatun ibnete İbşir Hasan Beğ tarafından vekil olan Ahmed Beğ ibni Mehmed Beğ, Fatıma Hatun’a babasından miras kalan Çalı Mahallesi’nde bulunan “kıbleten İmâdoğlu mülkü ve şarkan Yiğitbaşıoğlu Abdülkadir mülkü ve şimalen bostan ve garben tarîk-i âmm ile mahdûd dâhiliyyesi iki beyt ve bir eyvan bir kiler ve bir matbah ve kapı üstünde vâki’ inar ve cübb-i mâ ve havşî müştemil ve hariciyyesi iki fevkânî oda ve bir hazine odası ve bir kahve odası ve bir eyvan ve bir ahur ve bir matbah ve bir çeşme ve havş-ı müştemil mülk-i hassı olan sarayı ve saray kurbünde vâki’ “bir tarafı Ali Beğ mülkü ve üç tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir kıt’a eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmire müştemil bostanını safka-i vâhide ile vekâleti sebebiyle, ahali-i medine-i merkumeye bin aded esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î ve sahih-i şer’î ile bey’ etmiştir.¹⁸²

Beğ Mahallesi’nde sakin zimmi Sinan veledi Karagöz, Beğ Mahallesi’nde bulunan dârını Ömer bin Ebul-Kasım ve zevcesi Gülistan bint Ramazan’a 85 esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î ile satmıştır. Birden fazla alıcının olduğu satışta bey’-i bât-ı kat’î usulüyle satış söz konusudur. Ayrıca Müslümanlar ile gayrimüslimlerin bir arada yaşadığına örnek oluşturmuştur.¹⁸³ Diğer bir örnek ise yukarıdaki örneklerden farklılık göstermektedir. Bu satışta, Hayk-ı Müslüman Mahallesi’nde otururken vefat eden Hallaç Mustafa’nın zevcesi Tutu’dan başka vârisi olmadığı için mirasının üç rub’unun devlet malına ve bir rub’unun ise zevcesi Tutu’ya verilmesine karar verilmiştir. Buna binâen Hallaç Mustafa’nın Hayk-ı Müslüman Mahallesi’nde olan dârı ve tecemmülâthânesi satılmıştır. Müteveffâ Mustafa’nın dârı, tecemmülâthânesi ve bağının satılmasıyla toplamda 82 esedi guruş semen alınmıştır. Bu meblağın 10 guruşu mehri için ve 18 guruşu rub’ hissesi için Tutu’ya verilmiştir. Geri kalan ise mirî için dava zâbıtı Halil Beğ tarafından teslim alınmıştır. Her ne kadar satıcı taraf bu sefer devlet

¹⁸¹ H. Bozkurt, a.g.e., s. 300-301.

¹⁸² R. S. Timbil, a.g.e., s. 213-214.

¹⁸³ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 26. vr., s. 46, hkm. 2.

olsa da satış bey'-i bât-ı kat'î usulüyle gerçekleşmiştir.¹⁸⁴ Bir diğer örnekte satıştan vazgeçilmesine karar verilmiştir. Bu satışta Hüseyin bin Ali, babası Ali'den kendisine intikal eden Ammi Mahallesi'ndeki mülkünden tasarruf etmesine mani olunmasından dolayı şikâyetçi olmaktadır. Bunun üzerine Mehmed bin Hasan'dan sual olunmuştur. Mehmed cevabında dârın Hüseyin'in babasının mülkü olduğunu bildiklerini beyan etmiştir. Ancak Ali'nin borcu olduğu için vefatından sonra Elhac Mustafa Beşe ve zevcesi Ahsen Hatun'un dârı satın aldıklarını beyan etmiştir. Ancak Ali'nin borçlu olduğu kesin olmadığı için malum dârın satılışının fuzuli olduğuna hükmedilmiştir. Buna istinâden itiraf gereğince dârın geri verilmesi tenbih edilmiştir.¹⁸⁵ Bu satış iptal olsa da neticede dârın Mustafa ve zevcesi Ahsen'e satılması bey'-i bât-ı kat'î usullü satış olduğunu bize göstermektedir.

1.1.3.2. Hisseli Satışlar

Hisseli satışlar, birden fazla hissedarın olduğu satışlarda kişinin kendi hissesini satması veya kişilerin birbiriyle anlaşıp mülkün tamamını satarak parayı aralarında paylaşmaları gibi farklı şekillerde gerçekleşmiştir.

Câbi Mahallesi'nde sakine Zemame bint Ali beşe, mahkemeye gelerek müteveffâ zevcilerinden kendisine ve çocuğuna intikal eden hissesini talep etmektedir. Zemame, müteveffâ zevci Elhac Ebubekir Beşe ve eski zevci olub vefat eden Ahmed Beşe'nin karındaşları Abdülkadir ve Elhac Hüseyin Beşe'ye bundan akdem fevt olan Hamza ve Alikaya'nın evladı ile bir dârdan olub her birinin başka giysi ve malı olmayıp cümle müşterek olduğundan babaları Elhac Mehmed'den kendilerine intikal iden terekesini aralarında hâlâ taksim etmemişlerdir. Müteveffâ zevcileri Ebubekir Beşe'ye ve Ahmed Beşe'ye intikal edip ve onlardan Zemame'ye ve Ebubekir Beşe'den olan evladına intikal iden hisselerini ve mehr-i müeccelini, Zemame dava ve talep etmiştir. Bunun üzerine kibel-i şer'î'de nâib tayin edilmiş, müteveffâ babaları Elhac Mehmed'in metrûkâtı ve tecemmülâthânesinden mevcut dârda Câbi Mahallesi'nde bulunan dâr ve odasının her birine baha takdir olunub toplamda yedi yüz altmış beş guruş olub iki yüz seksen altı guruş borçları çıkarıldıktan sonra her bir oğlanın hissesine yetmiş üç guruş düşmüştür. Zemame'nin müteveffâ zevcileri Ebubekir Beşe ve Ahmed Beşe'nin

---

¹⁸⁴ M. Kartal, a.ge., s. 144-145.

¹⁸⁵ M. Kartal, a.ge., s. 164.

hisselerine dâr ve tecemmülât ve akardan yüz kırk altı guruş aid olub Ebubekir Beşe ve Ahmed Beşe'ye isabet iden mehr-i müecceli için kendisine intikal iden hisseleri Abdülkadir bin Yiğitbaşı Elhac Mehmed'e yüz yigirmi beş esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile satmıştır.¹⁸⁶ Zemame, müteveffâ zevcilerine intikal eden mülkten, kendilerine intikal eden hisselerini talep etmiştir. Kendisine düşen hisselerini de eski zevcinin kardeşi Abdülkadir'e satmıştır. Bu hisseli satış belgesinde satıcı birden fazla değildir. Ancak yine kişinin kendisine düşen hisselerin satılması söz konusudur.

Kürtünciyan Mahallesi'nde ikamet eden Hatice Hatun ibnete İbrahim, yarısı kendisine ait olan diğer yarısı ise Mustafa bin İbrahim'e ait olan Kürtünciyan Mahallesi'nde bulunan mülkün kendisine ait olan kısmını, Mustafa'ya 20 esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile satmıştır. Hatice Hatun, Mustafa ile ortak oldukları dârdan kendine ait olan hisselerini, diğer yarının sahibi Mustafa'ya satmıştır.¹⁸⁷

Tarla-i Cedid Mahallesi'nden Hacı Kamer binti Fatıma Hatun, Tarla-i Cedid Mahallesi'nde bulunan dârın kendi ile zevci Kurd Ali'nin mülkü olduğunu ve zevci Kurd Ali'nin mevcut dârı kendisinden izinsiz bir şekilde Elhac Süleyman ibn-i Ali'ye sattığını ve bu satışın kabulü olmadığını söylemiştir. Kamer Hatun kendisine ait hisselerinin verilmesini istemiştir. Kamer Hatun'un bu iddiası üzerine Elhac Süleyman'dan sual olunmuştur. Ancak Elhac Süleyman, mevcut dârı kendisine Kamer Hatun ile zevcinin birlikte gelerek kendisine 100 guruşa sattığını ve geriye 5 guruşun kaldığını belirtmiştir. Ancak Kamer Hatun bu durumu inkâr etmiştir. Bunun üzerine udûl-i müslimîne sorulmuştur. Şahitler bundan dört sene önce Kamer Hatun ile zevci Kurd Ali'nin birlikte gelerek kendi huzurlarında mevcut dârı Elhac Süleyman'a 100 guruşa sattıklarını, 95 guruşu o zaman Elhac Süleyman'a verdiklerini söylemişlerdir. Dava şahitlerin bu beyanıyla kapanmış ve Kamer Hatun'un iddiası böylelikle çürütülmüştür. Bu hisseli satış örneğinde de ortak olan mülkün satışı söz konusudur. Durumun aksi ispat edilse de bu gibi durumlara davalarda rastlanabilmektedir. Yani bir satış yapıldıktan sonra da kişi satışın iptalini isteme hakkına sahiptir. Bu satışta da yine udûl-i müslimîn denilen yani güvenilir adil kişi denilen şahitlerin önemi bir kez daha kendisini göstermiştir. Ayrıca şahitlerin birden fazla olması ve alıcı ile aynı ifadede bulunmaları da davanın ispatında etkili olabilmektedir. Yine bu satışta ortak olan

¹⁸⁶ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 78. vr., s. 145, hkm. 3.

¹⁸⁷ H. Güner, a.g.e., s. 280.

mülkten kişinin kendisine ait olan hissesini talep etmesi satışın nedenini oluşturmuştur.¹⁸⁸

Bir diğer hisseli satış örneğinde ise Osman bin Mahsun ile Hamza Beşe arasında bir çekişme söz konusudur. Tarla-i Atik Mahallesi'nde sakin Osman bin Mahsun, "Tarla-i Atik' de vâki' bir tarafı İbrahim mülkü ve bir tarafı tarîk-i âmm ve bir tarafı Helvacı Hasan mülkü ve bir tarafı Oruç Hatun mülkü ile mahdûd bir beyt ve matbah ve havş müstemil dârı" daha öncesinde Kayalı ve hemşiresi Oruç adındaki kişilerden vekilinin O'nun için kırk aded esedi guruşa satın aldığını ancak Hamza Beşe'nin dâra el koyduğunu beyan etmiştir. Osman bu durumun sorgulanmasını ve Hamza'nın men olunmasını talep etmiştir. Soru olunan Hamza Beşe ise "zıkr olunan dârı mezbûre Kayalı ve Oruç'dan otuz guruşa iştirâ itdim iki akçesini virmedim. Dâr-ı mezkûre benim mülk-i müşterâmdır." diye cevap verip Osman'ın 40 guruşa satın aldığını inkâr etmiştir. Bunun üzerine bunun gibi davalarda epey önemli yeri olan udûl-i müslimîn: "merkum Yusuf'un (Osman'ın vekili) zıkr olan dârı merkum Kayalı ve Oruç'dan merkum Osman için kırk aded esedi guruşa iştirâ' idüb bizim huzurumuzda zıkr olan Kayalı ve Oruca teslim itdi. Dâr-ı mezkûre, mezbûr Osman'ın mülk-i müşterâsıdır. Bu hususa şahitleriz şehadet dahi ideriz." diyerek Osman'ın lehine karar alınmasında ve Hamza Beşe'nin davadan men olunmasında etkili olmuşlardır.¹⁸⁹

1.1.3.3. Takas Usulü Yapılan Satışlar

Kişinin başka bir kişi zimmetindeki hakkı olan borç, iki tarafın veya birden fazla tarafın birbirine karşı yerine getirmesi gereken yükümlülüğü ifade eden hukuki ilişki veya bu hukuki ilişkinin sonucunda ortaya çıkan yükümlülük demektir. Eğer borçlu olan tek taraf ise bu tek taraflı borç olarak değerlendirilmektedir. Eğer iki taraf da borçlu ise bu durum da iki taraflı borç denmektedir. Borcun üzerinden belli bir süre geçtiği takdirde ise kişilerin birbirinden hak talep etme hakları yani dava hakları hukuken düşmektedir. Osmanlı'da bu süre 15 yıl olarak belirlenmiştir.¹⁹⁰

İncelediğimiz belgelerde ise borç, deyn olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin zimmetindeki paraya karşılık yani borcuna karşı mülkünü vermesi takas usulü satış olarak değerlendirilmiştir. Bu satış bazen kişinin zevcesine vermesi gereken mehr

¹⁸⁸ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 14. vr., s. 22, hkm. 2.

¹⁸⁹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 98. vr., s. 183, hkm. 3.

¹⁹⁰ M. Akif Aydın, "Borç", *DİA*, İstanbul: İSAM, C. 6, 1992, s. 285, 289.

borcuna karşılık evini satması neticesinde gerçekleşmiştir. Bazen kişinin hayattayken aldığı borcunu vefat ettikten sonra vârislerin müteveffânın borcunu ödemek için borçlu olduğu kişiye satması ile vuku' bulmuştur. Buradaki her iki durumda da borca karşı takas söz konusudur. İncelenen 16 numaralı defterde takas yönteminin uygulandığı satış ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski zevce Hadiye (yeniden evlilik yapmasına rağmen) yeni zevce Tursun bint İbrahim'den hakkını talep etmektedir: “Kanalıcı Mahallesi'ndeyken fevt olan zevcim müteveffâ Esseyyid Mehmed'in zimmetinde altmış beş guruş hakkım olub kemâl-i sıhhatindeyken mahalledeki menzilinî bana meblağ-ı mezkûr mukabelesinde bey'-ü teslim etmiştir. Esseyyid Mehmet öldükten sonra Hadiye, “zevcim zimmetinde yetmiş beş guruş hakkım vardır. Kendinden olan sulbî oğlum ve sulbiyye kızımın hisseleri vardır.” deyip kardeşini vekil tayin ederek hak talep etmiştir. Kendilerine mirastan bazı eşyalar ve altı guruş verilerek sulh etmesine rağmen Hadiye razı gelmemiş ve yigirmi beş guruşa sulh edilmiştir.”¹⁹¹ Görüldüğü gibi kadın çocuklarının babasının mirasındaki hissesini ve başka biriyle evlenmesine rağmen eski zevcinin zimmetindeki hakkını mahkemeye giderek istemiştir. Kanunlar kadının hakkını korumuştur. Esseyyid Mehmed'in son zevci Tursun'a zimmetindeki paraya karşılık evini vermesi takas usulü satışa örnek oluşturmaktadır. Keza diğer satış da takastır. Bu hükümde ise Çukur Mahallesi'nde otururken vefât eden Kara Veli'nin zimmetinde Çerkes Ömer Ağa'nın 60 guruş hakkı vardır. Mehmed ve Hoca Musli ve Şaban ve Ali Çelebi Mehmed nam kimseler Kara Veli'ye kefil olmuşlar ve Kara Veli'nin vefâtı üzerine borcunu ödemek zorunda kalmışlardır. Ancak Kara Veli'nin mahalledeki menzilin deyni için zevce (tahminen) Hadice bint Ali'den bey' olunmasını istemişlerdir. Hadice'nin, Kara Veli'nin mülkü olmadığına yemin etmesini talep etmişlerdir. Hadice ise yemin etmekten vazgeçmiş yani etmemiştir. Bu durum da delil olarak kabul edilmiştir ve Hadice menzile el koymaktan men edilmiştir.¹⁹²

Takas usulü satışlarda bazen satılan mülkün bedelinin bir kısmının takas edilmesi ve geri kalan kısmının ödenmesi yolu ile satış gerçekleşmiştir. Örneğin Bostancı mahallesinde oturan Elhac Ömer bin Yusuf, Bostancı Mahallesi'nde bulunan mülk dârını zevcesi Fatıma'ya 200 esedi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile satmıştır. 200 guruşun 70 guruşunu zimmetinde olan mehrine ve 30 guruşunu ise bir çift altın bilezik

¹⁹¹ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 50. vr., s. 94, hkm. 1.

¹⁹² G.Ş.S., 16 numaralı defter, 129. vr., s. 247, hkm. 3.

değerinde olan hakkına takas etmiştir. Elhac Ömer geriye kalan 100 guruşu zevcesinden almasıyla satış işlemi tamamlanmıştır. Görüldüğü gibi bu satış işleminde Elhac Ömer, Fatıma'nın zimmetindeki mehri ve alacağını mülkünün semeninden takas etmiştir.¹⁹³

1.1.3.4. İpotek (Emaneten, Rehin Bırakma) Usulü Yapılan Satışlar

İncelenen satışlarda bey'-i bi-l-vefâ, ipotek usulü, rehin ya da emanet bırakma yolu ile yapılan satışlar da bulunmaktadır. İpotek usulü satışların olduğu belgelerde "bey'-i bi-l-vefâ" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bey'-i bi-l-vefâ sözlükte sadece belli bir süreliğine satılan mülkün sonrasında geri almak üzere yapılan satış sözleşmesi olarak geçmektedir.¹⁹⁴ Bu satış sözleşmesi, borcu verene teminat bırakılan yani geçici de olsa satın aldığı mülkü tasarruf hakkına sahip olma imkânı vermektedir. Bu hak borcun ödenmemesi durumunda sürekli hâle gelmektedir. Daha önce değinildiği gibi borç alan da sözünden dönmemektedir.¹⁹⁵ Borcu alan kişi borcunu eksiksiz ve zamanında ödeyeceğine dair garanti vermektedir. Sermaye sahibi, alacağını bir mal ile garanti altına alıyorsa bu aynî garanti yani rehindir.¹⁹⁶ Rehin sözleşmesi 3 koşulda oluşmaktadır: tarafların onayı, rehin bırakılan malın teslim edilmesi, rehin bırakan kişi ve alan kişinin mümeyyiz yani akıl sağlığına sahip kişiler olmasıdır.¹⁹⁷

Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz borç alma konusunda karşılaştıkları zorlukları bertaraf etmek için Hanefî fakihleri tarafından ortaya konan bu usulde, sermaye sahibinden faizsiz borç almak için teminat gösterilir. Bu yöntemde borçlu borcunu ödeyemediği durumda sermaye sahibinin zararlı çıkmaması düşünülmüş olmaktadır. Borçlu, belirlenen sürede borcunu ödediği takdirde ise teminat gösterdiği mülkünü geri alabilmektedir. Bu satış usulünde taraflar karşılıklı vaatlerini yerine getirmeye söz vererek vefa kavramına uygun davranmaktadır. Ayrıca tarafların vaatlerini yerine getirme konusunda hukuki bir belge olması sebebiyle tarafların bey'-i bi-l-vefâ kavramına uygun davranmaları bir zorunluluktur. Getirdiği sonuçlar ve satış süreci açısından normal satıştan farklı olarak adlandırılan¹⁹⁸ bu satış türü, günümüzdeki ipotek usulüne benzediği için bu şekilde adlandırılmıştır. Buna Osmanlı dönemindeki

¹⁹³ R. S. Timbil, a.g.e., s. 168-169.

¹⁹⁴ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 94.

¹⁹⁵ Abdülaziz Bayındır, "Bey' bi-l-Vefâ", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1992, C. 6, s. 20-21.

¹⁹⁶ Halit Çalış - Hasan Hacak, "Rehin", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, C. 34, s. 538.

¹⁹⁷ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 441- 442.

¹⁹⁸ A. Bayındır, a.g.e., s. 20.

ipotek usulü demek yerinde olacaktır. Zira günümüzdeki ipotekten farkı aracı olarak bankanın olmamasıdır ki Osmanlıda bankacılık sisteminin XIX. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülürse bunun gayet mantıklı bir adlandırma olduğu anlaşılacaktır. Rehin bırakma ya da emanet olarak bırakma da denilen borç para bulma yolu olan bu satışlar aslında bey’-i bât-ı kat’î ve bey’-i sahih satış sözleşmelerindeki gibi kesin satış değil geçici satışlardır. Ancak kişinin borcunu ödeyemediği durumda satış kesin satışa dönmektedir.¹⁹⁹ Örneğin 19 numaralı defterdeki ipotek usulü satışta Tıslakî Mahallesi’nde oturan Halil bin Elhac Mehmed’in yine aynı mahallede bulunan Molla Osman Efendi’nin müvekkili Fatıma Hatun’a vâcib’ül-edâ’ ve lâzım’ül-kazâ’ yetmiş aded esedi gurusu deyni (borcu) vardır. Bu para karşılığında Halil, Tıslakî Mahallesi’ndeki “ bir tarafı Elhac Molla Abdüllatif mülkü ve bir tarafı hallaç dükkânı ve bir tarafı mescid-i şerîf ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd” dârını “bey’-i bi-l vefâ ile Fatıma Hatun’a bey’ eyledim” demektedir. Halil eğer borcumu yüz güne kadar vermezsem bey’-i bi-l vefâmız munkalib olsun diyerek satışın o takdirde kesin satışa dönüşmesini kabul etmektedir.²⁰⁰

Tarla-i Atik Mahallesi’nden olan Elhac Yusuf Ağanın, Elhac Hüseyin’in zimmetinde yüz on iki buçuk esedi gurusu olması sebebiyle Elhac Hüseyin’in Tarla-i Atik Mahallesi’ndeki dârını sağ iken kendisine rehîn bıraktığını ve buna binâen gereğinin yapılmasını talep etmektedir. Bu iddiayı Hüseyin’in büyük oğlu, küçük oğullarının vasisi ve zevcesi inkâr etmişlerdir. Bunun üzerine udûl-i müslimîne başvurulmuştur. Şahitler, Hüseyin’in hayattayken borcuna karşılık evini rehin bıraktığına şهادet etmişlerdir. Bunun üzerine gereğinin yapılması tenbih edilmiştir. Görüldüğü gibi Hüseyin ölmesine ve vârislerin inkârına rağmen borcu verenin hakkı korunmuş ve taahhüdün yerine getirilmesi tembihinde bulunulmuştur.²⁰¹

Osman Çelebi ibn-i Kemal, bin elli iki senesinin recebinin başlangıcından ertesi senenin recebinin başlangıcına kadar vade ile verilmek üzere 1200 esedi gurusu mukabelesinde Kürkciyan’da bulunan menzilin, bir kıt’a bostanını, Karye-i Eril’de bulunan dört kıt’a su basar tarlalarını ve karye-i mezbûrede bulunan bağını satmıştır. Bu satışta kişi borcunu belli bir vakitte ödeyeceği vaadinde bulunmuştur.

---

¹⁹⁹ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 450.

²⁰⁰ R. S. Timbil, a.g.e., s. 109.

²⁰¹ M. Kartal, a.g.e., s. 230.

1.1.3.5. Mukataalı Ev Satışları (Vakıf Temelli Yapılan Satışlar)

Temeli vakfa ait olan gayrimenkul satışlarına mukataa denilmektedir.²⁰² Vakıf temelli satış hüccetlerinde vakfa ait ve vakfın tasarrufunda olan mülkün satılması söz konusudur. Örneğin Boyacıoğlu Mahallesi'nde sakin olan Receb bin Mehmed, bir tarafı Alikaya mülkü ve üç tarafı tarîk-i âmm ile çevrili olan menzili, Ali Ağa ibni Receb, tarih-i kitaptan altı sene önce bana teslim idüb ahali-i mahalle marifeti ile bey' olunub semeninin mahalle-i mezbûrenin avâriz ve nüzullerinin karşılanması için kendisini mütevellî tayin ettiğini beyan etmektedir. Bu belgenin devamından anlaşıldığına göre vakıf mülkü Osman adındaki kişiye satılmakta ve alınan para olan yedi esedi gurusu da ahalinin yararı için kullanılmaktadır.²⁰³ Bir başka örnekte ise Kürtünciyan Mahallesi'nde mütevellî olan Cafer bin Mustafa mahallede bulunan ve vakıf akçesiyle satın alınan dârı mahallelinin izniyle zimmi Hızır veledi Aral'a otuz esedi gurusu bey'-i bât-ı kat'î ile satmış ve mütevellî olması sebebiyle parayı vakıf için almıştır. Vakfa ait olan dâr, mütevellî tarafından satılmıştır.²⁰⁴

1.1.3.6. Vadeli Satışlar

Kişinin satın aldığı mülkün semenini (değerini) belirlenen vakitlerde vermesi durumudur. Sicillerde genellikle mülk satın alındığı zaman bir kısmının verilip geri kalanının belirlenen zamanda bâyi'ye verileceğine dair vaatte bulunmaktadır. Vade sözlük anlamı olarak bir işi geciktirmek için önceden kararlaştırılan zamandır. Bu satışlarda genellikle sözlükte ödemenin daha sonra gerçekleşmesi, ödemenin geciktirilmesi anlamına gelen "tecil" kelimesi kullanılmaktadır.²⁰⁵ İslâm hukukuna göre satış sözleşmesinde satışa konu olan ve mebî denilen malın ya da semeninin yani ikisinden birinin satış yapıldığı anda verilmesi gerekmektedir. Vadeli satışta mülk, satışın yapıldığı anda verilirken mülkün semeni ise peşin verilmemektedir. Bu satış türünde de belli şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar ise semenin ne kadar olduğu, semenin ne zaman ödeneceğinin belli olması ve özellikleri ile ilgilidir. Vadeli satışta satış bedelinin ne kadar olduğu ve bu bedelin ne zaman ödeneceğinin açık ve net bir şekilde

²⁰² Ömer Düzbakar, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa'da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 124.

²⁰³ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 27. vr., s. 48, hkm. 3.

²⁰⁴ H. Güner, a.g.e., s. 288-289.

²⁰⁵ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 1131.

belli olması vadeli satış sözleşmelerinde bulunması gereken sıhhat şartıdır.²⁰⁶ Bu satış usulünde de kişinin hak talep edebilmesi süreci, vade süresinin bitmesinden sonra başlamaktadır. Vadeli satışta belirlenen sürenin bitmesinden 15 yıl geçtikten sonra ise kişi dava hakkını kaybetmektedir. Ancak borçlu olan kişi mahkemeye gelerek borçlu olduğunu itiraf eder ise bu muayyen vaktin geçmesi O'nu borcunu ödemekten kurtaramamaktadır. Vakıfların içinde bulunduğu bu tür davalarda ise bu süre 36 yıl olarak belirlenmiştir. Herkes tarafından ortak kullanılan alanlarla ilgili davalarda ise zaman aşımı süresi yoktur. Devlet arazileriyle ilgili davalarda ise zaman aşımı süresi 10 sene olarak belirlenmiştir. Ancak zaman aşımının geçerli olabilmesi için kişinin hukuki olarak geçerli bir sebebinin olmaması gerekmektedir. Hukuki olarak geçerli bir sebebi var ise kişi zaman aşımı olsa dahi dava hakkına sahiptir.²⁰⁷

Zaman aşımına ait aşağıdaki örnek belgeye göre Boyacıoğlu Mahallesi'nden Mehmed bin Ali, mahalledeki menzilin müteveffiye annesinden kendisine miras kaldığını ve tarih-i kitaptan sekiz ay önce Hatice'ye kiraya verdiğini iddia etmektedir. Hatice'nin menzili kendisine teslim etmek istemediğinden şikâyet etmektedir. Hatice'ye sorulduğunda ise cevabında mülkün kendisine müteveffâ babasından kaldığını ve kendi mülkü olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Mehmed'e sual olunmuş ve Mehmed ise babası mülkü olduğunu kabul etmekle birlikte on beş sene önce Hadice'nin zevci Ahmed'in müteveffiye annesine otuz beş guruşa sattığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Hatice'nin zevci Ahmed'e sual olunmuştur. Ahmed, on iki sene önce menzili sattığını ve yigirmi beş guruşunu alıp on guruşunun Zeyneb'in zimmetinde kaldığını itiraf etmiştir. Hatice ise kendisine ait mülkün zevci Ahmed tarafından habersiz bir şekilde satılmasını kabul etmemiştir. Ancak neticede on iki seneden beri sessiz kalındığı için zaman aşımından dolayı davanın düşmesine ve Mehmed'in annesinin zimmetinde kalan on guruşu vererek mezkûr mülkün O'nun mülkü olduğuna hükmedilmiştir.²⁰⁸ Diğer bir örnekte ise Mehmed Efendi ibn-i Ebubekir, Şehreküstü Mahallesi'nde bulunan dârını, tarih-i kitaptan yedi sene önce Elhac Yusuf Çelebi ibn-i Elhac Ahmed'e yüz doksan esedi guruşa satmıştır. Mehmed Efendi, o zaman yüz kırk guruşunu aldığını geriye kalan elli guruşunu henüz aldığını, Yusuf Çelebi'nin zimmetinde hakkı kalmadığını ve

---

²⁰⁶ Beşir Gözübenli, "İslam Borçlar Hukukuna Göre Vadeli Satışlar ve Selem I -Vadeli Satışlarda Vade Farkı Problemi", Erzurum: *Atatürk Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 1997, s. 5-6.

²⁰⁷ M. A. Aydın, a.g.e., s. 289.

²⁰⁸ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 102. vr., s. 196, hkm. 1.

mülkün Yusuf Çelebi'nin mülkü olduğunu beyan etmiştir.²⁰⁹ Başka bir örnekte ise Aişe binti Çavuşoğlu, Kürtünciyan Mahallesi'nde bulunan dârın, müteveffiye annesi Zeliha'nın mülkü olduğunu ve bundan iki sene önce Mustafa'ya yigirmi beş guruşa sattığını söylemiştir. Mustafa, mülkün semeninin on dokuz gurusunu o zaman vermiştir. Aişe geriye kalan 6 gurusunu da aldığını ve mülkün Mustafa'nın mülkü olduğunu ifade etmiştir.²¹⁰

Şehreküstü Mahallesi'nde sakine Fatma Hatun ibnet-ül-Ebubekir tarafından meclis-i şer' üzere vekil olan validesi Rabia Hatun ibneti Hasan mahkemeye gelerek Şehreküstü Mahallesi'nde bulunan dârın çevresinde vefat iden Rezvan Beğ'in mülkü olub zevcesi müvekkilem Fâtıma'ya ve emmisi Kurd Ali nam kimesneye intikal itmeğin dâr-ı mezkûreyi mersûm Kurd Ali ile vekâletim sebebiyle bundan önce mersûm Elhac Mehmed bin Subatmaz'a yüz yetmiş beş esedi guruşa bey' idüb mersûm Elhac Mehmed dahi semen-i mezkûr ile iştirâ ve kabul idüb beş gurusunu ol hinde teslim idüb dâr-ı mezkûreyi biz dahi kendüye teslim eylediğimizden sonra beş ay sakın olub hala baki kalan yüz yetmiş guruş taleb eylediğimizde virmekde taallül ider sual olunub meblâğ-ı mezkûr bize teslim olunması matlûbumdur didikde gıbb-es-sual mezbûr Elhac Mehmed dâr-ı mezkûreyi mersûm Rabia'dan satın aldığını inkâr etmiştir. Bunun üzerine udûl-i müslimînden bazı kişilerin şahitliği sonucunda Elhac Mehmed dâr-ı mezkûreyi mezbûre Fâtıma'nın müvekkilesi olan müteveffânın emmisi Kurd Ali bizim huzurumuzda yüz yetmiş beş esedi guruşa iştirâ idüb beş guruş virüb yüz yetmiş gurusu baki kalmıştır. Biz bu hususa şahitleriz şehadet dahi ideriz demişlerdir.²¹¹

1.1.3.7. Müzayede Usulü Yapılan Satışlar

Müzayede usulü satışlarda genellikle mülkün açık artırma ile satışı anlamına gelen "bey'-i men yezîd" kavramı kullanılmıştır. Tarafların mülkün fiyatını artırma konusunda rekabet etmesi anlamındaki müzayede de alıcı taraflar mülkü alabilmek için mücadele etmektedir. Satıcının amacı ise mülkün en yüksek fiyata satılmasını sağlamaktır. Bu satışlarda eskiden dellal vekil kılınmaktadır. Eskiden dellalın pazarı dolaşarak mülke en yüksek fiyatı verecek olan alıcıyı araması şeklinde vuku'

²⁰⁹ R. S. Timbil, a.g.e., s. 171-172.

²¹⁰ R. S. Timbil, a.g.e., s. 99.

²¹¹ H. Güner, a.g.e., s. 206-207.

bulmaktadır.²¹² Çalışmamızda yer alan 16 numaralı defterdeki müzayede usulü satış örneğinde görüldüğü gibi kendilerine miras kalan mülkten hisselerinin verilmediği gerekçesiyle çocukların satılan mülklerin taksimini istemesi müzayede usulü satışın nedeni olmuştur. Hasan'ın kızı Emine vekili olan zevci Ali vasıtasıyla Hasan'ın oğlu Ahmed'in müteveffâ babasının mirası olan bir dârını otuz iki esedi guruşa diğer satışı yetmiş beş guruşa yapmıştır. Emine'ye hissesini vermiştir. Ancak çocukları da hissesini istemektedir. İkinci satışta çocukların Ahmed'den mirasın taksimini istemeleri neticesinde yaşanmıştır. Hasan'ın mülkü satışa çıkmış ve doksan üç guruşa Elhac Ebubekir satın almıştır. Ve çocukların hisseleri paylaştırılmıştır.²¹³ Müzayedeye örnek olan bu satış belgesi aynı zamanda hisseli satış örneği de göstermektedir.

Yine vefat eden kişinin borcunun ödenmesi için mülkünün satışa çıkarılması da müzayede usulü satışın bir diğer nedenidir. Ayşe binti İskender, müteveffâ kardeşi zimmetinde elli bir guruş hakkı olduğu gerekçesiyle Sıddıka binti Abdullah (zevcesi?)'tan parasını istemiştir. Ancak Sıddıka inkâr etmiş ve bunun üzerine şahitlere başvurulmuştur. Şahitlerin Ayşe Hatun'u doğrulaması üzerine müteveffâ Murad'ın Karasakal Mahallesi'ndeki evi müzayede olunmuş ve kırk altı guruşa satılmıştır. Beş guruşa da eşyalar satılarak verilmiştir. Murad'ın zimmetindeki elli bir guruş böylelikle ödenmiştir.²¹⁴

Bir diğer örnek satışta, İbn-i Şeker Mahallesi'ndeki müteveffâ Mehmed bin Alinin verâseti zevce-i metrûkesi Hatice ve vâlidesi Abide ve sulbî sagîr oğlu Mehmed ve sagîre kızı Zemzeme'ye intikal etmiştir. Ancak vekil tarafından temsil edilen müvekkilelerin kudreti olmadığından ve sagîrlerin de nafaka ve kisveye ihtiyacı olduğundan müteveffânın mülkü müzayede ile satılmıştır. Bu da müzayede ile satışın bir diğer nedenini oluşturmuştur.²¹⁵

Yahni Mahallesi'ndeki bir bab dükkân mahalle vakfının mülküdür. Mülk, mahallelinin kararıyla müzayede ile satışa çıkarılması sonucu on yedi guruşa Elhac Kanber'e satılmıştır. Vakıf Mütevellisi olan Bayezid ibni Mustafa, dükkânı teslim edip mülkün semenini vakf için almıştır. Burada da vakf mülkünden istifâde edilememesi nedeniyle mahalleli tarafından vakıf mülkünün satılması müzayede usulü satışın bir

²¹² Cengiz Kallek, "Müzâyede", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2006, C. 32, s. 236-237.

²¹³ G.Ş.S.,16 numaralı defter, 54. vr., s. 102, hkm. 1.

²¹⁴ G.Ş.S.,16 numaralı defter, 110. vr., s. 211, hkm. 3.

²¹⁵ G.Ş.S.,18 numaralı defter, 114. vr., s. 214, hkm. 2.

diğer sebebidir olmuştur.²¹⁶ Bu satış türü vakıf mülkü satıldığı için aynı zamanda vakıf temelli bir satıştır.

Akyol Mahallesi'nde oturan ve vefat eden İbrahim Beğ bin Halil Yazıcı'nın mirası zevcesi Şerife Hatun binti Malkoç Beğ'e ve validesi Fatıma Hatun'a kalmıştır. Müteveffâ'nın menzili müzayede ile Fatıma Hatun'a 400 esedi guruşa satılmıştır. Şerife Hatun mehrinden kalan 120 guruşu aldıktan sonra kalan 280 guruşdan miras hissesi olan yetmiş guruşu da alır. Burada müzayede nedeni kişinin vefatı sonrası mülkünün birden fazla kişiye kalması ve hisselerine düşen payları ve mehri almak istemeleridir.²¹⁷

Dükkânın yanması ve harabeye dönüşmesi neticesinde, sagîr olan çocuklar yararına satılması ve ölen kişinin vârisinin olmaması sonucunda devlet malı sayılması, kişinin ölmeden önce mahalledeki cami ile ilgili vasiyetinin olması gibi nedenlerle de müzayede ile satışlar yapılmıştır. Ayrıca kişinin kendisinin de mülkünü düşük fiyata satmamak için müşteri bulamaması nedeniyle bu yola başvurusu da müzayede usulü satışların olası nedenlerindedir.²¹⁸

İncelenen 18 numaralı defterde ilginç bir örneğiyle karşımıza çıkan satışta, XVII. yüzyıl Celalî isyanlarının bir yansıması olan âsî Abaza Hasan Paşa'ya tabi olan Halil adındaki kişinin mülkünün müzayede usulü satışı söz konusudur. Ayrıntılarına bakacak olursak satışta; Abaza Hasan Paşa'nın öldüğü ve O'na tabi olan eşkıyaların hakkından gelinip cezaları verildikten sonra Halil adındaki kişinin Abaza Hasan Paşa isyanında bulunduğu, Şhreküstü Mahallesi'nde sakin olup firar ettiğinden bahsedilmektedir. Şhreküstü Mahallesi ahalisinden sorulduğunda, Halil'in malum isyandan sonra bu tarafa gelip sonra yine gittiğinden bahsedilmektedir. Kişinin mahalledeki "bir taraftan Hasan Beğ mülkü ve bir taraftan Ramazan mülkü ve bir taraftan Mehmed Beşe mülkü ve bir taraftan Elhac Ömer mülkü ile mahdûd mülk menzili" mirî için zapt edilip müzayede olunduktan sonra "Halil Çelebi Efendilere kırk beş guruşa karar idüb ağa-yı mûmâ ileyh mahdûd mezkûru mersûm Halil Çelebi'ye kırk beş guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile bey' ü teslim" edilmiştir. Halil Çelebi'nin de kabul

---

²¹⁶ O. İlhan, a.g.e., s. 33-34.

²¹⁷ O. İlhan, a.g.e., s. 64.

²¹⁸ Y. Dursun, a.g.e., s. 19.

etmesiyle satış tamamına ermiştir.²¹⁹ Burada da satış nedeni devletin isyana katılan eşkiyanın malına el koyması olmuştur.

Yine aynı Abaza Hasan Paşa'nın isyanında bulunan bir başka eşkiyanın malına da devlet tarafından el konulmuştur. Belgede kişinin maktûl Abaza'ya tabi olup isyan mahallinde bulunanların mal ve erzaklarının devlet memuru olan Dilaver Ağa tarafından İbn-i Eyyüb Mahallesi'ndeki 5-6 kişiye devlet için satılmasından bahsedilmektedir: "Mahalle-i mezbûrede sakin Kahveci Hamza nam şakî maktûl mezbûrun tevâbi'nden olub isyanda kendi ile maa bulunmağla emval ve erzakı mirî için kabz olunub mahalle-i mezbûrede vâki' bir taraftan Abdüsselam Çelebi mülkü ve bir taraftan tarîk-i âmm ve bir taraftan Hüseyin nam kimesne mülkü ve bir taraftan diğer Hüseyin nam kimesne mülkü ile mahdûd mülk menzili sûk-ı sultânîde dellala virilüb müzayede olundukdan sonra ragabât-ı nâs münkâtı' olundukdan sonra mahdûd mezbûr-ı mezkûrdan Hızır ve Ali ve diğer Ali ve Elhac Ebubekir ve diğer Ebubekir ve Elhac Şahin ve Elhac Mustafa nam kimesneler üzerlerine yigirmi guruşa karar idüb mahdûd mezkûru ağa-yı mûmâ ileyh hazretleri mezbûr ve yine yigirmi guruşa bey'-i bât-ı kat'î ile bey' ü teslim onlar dahi iştirâ ve kabul ve teslim eylediklerinden sonra semeni olan meblağ-ı mezbûr yigirmi guruşa mezbûrun yedlerinden taraf-ı mirî için bi-t-tamam ve-l-kemâl ahz ü kabz eyledi."²²⁰

Müzayede ile satışa sunulan mülkten her bir vasinin istifâde etme önceliği bulunmaktadır. Örneğin: Cevizlice Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât iden Esseyid Elhac Ali bin Elhac Abdi'nin veraseti zevcesi İsmihan bint Halil Çelebi ve sulbiye-i kebîr kızları ve sagîre kızları ve li-ebeveyn kız karındaşı Hadice hatuna intikal etmiştir. Müteveffânın Cevizlice'de bulunan menzilin paylaşımında her vârisin hissesine bir menzil düşmediği için menzilin satılmasına karar verilmiştir. Müzayede ile satışa sunulan menzilden her bir vasinin istifâde etme önceliği bulunmasından dolayı müzayede ile satışa sunulan menzile daha fazla fiyat veren çıkmadığı için kardeş Hadice ve müteveffânın büyük kızları Fâtıma ve Emine'ye 400 guruşa satılmasına karar verilmiştir. Hadice, Fatıma ve Emine menzili satın aldıktan sonra 200 guruşunu müteveffânın zevcesi İsmihan'a mehri için vermiştir. 75 guruşunu ise daha önceden tamir olunan menzilin tamir borcuna vermişlerdir. Geriye kalan 125 guruşu ise tüm

²¹⁹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 128. vr., s. 242, hkm. 3.

²²⁰ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 129. vr., s. 245, hkm. 2.

vârisler aralarında paylaşmışlardır.²²¹ Bu müzayede ile satış örneğinde aynı zamanda takas usulü satışa da yer verilmiştir. Menzilin müzayede ile satışından sonra İsmihan'a mehr karşılığı 200 guruş verilmiştir. Mirasın paylaşımı konusunda hissedarların çokluğu mülkün müzayede ile satışına neden olmuştur. Mülkün satılışında mülkün yabancıya gitmemesi için hissedarların almasına öncelik verilmiştir. Bu noktada mahallelinin birbirini tanıyan insanlardan oluştuğu tanımı tekrar akla gelmektedir. Devlet kuralı hâline gelen mahallelinin birbirine duyduğu sorumluluk gereği önceliğin komşuya verilmesi gibi bir mülkün vârisleri tarafından satılışında da öncelik vârislere verilmiştir.

“Kürtünciyan Mahallesi sükkânından olub, Mehmed ibni Nallıcı nam kimesnenin mahalle-i mezbûrede vâki' mülk menzili taraf-ı mirîden ahali-i mahalle üzerine on beş guruşa satılmış iken ahâlî-i mahallede Abdüsselam Çelebi ve Hanefî Efendi mezbûr Hafız-ül-kitab Abdi ibni Bali'ye on beş esedi guruşa bey'-i bât ile bey' ve kabz-ı semen eyleyüb ol dahi yine nefsiçün iştirâ ve kabul eylemeğin mâ def' bi-t-taleb ketb olundu.²²²

1.1.3.8. İki Satış Türünün Birlikte Bulunduğu Satışlar

Birden fazla satış türünün bulunduğu satışlardır. Bu satış türleri birbirlerinden farklı nitelikte olduğundan ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Mesela bir tanesinde normal satış ve takas usulü varken diğesinde vadeli ve hisseli satış vardır. Bu satışlar farklılık göstermektedir. Aşağıda verilen örnekte vadeli ve aynı zamanda hisseli satış yer almıştır. Aişe Hatun kardeşi Rahime'ye anne ve babasından miras ev (dâr) kalmıştır. Aişe kendi yarı (nısf) hissesini Rahime'ye satmıştır. Rahime'de borcunu malum tarihte vereceğini söyleyerek borcunu ertelemiştir. Burada borcunu ödemeyi ertelediği için vadeli satış, Aişe kendi yarı hissesini sattığı için de hisseli satış gerçekleşmiştir.²²³ “Tarla-i Cedit Mahallesi'nde sâkine Aişe Hatun ibni Ahmed meclis-i şer'i şerîf-i lazımlüt-teşrifde hemşiresi Rahime Hatun mahzarında ikrâr ve itiraf idüb mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafı Elhac İbrahim mülkü ve bir tarafı Muhsin mülkü ve bir tarafı Rıdvan Ağa mülkü ve bir tarafı Abalı oğlu mülkü ile mahdûd dâr, müteveffi babamızdan müteveffât validemizden bana ve hemşirem mezbûre Rahime'ye intikal idüb mülk-i mevrûsumuz olmağın dâr-ı mezkûrede bana aid olan nısf hissemizi mezbûre Rahime'ye

²²¹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 118. vr., s. 223, hkm. 1.

²²² G.Ş.S., 18 numaralı defter, 130. vr., s. 247, hkm. 4.

²²³ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 83. vr., s. 152, hkm. 1.

kırk beş aded esedi guruşa bey’i bât-ı kat’î ile bey’ idüb semen-i mezkûr kırk beş guruşun yigirmi guruşunu yedinden ahz ü kabz idüb zimmetinde yigirmi beş guruşum bâkî kalub ve sekiz guruş dahi deyn-i şer’ilerin kendüde hakkım olmağla zıkr olunan yigirmi beş guruşu ve sekiz guruşu bin elli yedi ramazanının guresinde virüb eda itmek üzere kavlı ü şart itdük. Ba’de-l-yevm dâr-ı mezkûre mülk-i müştêrâsıdır didikde mukırra merkume Aişe’nin minvâl-i meşrûh üzere cârî olan ikrârın el-mukarrun-leh-el mezkûre Rahime kabul ve tasdîk itmeğın mâ vak’a’ bi-t-taleb ketb olundu.²²⁴ Bu örnekte yer alan satış türü kendine ait olan hisseyi sattığı için hisseli, semenin bir kısmının ödemesinin sonraki bir tarihe bırakılmasından dolayı vadeli satıştır.

Yahni Mahallesi’nde sakin Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden olan Ahmed Beşe, mahalle-i mezbûrede bulunan ve müteveffıye zevcesi Rabia Hatun’dan kendisine intikal eden menzilinın yarısını Mehmed bin Abdullah nam kimesneye tarih-i kitabdan beş ay önce yetmiş guruşa sattığını, yigirmi guruşunu aldığını ancak geriye kırk dokuz guruşun kaldığını ve mülkün Mehmed’in mülkü müştêrâsı olduğunu beyan etmektedir. Ahmed Beşe’nin mülkünün yarısının satılması sonucunda hisseli satış gerçekleşmiştir. Ahmed Beşe’nin mülkünün semeninin bir kısmını alıp gerisini sonraya bırakması ile de vadeli satış gerçekleşmiştir.²²⁵

1.2. XVII. YÜZYILDA AYNTÂB’DAKİ DÜKKÂN SATIŞLARI

Dükkân satışları da ev satışları gibi çeşitli satış usullerinde gerçekleşmiştir. Satılan dükkânlar arasında debbağ dükkânı, helvacı, kasap, köşger, bakkal dükkânı vb. bulunmaktadır. Bey’-i bât-ı kat’î yöntemi ile satış, incelediğimiz defterlerde en fazla karşılaşılan satış türüdür. 21 numaralı defterdeki kayıtlara göre normal satış da dediğimiz bu yöntem ile iki boyacı dükkânının satışı yapılmıştır. Buna göre Ayntâb âyanlarından olan Seyyid Ahmed bin Halim ibn-i El-Boyacı, Ayntâb Boyahanesi’ndeki 11 dükkândan ikisini Hazret-i Hüsrev Paşa’nın vekili kethüdası Abdülmennan’a 1000 altına satmıştır.²²⁶ Yine aynı defterde başka bir dükkân satışı da bey’-i bât-ı kat’î yani normal satış yolu ile yapılmıştır. Câbi Mahallesi’nde oturan Ahmed Beğ ibn Mehmed Beğ, Oruç Beğ Bazarı’nda bulunan “Vechizâde Osman Çelebi mülkü ve bir tarafı Ali Ensar Camisi Vakfı ve bir tarafı Elhac Ömer Kıratı dimekle meşhûr kıraathane ve bir

²²⁴ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 83. vr., s. 152, hkm. 1.

²²⁵ G.Ş.S., 16 numaralı defter, 93. vr., s. 178, hkm. 2.

²²⁶ H. Güner, a.g.e., s. 32-33.

tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd” bir bab ekmek fırınıını eski yeniçeri serdârı olan Elhac Hızır Beşe’ye dört yüz seksen beş esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î ile bey’ etmiştir. Elhac Hızır’ın onayıyla satış tamama ermiştir.²²⁷ Bir başka örnekte Yusuf Beşe bin Hüseyin Beğ, Arasa Meydanı’nda bulunan kürtüncü dükkânını bir miktar hazine ile birlikte Elhac Osman bin Ali’ye otuz yedi esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î usulü ile satmıştır.²²⁸

Bey’-i bât usullü olup belli bir şartın yerine getirilmesi karşılığında yapılan satışlar da mevcuttur. Kilis’te Kına Mahallesi’nde oturan Hüseyin bin Yusuf, Tuz Bazarı’nda bulunan bir bab boyacı dükkânını Ayntâb’da oturan Boyacı Mehmed bin Hüseyin’e altmış esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î ile sattıktan sonra dükkândan her ay Eyyüboğlu Camisi’ne para verilmesi şartını koşmuş ve bu satış da Mehmed’in kabul etmesiyle tamamlanmıştır.²²⁹ Bu satışta, kişi başka bir yerde oturduğu hâlde Ayntâb’daki dükkânını şartlı olarak kesin satış yöntemi ile satmıştır.

İbn-i Eyyüb Mahallesi’nde ikamet ederken vefat eden Elhac Halil’in vârisleri asaleten, vekâleten ve vesâyeten, Sûk-ı Tavail’de (Tobal’da) olan dükkânının yarısını Molla Ali bin İbrahim Efendi’ye 110 esedi guruşa bey’-i bât-ı kat’î ile satmıştır. Aldıkları semeni ise aralarında paylaşmışlardır. Dükkânın yarı hissesinin vârisleri tarafından satılmasının söz konusu olduğu bu belgede hisseli satış usulü uygulanmıştır. Burada vârislerin çok olması nedeniyle mirasın paylaşılması sırasında doğan sıkıntılardan dolayı mülkün satışı yapılmıştır. Zira bu mirastan pay alanlar, amcaoğlu, Elhac Halil’in iki kızı, zevcesi ve küçük kızıdır. Burada görüldüğü üzere mirastan amcaoğlu da faydalanabilmektedir.²³⁰ Bir başka hisseli satış örneğinde Aişe, kendine ait dükkândaki hissesini İsmail’e satmıştır. Belge şöyledir: “Seng-i Kara Sakal Mahallesi’nde sâkine Aişe bint Şaban tarafından husus-ı âtî-l- beyan için Molla Mehmed bin Abdülvahhab ve Molla Ali bin Ebubekir şهادetleri ile vekâleti sâbite olan zevci Mustafa ve oğlu Zekeriya meclis-i şer’i şerîf-i nebevîde İsmail bin Elhac ammim mahzarında bi-t-tav’ ve-r-rıza her biri vekâleten ve asaleten ikrâr ve i’tirâf idüb Debbâğhane’de vâki’ bir tarafı Beğ oğlu dükkânı Kayaca Mansur dükkânı ve iki tarafı mâ-i cârî ile mahdûd bir bab debbâğ dükkânının rub’u müvekkiletim Aişe’nin mülkü olub ve semeni dahi bizim mülkümüz olmağın mezbûre Aişe kendünün mülkü olan

²²⁷ H. Güner, a.g.e., s. 284.

²²⁸ M. Kartal, a.g.e., s. 158.

²²⁹ R. S. Timbil, a.g.e., s. 136.

²³⁰ R. S. Timbil, a.g.e., s. 203-204.

rub'unu mezbûr İsmail'e yigirmi altı guruşa bey' idüb kabz-ı semen ve teslim-i mebi' eyledi ve bizim mülkümüz olan semeni dahi bin on üç guruşa mezbûr İsmail bey' idüb kabz-ı semen ve teslim-i mebi' eyledik didiklerinden sonra İbni Şeker Mahallesi'nden Elhac Ebubekir nam kimesne dahi meclis-i şer'i hazır olub zikr olan dükkânda benim dahi semen-i hissem olub ben dahi mezbûr İsmail'e on beş guruşa bey' idüb kabz-ı semen ve teslim-i mebi' eyledim." demiştir.²³¹

Elhac Hüseyin Beşe ibn-i Molla Ali, Kale Altı'nda bulunan bir bab dükkân yerinin Hasrediyeye Vakfi'na ait olub bina ve tamirinin kendisine ait olduğunu söylemektedir. Elhac Hüseyin Beşe, vakfa ait olan mülkün binasını ve tamirini Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Mustafa Beşe'ye kırk esedi guruşa satmıştır.²³² Bu dükkân satışında ise vakıf temelli satış türü bulunmaktadır.

Takas usulü satılan dükkân örneğinde ise satış mehr karşılığında dükkânın verilmesi neticesinde gerçekleşmiştir: Medine-i Ayntâb mahallâtından Şehreküstü Mahallesi'nde sâkin Elhac Mehmed, eski zevcesi olan Esmâ bint Yusuf'un zimmetinde altmış guruş mehr-i müecceli olduğunu söylemektedir. Elhac Mehmed, "Şehreküstü Mahallesi'nde bulunan bir tarafı Elhac Hazır dükkânı ve bir tarafı kendi mülkü ve bir tarafı mescid ve bir tarafı tarîk-i âmm ile mahdûd bir bab mülk dükkânını mezbûre Esmâ'ya mehr-i müecceli mukabelesinde vermiştir.²³³

Yahni Mahallesi'nde vakıf akçesi üzerine müteveli olan Bayezid ibn-i Mustafa, Yahni Mahallesi'nde bulunan bir bab dükkânın mahallenin vakfı olduğunu ve yirmi seneden beri Elhac Kanber ibn-i Elhac Ahmed adındaki kişinin tasarruf ettiğini beyan etmektedir. Bu nedenle Elhac Kanber dava edilmiştir. Malum dükkânın vakf için zabt edilmesine karar verilmiştir. Bunun sonucunda söz konusu dükkân mahalle halkının iradesiyle müzayedeye sunulmuştur. Dükkâna 15 guruşdan fazla semen veren çıkmamış, Elhac Kanber ise dükkâna 17 guruş vererek talip olmuştur. Bunun üzerine müteveli olan Bayezid, dükkân-ı mezkûru Elhac Kanber'e tevliyeti sebebiyle satmıştır. Elhac Kanber ise bu satışı tasdik etmiş ve satış tamamlanmıştır.²³⁴ Görüldüğü gibi bu belgede dükkânın vakfa ait olması sebebiyle vakıf temelli satış, müzayedeye sunulması sebebiyle de müzayedeye usulü satış gerçekleşmiştir.

²³¹ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 75. vr., s. 138, hkm. 3.

²³² H. Bozkurt, a.g.e., s. 371.

²³³ G.Ş.S., 18 numaralı defter, 89. vr., s. 165, hkm. 2.

²³⁴ O. İlhan, a.g.e., s. 33-34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. 1641-1651 YILLARINDA AYNTÂB'DA EV VE DÜKKÂN SATIŞLARI: TABLOLAR VE ANALİZLERİ

1.1. EV SATIŞLARI

XVI. yüzyıl nüfusu ile ilgili tahrir defterlerinden edinilen bilgilere göre, 1536 tarihli tahrirde Ayntâb kentinin 33, 1543 tarihli tahrirde 29, 1574 tarihli tahrirde ise 31 mahallesi vardı. Şehir kale çevresinde kurulmuş, inşa edilen cami, mescid ve mahallelerle büyümüş ve yerleşim güneye doğru uzanmıştı. XVI. yüzyılda yapılan tahrirlere göre İbn-i Şeker, Ali Neccar, Akyol, İbn-i Eyyüb, Tarla, İbn-i Ammi (Cami-i Köhne), Kozluca, Sikkak, Şhreküstü, Tövbe gibi mahalleler Ayntâb'ın en kalabalık mahallelerini oluşturuyordu. Bazı kalabalık mahalleler her biri mescid adını alan sokakları ile yazılmıştı. Mesela en kalabalık mahalle olan Ammi Mahallesi'nde Mescid-i Develi Mescid-i Başbüyük, Mescid-i Acemoğlu, Mescid-i Cami-i Köhne, Mescid-i Sôfiyan, Mescid-i Ahmed Fakih, Mısri Şems ve Mescid-i Mağara gibi sokaklardan oluşuyordu.²³⁵

XVII. yüzyılın ikinci yarısında toparlanan Ayntâb'daki mahalle sayısı 1530-1640 arasında sürekli artmıştır. 1640'da yaşanan küçülmenin ardından 35'te kalan mahalle sayısı 1680'lerde tekrar artmıştır. Bu dönemde mevcut nüfus ise 14.000'dir. Mahalle sayısı sürekli artış göstermiş ve 1892'de mahalle sayısı 82 olmuştur.²³⁶

Araştırma kapsamındaki kadı sicillerine ait 16, 17, 18, 19, 20, 21 numaralı defterlerdeki veriler incelenerek toplam 520 ev satışı belgesi (hüccet) ve bu belgelerde 527 satış işlemi tespit edilmiştir. Bu satışlar arasından 11 satışta ise mahalle adı yer almamıştır. Bunlardan bazıları belge yarımından başladığı bazıları da belgede yer almadığı veya okunamadığı için bunlar arasına girmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak Ayıntâb şehir merkezinde, araştırılan dönemdeki mahalleler ve bu mahallelerdeki ev satış sayıları tespiti yapılmıştır. Belirlenen mahalleler ve satış sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablodaki satış sayısı hanesinde hüccet sayısı belirtilmiş olup bir hüccet birden fazla satışı da kapsayabilmektedir.

²³⁵ H. Özdeğer, "Gaziantep", s. 468.

²³⁶ H. Canbakal, a.g.e., s. 47-49.

Tablo-1
Mahallelere Göre Ev Satışları

Sıra No	Mahalle Adı	Satış Sayısı
1	Şehreküstü	44
2	Ammi (Ammu)	40
3	İbn-i Şeker	28
4	Çukur	26
5	İbn-i Eyyüb	22
6	Ehl-i Cefa	21
7	Cevizlice	20
8	Akyol	19
9	Kürtünciyan	19
10	Kızılca Mescid	17
11	Yahni	17
12	Tışlakî	16
13	Boyacıoğlu (Boyacı/ Boyacızâde/ İbn-i Boyacı)	13
14	İlhan	12
15	Kanalıcı	12
16	Kürkiyan	12
17	Tarla-i Atik	12
18	Beğ	10
19	Seng-i Tavil Mehmed	11
20	Tarla-i Cedid	11
21	Şarkiyan	10
22	İbn-i Kör (Koroğlu)	10
23	Ali Neccar	10
24	Bostancı	9
25	Seng-i Hoşkadem	8
26	Ayntâb Kal'ası	7
27	Hayk-i Zimmiyan	7
28	Çalı	6
29	Hayk-ı Müslüman	6
30	Kayacık	6
31	Yazıcık	6
32	Câbi	5
33	Seng-i Karasakal	5
34	Kayser	5
35	Tövbe	5
36	Eblehan	4
37	Kastel	4
38	Seng-i Nakkaş	4
39	Kanalcık	2

40	Tahsin (*)	2
41	Camcı Mehmed (*)	1
42	Cami	1
43	Cetur (*)	1
44	Hacı	1
45	Arablar	1
46	Ziban (*)	1
	Belirlenemeyen	11
	Toplam	520

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırılan dönemde Ayntâb şehir merkezinde 46 mahallede satış yapıldığı tespit edilmiştir. En fazla ev satışının yapıldığı mahalle 44 satış ile Şehreküstü Mahallesi’dir. Bunu 40 satışın yapıldığı Ammi Mahallesi takip etmektedir. Üçüncü sırayı 28 satış ile İbn-i Şeker Mahallesi almaktadır. Bunları Çukur Mahallesi 26 satış; İbn-i Eyyüb Mahallesi 22 satış; Ehl-i Cefa Mahallesi 21 satış; Cevizlice Mahallesi 20 satış; Akyol ve Kürtünciyan Mahallesi 19 satış; Yahni ile Kızılca Mescid Mahalleleri 17’şer satış; Tıslakî Mahallesi 16 satış; Boyacıoğlu (İbn-i Boyacı) Mahallesi 13 satış; İlhan, Kanalcı, Kürkciyan ve Tarla-i Atik Mahalleleri 12’şer satış; Seng-i Tavi Mehmed, Şarkıyan ile Tarla-i Cedid 11 satış; Beğ, İbn-i Kör ve Ali Neccar Mahalleleri 10 satış ile takip etmektedir. Bostancı 9 satış; Seng-i Hoşkadem 8 satış; Ayntâb Kal’ası ve Hayk-ı Zimmiyan 7 satış; Çalı, Hayk-ı Müslüman, Kayacık, Yazıcık 6 satış; Câbi, Seng-i Karasakal, Kayser, Tövbe, 5 satış; Eblehan, Kastel, Seng-i Nakkaş 4 satış; Kanalcık, Tahsin 2 satış; Camcı Mehmed, Cami, Cetur, Hacı, Arablar, Ziban’da 1 satış bulunmaktadır. 4 adet satışın yeri belgede sadece “mahalle-i mezbûrede” şeklinde yer almıştır. 7 satışta ise belgede yer almaması, okunamaması veya belgenin yarıdan başlaması gibi nedenlerle mahalle adı tespit edilememiştir. Böylelikle toplamda 11 satışa ait mahalle belirlenememiştir.

1.1.1. Yıllara Göre Ev Satış Sayıları ve Fiyatları

Bu çalışmada ev satışı yapılan yıllarda bu satışların mahallelere göre dağılımı araştırılmıştır. Ayrıca yıllara göre bu mahallelerde yapılan satışların fiyat ortalamaları tespit edilerek yıllara göre mahallelerdeki ev satış sayılarında ve ev rayiç bedellerinde

* R. S. Timbil, a.g.e., s. 113-114.’ te geçen Tahsin Mahallesi; O. İlhan, a.g.e., s.57.’ de geçen Cetur Mahallesi; H. Bozkurt, a.g.e., s. 181.’ de geçen Camcı Mehmed Mahallesi; M. Kartal, a.g.e., s. 285.’ te bulunan Ziban Mahallesi gibi mahalle adlarına yararlandığımız başka kaynaklarda ve okuduğumuz sicil defterlerinde rastlanmamıştır. Bu mahalle adlarının yazım ya da okumadan kaynaklı olarak yanlış okunduğu düşünülmektedir.

değişim olup olmadığı anlaşılacak istenmiştir. Böylece yıllara göre Ayntâb şehir merkezindeki ev satışlarında artış olup olmadığı da belirlenmek istenmiştir. Bütün bunları anlayabilmek için aşağıdaki Tablo-2 oluşturulmuştur. Tablo oluşturulurken mahalle, fiyat ve yıl bilgilerinin belirlendiği satışlar gösterilmiştir. Yıl bilgileri bulunup fiyat bilgileri bulunmayan, mal, hizmet, mehr vb. karşılığı olarak yapılan satışlar, belirlenemeyen bölümünde gösterilmiştir. Yıl bilgisi bulunmayan ya da belirlenemeyen, mal, hizmet, mehr vb. karşılığı olarak yapılan satışlar mahallelere göre yıl ortalaması tablosuna dâhil edilmemiştir.

Tablo-2
Mahallelere Göre Yıllık Ev Satış Sayıları ve Ortalama Fiyatları

Mahalle	1050		1051		1052		1056		1057		1058		1060		1061	
	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat	Satış Sayısı	Ortalama Fiyat
Akyol			1	40	2	25,25			1	31			1	45		
Ali Neccar					2	45	1	70							1	200
Ammi			4	94	2	23,5							1	30	1	29
Arablar																
Beğ			1	1800	3	63,83					1	150				
Bostancı			1	220												
Boyacıoğlu			3	136,66	3	45,66										
Cevizlice			3	106,67	1	130					1	534,38			1	85
Çukur			3	49,66	2	109,5					1	36				
Ehl-i Cefa	1	29	1	46	1	90							1	40	2	63
Hayk-ı Zimmiyan			1	250												
İbn-i Eyyüb			4	36,25	1	150							1	54		
İbn-i Şeker			2	130			1	90			1	120				
İlhan			2	40	1	40	1	150								
Kanalıcı			2	40	5	41,4										
Seng-i Karasakal			2	45,5												
Kayacık					1	80										
Kürkciyan			1	202	1	150			1	36					2	54
Şarkıyan					2	53							1	50	1	25
Şehreküstü			5	65,8	2	145	1	30			1	130	2	480	6	157,5
Tarla-i Cedid			1	200	2	39										
Yahni					5	103,7										
Yazıcık					1	34										
Ayntâb Kal'ası					4	95,5										

Hacı				1	150									
Hayk-ı Müslüman				1	52									
Kızılca Mescid								1	228			2	40	1 200
İbn-i Kôr				1	90									1 57
Kürtünciyan											1	22	1	11
Seng-i Tavail Mehmed				2	21,5									
Tışlakî				1	33			1	93					
Eblehan						1	180							
Seng-i Hoşkadem														
Tarla-i Atik								1	350					2 225
Tövbe	2	155												
Cetur														1 67
Kayser														1 60
Ziban														1 50
Belirlenemeyen			11	3		1				1		1		4
Toplam	3		48	50		6		5		6		11		26
Yıl Fiyat Ortalaması		92,00		206,03		75,45		104,00		147,60		194,08		95,13 91,68

Araştırma dâhilindeki defterler incelenirken bazı sicillerde yıl, bazı sicillerde fiyat vb. bilgilerin yazılmaması ya da okunamaması nedeniyle bütün bilgilere ulaşılammıştır. Ayrıca kaynak olarak yararlanılan yüksek lisans tezlerinde aynı nedenlerle verilerde eksiklikler görülmüştür. Yukarıdaki tablo incelendiğinde elde edilen verilerin sınırlı olması sebebiyle yıllara göre satış sayılarındaki değişimin doğru bir şekilde tespit edilmesi güçleşmektedir. Aynı sorun ile mahallelerin yıllara göre ev rayiç bedellerinin belirlenmesinde de karşılaşılmaktadır. Ayrıca yıllara göre mahallelerde yapılan ev satışlarından tespit edilen mahalle-fiyat-yıl bilgilerinin az olması nedeniyle o mahallede yapılan yüksek fiyatlı tek bir satışı bile ortalamayı iki katına kadar çıkardığı görülmüştür. Örneğin tablodaki 1051 yılı ev satış fiyatı ortalaması 206,03 esedi guruş olarak hesaplanmıştır. Aynı yıl Beğ Mahallesi'nde yapılan 1800 esedi guruş tutarındaki yüksek meblağlı tek satış çıkarıldığında 1051 yılı ev satış fiyatı ortalaması 106,41 esedi guruşa düşmektedir. Aynı durumla diğer yıllarda ve mahallelerde de karşılaşılmaktadır. Bütün bu durumlardan ve elde edilen verilerin eksik ya da az olmasından hareketle Ayntâb'da yıllara göre ev satış sayılarındaki ve ev rayiç bedellerindeki değişim ile ilgili bir çıkarımda bulunmanın mümkün olmadığı ve de yanlış değerlendirmelere yol açacağı düşünülmektedir.

Yukarıda yapılan çalışmada yıllara göre mahallelerdeki ev fiyatlarının yıllık ortalamaları ve satış sayılarındaki yıllık değişim belirlenmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki Tablo-3'de ise araştırılan 1641-1651 (H. 1051-1061) yıllarının tamamını kapsayan bütün ev satışları mahallelere göre tasnif edilip satış fiyatı ortalamaları belirlenmeye çalışılmıştır. Tabloya yalnızca satış fiyatı ile birlikte mahalle bilgileri belirlenen ev satışları dâhil edilmiştir. Tabloya ev ile birlikte bağ, tarla, değirmen, dükkân vb. bulunan çoklu satışlar ya da mehr, mal, hizmet vb. karşılığı yapılan satışlar dâhil edilmemiştir. Ayrıca evin gerçek değerinin hesaplanmasını engellediği için hisse miktarı belli olmayan hisseli ev satışları da tabloya dâhil edilmemiştir. Hisseli satışlarda evlerin gerçek değerini hesaplamak için hisse oranı ile hisse oranının fiyatı çarpılarak evin tamamının değeri hesaplanmaya çalışılmıştır (Hisse oranı x hisse fiyatı). Bu yöntem ile mahallelerdeki ev fiyatları belirlenmeye çalışılmış ve mahallelere göre ev fiyatları arasında fark olup olmadığı, var ise bu farkın ne kadar olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Tablodaki satış fiyat ortalaması belirlenirken sadece bu tabloda yer alan ev satışlarının aritmetik ortalaması alınmış olup bu sayı 93,12 esedi guruş olarak belirlenmiştir.

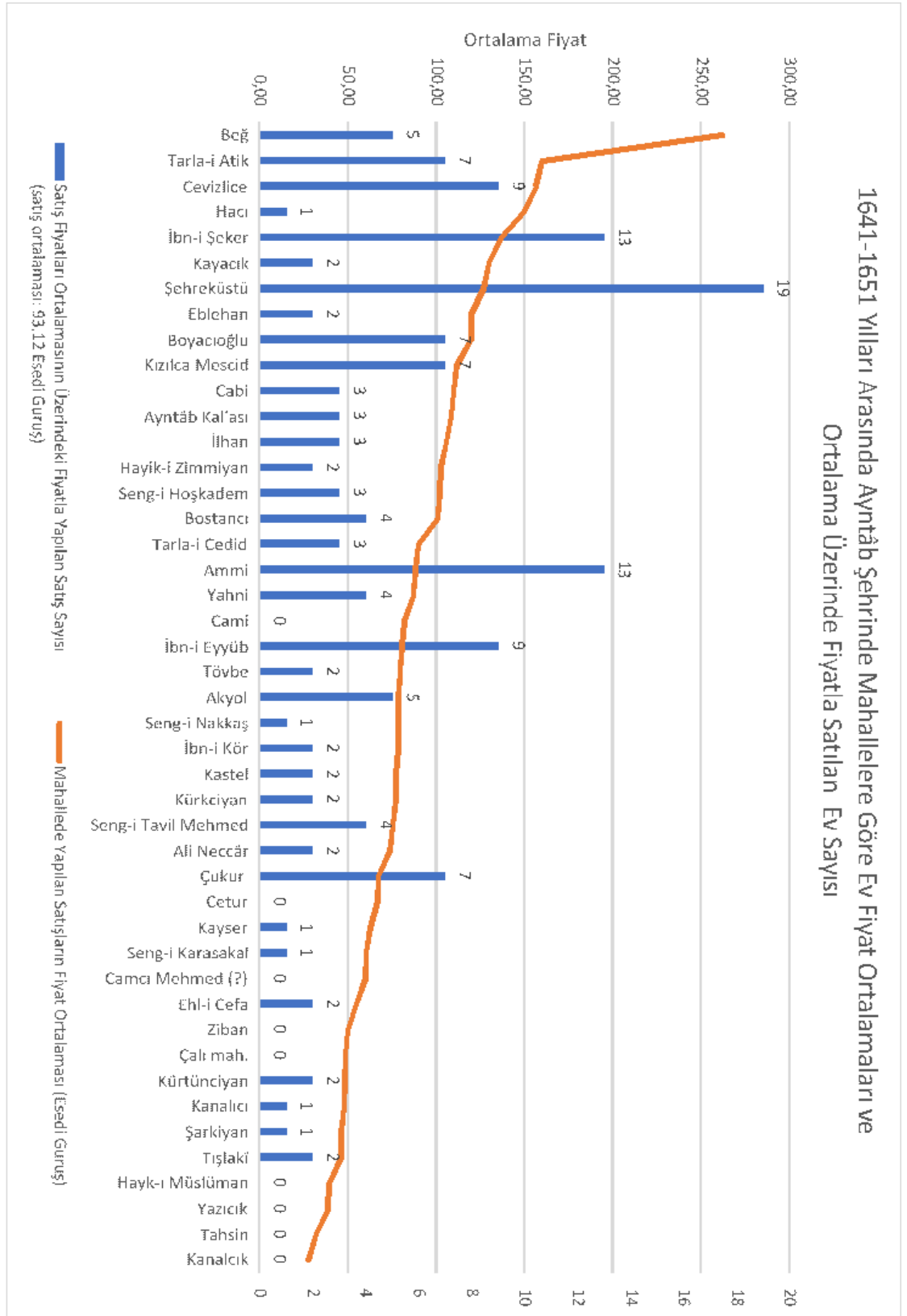
Tablo-3
1641-1651 Yılları Arasında Ayntâb Şehrinde Mahallelere Göre Ev Fiyat
Ortalamaları ve Ortalama Üzerinde Fiyatla Satılan Ev Sayısı

Mahalle Adı	Ev Satışı Sayısı	Satış Fiyatları Ortalamasının Üzerindeki Fiyatla Yapılan Satış Sayısı (satış ortalaması: 93,12 esedi guruş)	Mahallede Yapılan Satışların Fiyat Ortalaması (esedi guruş)(*)
Beğ	10	5	262,25
Tarla-i Atik	10	7	160,15
Cevizlice	17	9	156,58
Hacı	1	1	150,00
İbn-i Şeker	22	13	136,64
Kayacık	4	2	130,00
Şhreküstü	40	19	126,88
Eblehan	3	2	120,00
Boyacıoğlu	12	7	119,83
Kızılca Mescid	15	7	111,67
Câbi	3	3	110,00
Ayntâb Kal'ası	6	3	108,67

* Ortalamalar hesaplanırken virgölün sağındaki sayılar ikinci basamaktan sonra yukarı yuvarlanmıştır.

İlhan	9	3	105,89
Hayk-ı Zimmiyan	6	2	102,83
Seng-i Hoşkadem	6	3	102,17
Bostancı	8	4	101,00
Tarla-i Cedid	11	3	90,05
Ammi	36	13	88,29
Yahni	13	4	87,19
Cami	1	0	82,00
İbn-i Eyyüb	19	9	80,84
Tövbe	6	2	79,50
Akyol	16	5	78,84
Seng-i Nakkaş	4	1	78,75
İbn-i Kör	9	2	78,38
Kastel	4	2	77,50
Kürkciyan	11	2	77,09
Seng-i Tavil Mehmed	10	4	75,70
Ali Neccar	8	2	73,88
Çukur	24	7	67,23
Cetur	1	0	67,00
Kayser	5	1	62,60
Seng-i Karasakal	5	1	60,40
Camcı Mehmed	1	0	60,00
Ehl-i Cefa	20	2	54,78
Ziban	1	0	50,00
Çalı	6	0	48,67
Kürtünciyan	19	2	48,53
Kanalıcı	11	1	47,91
Şarkıyan	8	1	46,31
Tışlakî	14	2	46,07
Hayk-ı Müslüman	5	0	39,50
Yazıcık	5	0	38,80
Tahsin	1	0	32,00
Kanalıcık	2	0	27,50
Toplam	448	156	

Grafik-1
1641-1651 Yılları Arasında Ayntâb Şehrinde Mahallelere Göre Ev Fiyat Ortalamaları ve Ortalama Üzerinde Fiyatla Satılan Ev Sayısı

Yukarıda belirtilen şartları taşıyan toplam 448 ev satışı bulunup bunlardan 156 tanesi ortalamanın üzerinde bir fiyata sahiptir. Tabloda tek bir satış ile yer alan Hacı, Cami, Cetur, Camcı Mehmed, Ziban, Tahsin Mahalleleri yeterli bir veriye sahip olmadıkları düşüncesiyle göz ardı edilerek şu sonuçlara ulaşılmıştır. Tablodaki ilk 15 mahalleyi oluşturan Beğ (262,25), Tarla-i Atik (160,15), Cevizlice (156,58), İbn-i Şeker (136,64), Kayacık (130), Şhreküstü (126,88), Eblehan (120), Boyacıoğlu (119,83), Kızılca Mescid (111,67), Câbi (110), Ayntâb Kal'ası (108,67), İlhan (105,89), Hayk-ı Zimmiyan (102,83), Seng-i Hoşkadem (102,17), Bostancı (101) Mahallelerinin ev satış fiyatlarının, ortalama fiyat olan 93,12 esedi gurusun üzerinde olduğu görölmüştür. Bu satışlardan en yüksek ortalamaya sahip olan Beğ Mahallesi'nde yapılan 10 satışın 5 tanesi ev satış fiyatları ortalaması olan 93,12'nin bir hayli üzerindedir. Ancak bu 5 satışın içerisinde yer alan 1800 esedi gurusluk satışın bu mahallenin ortalamasını yükselttiği görölmüştür. Tarla-i Atik Mahallesi'nde yapılan 10 satışın 7 tanesi ortalama üzerindedir. Buna istinaden Tarla-i Atik Mahallesi'nin sosyo-ekonomik durumu ortalamanın üzerinde olan kişiler tarafından tercih edildiği söylenebilir. Aynı durum ilk 15'i oluşturan diğer mahalleler için de geçerlidir. Bu durumda mahalle olarak ev satış fiyat ortalamalarına bakıldığında konumsal değeri en yüksek olan mahallenin Beğ Mahallesi olduğu görölmektedir. Bu mahalleyi Tarla-i Atik, Cevizlice, İbn-i Şeker, Kayacık, Şhreküstü, Eblehan, Boyacıoğlu, Kızılca Mescid, Câbi, Ayntâb Kal'ası, İlhan, Hayk-i Zimmiyan, Seng-i Hoşkadem, Bostancı Mahalleleri takip etmektedir. Satış ortalamasının altında yer alan mahalle sayısı ise 24'tür. Bu mahalleleri Tarla-i Cedid (90,05), Ammi (88,29), Yahni (87,19), İbn-i Eyyüb (80,84), Tövbe (79,5), Akyol (78,84), Seng-i Nakkaş (78,75), İbn-i Kör (78,38), Kastel (77,5), Kürkiyan (77,09), Seng-i Tavis Mehmed (75,70), Ali Neccar (73,88), Çukur (67,23), Kayser (62,60), Seng-i Karasakal (60,40), Ehl-i Cefa (54,78), Çalı (48,67), Kürtünciyan (48,53), Kanalcı (47,91), Şarkiyan (46,31), Tışlakî (46,07), Hayk-ı Müslüman (39,50), Yazıcık (38,80), Kanalcık (27,50) Mahalleleri oluşturmaktadır. Bu mahallelerden Tarla-i Cedid, Ammi, Yahni, İbn-i Eyyüb Mahalleleri ortalamaya yakın değerlerdir. Bu durumda bu evler ortalama ev fiyatının altında kalsa da maddi durumu orta seviyelerde olan kişiler tarafından tercih edildiği söylenebilir. Veya üst ve alt gelir gruplarındaki kişilerin birlikte bu mahallelerde yaşadıkları söylenebilir. Çalı (48,67), Kürtünciyan (48,53), Kanalcı (47,91), Şarkiyan (46,31), Tışlakî (46,07), Hayk-ı Müslüman (39,50), Yazıcık

(38,80), Kanalıcık (27,50) Mahalleleri ise ortalamanın epey bir altında kalması sebebiyle dikkat çekmiştir. Bu verilere göre ise bahsedilen mahallelerin gelir durumu düşük kişiler tarafından tercih edildiği yorumuna ulaşılabilir.

1.1.2. Unvanlı Kişilerin Oturdukları Mahalleler

Araştırmada Ayntâb’da incelenen dönemde mahalleler arasında sosyo-ekonomik olarak bir ayrışma olup olmadığı yukarıdaki Tablo-3’te belirlenmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak Beşe, Çelebi, Hacı (Elhac), Seyyid, Ağa, Çavuş, Efendi, Paşa, Hoca, Ahi, Mevlana, Molla, Üstad, Hanım gibi unvanlara sahip kişilerin tercih ettikleri mahalleler bulunup bulunmadığı da araştırılmıştır. Ev satışlarındaki alıcı ve satıcılar arasından Beşe, Çelebi, Hacı (Elhac), Seyyid, Ağa, Çavuş, Efendi, Paşa, Hoca, Ahi, Mevlana, Molla, Üstad, Hanım gibi unvanlara sahip kişilerin ekonomik durumlarının iyi olduğu varsayılmıştır. Dolayısıyla bu unvanları kullanan kişilerin oturdukları mahallelerin ekonomik düzeylerinin iyi olduğu düşüncesinden hareket ederek adı geçen unvanlara sahip kişilerin yaptıkları alış ve satış işlemlerinden oturdukları mahalleler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca unvan sahibi kişilerin alım satım işlemlerinde ne derece rol aldıklarının belirlenmesi de amaçlanmıştır.

Tablo-4
Unvanlı Ev Alıcılarının İkametleri

Sayı	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	İbn-i Eyyüb	6
2	Şehreküstü	4
3	Kızılca Mescid	3
4	Ayntâb Kal'ası	2
5	Bostancı	2
6	Câbi	2
7	Cevizlice	2
8	Tarla-i Atik	2
9	Akyol	1
10	Ali Neccar	1
11	Ammi	1
12	Boyacı	1
13	Çalı	1
14	Çukur	1
15	Ehl-i Cefa	1
16	Kanalıcı	1
17	Kürtünciyan	1

18	Seng-i Taviil Mehmed	1
19	Şarkıyan	1
20	Tarla-i Cedid	1
21	Yahni	1
22	Halep	1
23	Belirlenemeyen	182
	Toplam	219

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 219 unvan sahibi kişinin ev alıcısı konumunda buldukları anlaşılmaktadır. Unvan sahibi kişilerin toplum içindeki oranının pek de fazla olmayacağı düşünüldüğünde unvanlı kişilerin ev alım işlemlerinde çok aktif olarak yer aldıkları görülmektedir. Yukarıdaki tabloda unvan sahibi ev alıcılarının ikamet ettikleri hane sayısı 219 olmasına rağmen araştırma dâhilindeki dönemdeki satışların genelinde görüldüğü gibi alıcı ikamet mahallerinin yer almaması sorunu burada da karşımıza çıkmaktadır. Tespit edilen 219 alıcı ikametinden sadece 37'sinin ikamet mahalleri tespit edilmiştir. Unvanlı alıcılarda ikameti belirlenemeyen 182 hane bulunmaktadır. Bu da unvanlı kişilerin oturdukları mahalleleri tespit etmemizi güçleştirmektedir. Buna rağmen elde edilen verilerden İbn-i Eyyüb Mahallesi'nde 6, Şhreküstü Mahallesi'nde 4, Kızılca Mescid Mahallesi'nde 3, Ayntâb Kal'ası Mahallesi'nde 2, Bostancı Mahallesi'nde 2, Câbi Mahallesi'nde 2, Cevizlice Mahallesi'nde 2, Tarla-i Atik Mahallesi'nde 2 ve tablodaki diğer mahallelerden ise 1'er unvanlı alıcının oturduğu anlaşılmaktadır. Bu mahallelerden İbn-i Eyyüb, Şhreküstü, Kızılca Mescid Mahallelerinde unvanlı alıcıların daha yoğun olarak ikamet ettikleri dikkat çekmektedir. Bu mahalleler, Mahallelere Göre Ev Fiyat Ortalamaları Tablosu (Tablo-3) ile karşılaştırıldığında Şhreküstü (126,88) ve Kızılca Mescid (111,67) Mahallelerinin fiyat ortalamasının üzerinde yer aldıkları İbn-i Eyyüb Mahallesi'nin ise (80,84) ortalamanın altında kalsa da maddi olarak orta düzeyde bir mahalle olduğu görülmüştür. Buna istinaden unvanlı kişilerin sosyo-ekonomik düzeyi ortalamanın üzerinde ve ortalamaya yakın mahalleleri tercih ettikleri söylenebilir.

Unvanlı kişilerin oturdukları mahalleleri tespit edebilmek amacıyla unvan sahibi satıcıların da oturdukları mahalleler de araştırılmıştır. Satış yapılan evlerden satıcısı Beşe, Çelebi, Hacı (Elhac), Seyyid, Ağa, Çavuş, Efendi, Paşa, Hoca, Ahi, Mevlana, Molla, Üstad, Hanım gibi unvan sahibi kişiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo-5
Unvanlı Ev Satıcıların İkametleri

Sıra No.	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Şhreküstü	15
2	Ammi	14
3	İbn-i Şeker	8
4	Çukur	7
5	Tarla-i Atik	7
6	Cevizlice	5
7	Ali Neccar	4
8	Kayacık	4
9	Kızılca Mescid	4
10	Kürkciyan	4
11	Seng-i Tavil Mehmed	4
12	Tarla-i Cedid	4
13	Tışlakî	4
14	Akyol	3
15	Bostancı	3
16	Boyacıoğlu	3
17	Kastel	3
18	Kürtünciyan	3
19	Ehl-i Cefa	3
20	İbn-i Eyyüb	3
21	Ayntâb Kal'ası	2
22	Beğ	2
23	Çalı	2
24	İbn-i Kör	2
25	Kanalıcı	2
26	Kayser	2
27	Seng-i Hoşkadem	2
28	Şarkıyan	2
29	Yahni	2
30	Yazıcık	2
31	Seng-i Karasakal	1
32	Cami	1
33	Câbi	1
34	Meydan	1
35	Hayk-ı Müslüman	1
36	<i>Halep</i>	2
37	<i>Kilis-Targazma Karyesi</i>	1
38	<i>Kilis-Meşhedlik Mah.</i>	1
39	<i>Adıyaman Kaza-i Hısn-ı Mansur</i>	1
40	Belirlenemeyen	18
	Toplam	153

Unvanlı ev alıcılarının ikametlerini gösteren Tablo-4 unvanlı alıcıların ikamet yerlerine ilişkin pek fazla bir bilgi vermemesine rağmen yukarıdaki Tablo-5 unvanlı satıcıların oturdukları mahallelere ilişkin bir hayli veri içermektedir. Tespit edilen unvanlı ev satıcılarının sayısı 153 olup Ayntâb'da 35 farklı mahallede ikamet ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca 5 unvanlı ev satıcısının Ayntâb dışındaki şehirlerde yaşadıkları ve Ayntâb'da mülk sahibi oldukları anlaşılmıştır. Bunlar arasındaki 18 unvanlı satıcının oturduğu mahalle bilgisine ise ulaşılammıştır. Unvanlı alıcıların ikamet ettikleri mahallelerden bilinmeyenlerin sayıca üstünlüğünün unvanlı satıcıların ikamet mahallerindeki bilinmeyenlere göre oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu bağlamda unvanlı satıcıların ikamet mahallerinin tespiti, ikamet ettikleri mahallelerde belirlenemeyen mahallelerin oldukça az olması sebebiyle daha doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlamaktadır. Tablo-5'e göre unvanlı satıcıların oturdukları mahalleler arasında Şhreküstü (15 hane) ve Ammi (14 hane) Mahalleleri sayıca ön plana çıkmaktadır. Bu mahalleleri İbn-i Şeker (8 hane), Çukur (7 hane) ve Tarla-i Atik (7 hane) Mahalleleri takip etmektedir. Ancak alıcı unvanlıların ikamet yerlerinde en üst sırada İbn-i Eyyüb Mahallesi (6 hane) yer almaktadır. Bu mahalleleri Şhreküstü (4 hane), Kızılca Mescid (3 hane) Mahalleleri takip etmektedir. Unvanlı kişilerin hangi mahallelerden ev aldıkları bu kişilerin hangi mahallelere rağbet ettiklerini anlama açısından önemli bilgiler vereceği düşünülmektedir. Bu amaçla unvanlı kişilerin ev satın aldıkları mahalleleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo-6
Unvanlı Kişilerin Ev Satın Aldıkları Mahalleler

Sıra No.	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Şhreküstü	23
2	Ammi	14
3	İbn-i Şeker	11
4	Cevizlice	10
5	Çukur	7
6	Kızılca Mescid	7
7	Seng-i Taviil Mehmed	7
8	Akyol	6
9	Kürtünciyan	6
10	Bostancı	5
11	Ehl-i Cefa	5
12	İbn-i Kör	5
13	Tarla-i Cedid	5

14	Tışlakî	5
15	Beğ	4
16	Hayk-ı Müslüman	4
17	Kanalıcı	4
18	Kürkeiyan	4
19	Tarla-i Atik	4
20	Ayntâb Kal'ası	3
21	Boyacıoğlu	3
22	Çalı	3
23	Hayk-ı Zimmiyan	3
24	İbn-i Eyyüb	3
25	Kayacık	3
26	Seng-i Nakkaş	3
27	Eblehan	2
28	İlhan	2
29	Kastel	2
30	Kayser	2
31	şarkıyan	2
32	Tövbe	2
33	Yahni	2
34	Ali Neccar	1
35	Cami	1
36	Kanalcık	1
37	Seng-i Hoşkadem	1
38	Seng-i Karasakal	1
39	Yazıcık	1
	Belirlenemeyen	7
	Toplam	184

Tablo-6'daki unvanlı alıcıların ev satın aldıkları mahalleler incelediğinde ilk sıralarda yer alan şehreküstü, Ammi, İbn-i şeker, Cevizlice ve Çukur Mahallelerinin Tablo-5'deki unvanlı satıcıların ikametlerinde de ilk sıralarda yer aldığı görölmektedir. Mahallelere Göre Ev Fiyat Ortalamaları (Tablo-3) ile karşılaştırıldığında şehreküstü, Kızılca Mescid Mahalleleri satış fiyatları ortalamanın bir hayli üzerinde olan mahalleler olarak belirlenmiştir. Ammi Mahallesi ise satış fiyat ortalamasına yakın bir mahalledir. Unvanlı kişilerin ev aldıkları bu mahalleler maddi olarak yüksek düzeyde (ortalamaya yakın Ammi) olduklarından yukarıdaki tablo ile paralellik göstermektedir. Ancak bu iki tablo karşılaştırıldığında ortalama satış fiyatının bir hayli altında olan Çukur (67,23), Ehl-i Cefa (54,78), Kürtünciyan (48,53), Kanalıcı (47,91), Tışlakî (46,07), Hayk-ı Müslüman (39,50) adlı mahallelerde de unvanlı kişilerin ev satın aldıkları görölmüştür.

Bu bağlamda bu kişiler ev satın alırken sadece kalburüstü diye tabir edilen sosyo-ekonomik düzeyi yüksek mahallelerde ev satın almamışlardır. Ayntâb şehrinde sosyo-ekonomik düzey olarak muhtelif mahallelerde unvanlı kişiler ev satın almışlardır. Bu kişilerin ise bu evleri kiraya vermek ya da oturmak amaçlı mı satın aldıkları bilinmemektedir. Bu kişilerin bu evleri satın alıp daha sonra daha yüksek fiyatla sattıkları da ihtimal dâhinde düşünülebilir. Bu konuda araştırmayı daha doğru sonuçlara ulaştırmak adına unvanlı dükkân satıcılarının oturdukları mahalleler ve unvanlı dükkân alıcılarının ikametleri de araştırılmıştır.

Tablo-7
Unvanlı Dükkân Satıcılarının Oturduğu Mahalleler

Sıra No.	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Kanalıcı	3
2	Tarla-i Atik	3
3	Yahni	3
4	Kürkeciyan	2
5	Tarla-i Cedid	2
6	İbn-i Şeker	2
7	Akyol	1
8	Ammi	1
9	Bostancı	1
10	Cami	1
11	Cevizlice	1
12	Hayk-ı Zimmiyan	1
13	İbni Eyyüb	1
14	İbn-i Kör	1
15	İlhan	1
16	Kayser	1
17	Seng-i Nakkaş	1
18	Seng-i Tavis	1
19	Şhreküstü	1
	Yok	4
	Toplam	32

Unvanlı dükkân satıcılarının oturduğu 19 mahalle tespit edilmiştir. Bunlar içinde Kanalıcı, Tarla-i Atik ve Yahni Mahallelerinde 3'er hane; Kürkeciyan, Tarla-i Cedid, İbn-i Şeker Mahallelerinde 2'şer hane tespit edilmiştir. Unvanlı dükkân satıcılarının tespit edilen ikamet mahalleleri incelendiğinde 28 satıcıdan 10'unun Tablo-3'deki

ortalama üstü fiyatlarla satılan evlerde yaşadıkları, diğer 18 satıcının ise ortalamanın altında fiyatlarla satılan evlerde yaşadıkları görülmektedir.

Tablo-8
Unvanlı Dükkân Alıcılarının İkametleri

Sıra No.	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Yahni	3
2	Ayntâb	1
3	Ehl-i Cefa	1
4	Tarla-i Atik	1
	Yok	28
	Toplam	34

Tablo-7 ile Tablo-8 karşılaştırıldığında bu iki tabloda Yahni mahallesinin ortak olarak üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra unvanlı dükkân alıcılarının ikametlerinde 28 tane belirlenemeyen mahalle yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi unvanlı dükkân alıcılarının ikametlerinin belirlenmesinde de belgelerde alıcıların oturdukları mahalle bilgilerinin yer almaması sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır. Ancak dükkân satıcılarının oturduğu mahalleler incelediğimiz Tablo-5, Tablo-6 ve Tablo-7’de görüldüğü üzere bu tablolardaki sayısal sıralama ile paralellik göstermemektedir. Ayrıca oturdukları mahallelerin hem pahalı hem de daha ucuz fiyatlarla ev satılan mahallelerde olduğu, dağınık olarak oturdukları görülmektedir. Bunun nedenleri dükkân satışlarında yer alan unvanlı kişilere ait verilerin az olmasından dolayı ulaşılan sonuçların tartışılabilir olması olduğu gibi unvanlı dükkân sahiplerinin iş yerlerine yakın yerlerde ikamet etmelerinin de olabileceği düşünülmektedir.

Tablo-5 ve Tablo-6’daki ortak olan verilere dayanarak unvan sahibi kişilerin çoğunlukla Şhreküstü Mahallesi’ni tercih ettikleri ve bu mahallenin Tablo-3 deki verilere dayanarak sosyo-ekonomik düzeyinin diğer mahallelere göre yüksek olduğu görülmektedir. Alıcı ya da satıcı konumunda olan unvanlı kişilerin hangi mahallelerde yaşadıklarını tespit edebilmek amacıyla Tablo-4, Tablo-5, Tablo-7 ve Tablo-8’deki veriler birleştirilerek aşağıdaki Tablo-9’da gösterilmiştir.

Tablo-9
Unvanlı Ev ve Dükkân Satıcıları ile Alıcılarının Oturdıkları Mahalleler

Sıra No	Mahalle Adı	EV		DÜKKÂN		Toplam Hane Sayısı
		Unvanlı Alıcı	Unvanlı Satıcı	Unvanlı Satıcı	Unvanlı Alıcı	
1	Şehreküstü	4	15	1		20
2	Ammi	1	14	1		16
3	Tarla-i Atik	2	7	3	1	13
4	İbn-i Eyyüb	6	3	1		10
5	İbn-i Şeker		8	2		10
6	Yahni	1	2	3	3	9
7	Cevizlice	2	5	1		8
8	Çukur	1	7			8
9	Kızılca Mescid	3	4			7
10	Tarla-i Cedid	1	4	2		7
11	Bostancı	2	3	1		6
12	Kanalıcı	1	2	3		6
13	Seng-i Tavail Mehmed	1	4	1		6
14	Kürkciyan		4	2		6
15	Ayntâb Kal'ası	2	2		1	5
16	Akyol	1	3	1		5
17	Ali Neccar	1	4			5
18	Ehl-i Cefa	1	3		1	5
19	Boyacı	1	3			4
20	Kürtünciyan	1	3			4
21	Kayacık		4			4
22	Tışlakî		4			4
23	Câbi	2	1			3
24	Çalı	1	2			3
25	Kastel		3			3
26	İbn-i Kör		2	1		3
27	Kayser		2	1		3
28	Beğ		2			2
29	Seng-i Hoşkadem		2			2
30	Şarkıyan		2			2
31	Yazıcık		2			2
32	Cami		1	1		2
33	Seng-i Karasakal		1			1
34	Meydan		1			1
35	Hayk-ı Müslüman		1			1
36	Hayk-ı Zimmiyan			1		1
37	İlhan			1		1
38	Seng-i Nakkaş			1		1
39	Arablar					

40	Camcı Mehmed					
41	Cetur					
42	Eblehan					
43	Hacı					
44	Kanalcık					
45	Tahsin					
46	Tövbe					
47	Ziban					
	Toplam	35	130	28	6	199

Araştırmada daha önce belirtilen unvanlara sahip kişilerden ev ve dükkân satıcısı ya da alıcısı olarak hüccetlerde bahsi geçenlerin oturdukları mahalleler belirlenmiş ve yukarıdaki Tablo-9’da gösterilmiştir. Tablo-9 incelendiğinde unvanlı kişilerin oturdukları ilk 5 mahalle olan Şhreküstü, Ammi, Tarla-i Atik, İbn-i Eyyüb, İbn-i Şeker’de bulunun 78 hane, unvanlı kişilere ait belirlenen ikamet mahallelerinin toplamının % 39,2’sini oluşturduğu görülmektedir. Bu mahallelere Yahni, Cevizlice, Çukur Mahallelerinin eklenmesiyle 94 haneden oluşan ilk 8 mahallenin toplam içindeki yüzdesi % 47,24’dir. İlk 10 mahalle ise toplamda 108 haneyi kapsamakta olup bu da % 54,27’sine tekabül etmektedir. İlk 14 mahalledeki toplam hane sayısının ise 132 olduğu görülmüştür. Bu da toplamın % 66,33’ünü oluşturmuştur. Bu bağlamda unvanlı kişilerin bu mahallelerde yoğunlukta olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik yönden üst düzeyde olduğu düşünülen Beşe, Çelebi, Hacı (Elhac), Seyyid, Ağa, Çavuş, Efendi, Paşa, Hoca, Ahi, Mevlana, Molla, Üstad, Hanım gibi unvan sahibi kişilerin Şhreküstü, Ammi, Tarla-i Atik, İbn-i Eyyüb, İbn-i Şeker, Yahni, Cevizlice, Çukur, Kızılca Mescid, Tarla-i Cedid gibi mahallelerde çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu mahallelerin ise yukarıda bahsedildiği üzere sosyo-ekonomik olarak orta ve üst seviyede oldukları belirlenmişti. Diğer yandan Arablar, Camcı Mehmed, Cetur, Eblehan, Hacı, Kanalcık, Tahsin, Ziban gibi mahallelerde ise unvanlı kişilerin hiç oturmadığı dikkat çekmektedir.

1.1.3. Aynâtâb’daki Zimmiler

Araştırmamızda Aynâtâb’da zimmilerin oturdukları mahalleler de araştırılmıştır. İncelenen belgelerde yer alan satışlarda 17 farklı mahallede zimmilerin yaptığı satışa rastlanmıştır. Bu satışların çeşitli mahallelerde gerçekleştirildiği

görülmektedir. Hatta Hayk-1 Müslüman adını taşıyan bir mahallede bile zimmilerin ev sattıkları tespit edilmektedir. Araştırmaya konu olan zaman aralığında zimmilerin ev satışı yaptıkları mahalleler ve satış sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo-10
Zimmilerin Ev Satışı Yaptığı Mahalleler

Sıra No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Ammi	2
2	Beğ	2
3	Çukur	2
4	Kızılca Mescid	2
5	Ehl-i Cefa	1
6	Hayk-1 Zimmiyan	1
7	Hayk-1 Müslüman	1
8	İbn-i Şeker	1
9	Kürtünciyan	1
10	Seng-i Nakkaş	1
11	Tarla-i Atik	1
12	Tarla-i Cedid	1
13	Ziban	1
	Toplam	17

Tablo incelendiğinde zimmilerin 13 farklı mahallede toplam 17 satışta satıcı konumunda yer aldıkları; Ammi, Beğ, Çukur, Kızılca Mescid Mahallelerinde 2’şer satış yaptıkları diğer 9 mahallede ise 1’er satış yaptıkları anlaşılmaktadır. İncelenen sicil defterlerinde zimmilerin alım yaptıkları evlerin mahalleleri ve sayıları da şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo-11
Zimmilerin Ev Aldığı Mahalleler

Sıra No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Çukur	2
2	Hayk-1 Zimmiyan	2
3	Kayacık	2
4	Seng-i Hoşkadem	2
5	Tarla-i Atik	2
6	Hayk-1 Müslüman	1
7	İbn-i Eyyüb	1

8	İbn-i Şeker	1
9	Kızılca Mescid	1
10	Köroğlu (İbn-i Kör)	1
11	Kürtünciyan	1
12	Seng-i Karasakal	1
13	Seng-i Nakkaş	1
	Toplam	18

Gayrimüslimlerin ev satışı ve alışı yaptığı mahalleleri gösteren tablolara bakıldığında Ammi, Beğ, Ehl-i Cefa, Tarla-i Cedid, Ziban Mahallelerinde ev satışı yaptıkları ancak bu mahallelerde ev alışı yapmadıkları görülmüştür. Kayacık, Seng-i Hoşkadem, İbn-i Eyyüb, Köroğlu (İbn-i Kör), Seng-i Karasakal Mahalleleri ev satışlarında yer almayıp ev alışlarında yer aldığı tespit edilmiştir. İncelediğimiz belgelerde zimmilerin yaptıkları toplam 18 alım işleminden 9'unun 105-400 esedi gurus aralığında yüksek fiyatlarla yapıldığının görülmesi zimmilerin bu paraları ödeyebilecek bir ekonomik güce sahip olduklarını göstermektedir. Hayk-ı Zimmiyan, Hayk-ı Müslüman ve Seng-i Nakkaş Mahallelerinde 1'er ev alış-satış işlemini kendi aralarında yapan zimmilerin diğer ev alış satışı işlemlerini Müslümanlarla yaptıkları belirlenmiştir.

İncelenen belgelerde yer alan satışlarda çoğunlukla alıcıların ikamet ettikleri mahalle bilgilerine yer verilmediği görülmektedir. Buna bağlı olarak alıcıların ikametlerinin tespit edilmesi zorlaşmaktadır. Bu sorun zimmi alıcıların ikamet yerlerinin tespitinde de karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmada zimmilerin alıcı olarak yer aldıkları 18 ev satışının hiçbirisinde alıcıların ikamet bilgilerinin yazılmadığı görülmüştür. Bununla birlikte incelenen belgelerde zimmilerin satıcı olarak yer aldıkları 17 satışın 16'sında alıcı zimmilerin ikamet ettikleri mahalle bilgileri bulunmaktadır. Ev alıcısı zimmilerin ikamet ettikleri mahalleler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo-12
Ev Satışı Yapan Zimmilerin İkametleri

Sıra No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Beğ	2
2	Kızılca Mescid	2
3	Çukur	2
4	Hayk-ı Müslüman	2
5	Hayk-ı Zimmiyan	2
6	İbn-i Şeker	1

7	Ammi	1
8	Kürtünciyan	1
9	Seng-i Nakkaş	1
10	Tarla-i Atik	1
11	Tarla-i Cedid	1
	Yok	1
	Toplam	17

Zimmilerin ev alış ve satış yaptıkları mahalleler ile birlikte ev satışı yapan zimmilerin ikamet ettikleri mahalleler tespit edildikten sonra yapılan bütün ev satışlarından gayrimüslimlerin komşu olarak buldukları evlerin mahalleleri de belirlenmiştir.

Tablo-13
Satılan Evlere Komşu Olan Zimmilerin Buldukları Mahalleler

Sıra No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Çukur	3
2	İbn-i Eyyüb	2
3	Beğ	2
4	Seng-i Karasakal	2
5	Tışlakî	2
6	Yahni	1
7	Kanalıcı	1
8	İlhan	1
9	Kayacık	1
10	Kastal	1
11	Akyol	1
12	Hayk-i Zimmiyân	1
13	Kızılca Mescid	1
14	İbn-i Kör	1
15	Seng-i Hoşkadem	1
16	Kürtünciyan	1
	Toplam	22

Gayrimüslimlerin oturdukları mahallelerin tespitinde daha doğru sonuçlar elde edebilmek amacıyla dükkân satışlarında alıcı ya da satıcı konumundaki zimmilerin oturdukları mahalleler de araştırılmıştır. Ancak dükkân satışlarından bu konuyla ilgili fazla bir veriye ulaşılamamıştır. Zimmilerin alım-satım yaptığı tek bir dükkân satış işlemi tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan tek satışta zimmi satıcının ikametinin

Tışlakî Mahallesi olduğu anlaşılmış, zimmi alıcının ise oturduğu mahalle bilgisine rastlanmamıştır. Bütün bu veriler birleştirilerek zimmilerin yer aldıkları mahallelerin tespiti amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre gayrimüslimlerin ikamet ettikleri mahalleler aşağıdaki gibidir:

Tablo-14
Tespit Edilen Zimmi Hanelerin Bulunduğu Mahalleler
(Zimmilerin kendi aralarında yaptıkları satışlar düşülerek oluşturulmuş tablo)

Sıra No	Mahalle Adı	Hane Sayısı
1	Çukur	9
2	Beğ	6
3	Kızılca Mescid	6
4	Hayk-i Zimmiyan	5
5	Kürtünciyan	4
6	Tarla-i Atik	4
7	Hayk-ı Müslüman	3
8	Ammi	3
9	İbn-i Eyyüb	3
10	İbn-i şeker	3
11	Kayacık	3
12	Seng-i Hoşkadem	3
13	Seng-i Karasakal	3
14	Tışlakî	3
15	İbn-i Kör	2
16	Tarla-i Cedit	2
17	Seng-i Nakkaş	2
18	Akyol	1
19	Ehl-i Cefa	1
20	İlhan	1
21	Kanalıcı	1
22	Kastal	1
23	Yahni	1
24	Ziban	1
	Tespit Edilemeyen	1
	Toplam	72

Yukarıdaki tabloya göre en az 24 mahallede zimmilerin dağılık olarak yaşadıkları görülmüştür. Bu satışların bazılarında zimmiler satıcı bazılarında alıcı bazılarında ise hem alıcı hem satıcı ya da komşu olarak yer aldığı görülmektedir. Yapılan bir araştırmada 1536 yılına ait tahrirlere göre Ayntâb'da gayrimüslimlerce

oluşturulan Ermeniyân Mahallesi daha sonra Hayk-1 Müslüman ve Hayk-1 Zimmiyan şeklinde ayrılmıştır.²³⁷ Araştırmamızdaki verilere dayanarak incelenen dönemde gayrimüslimlerin sadece Hayk-1 Zimmiyan Mahallesi'nde değil çeşitli mahallelerde Müslümanlarla bir arada yaşadıkları ve gerek kendi aralarında gerekse Müslümanlar ile ev alım-satım işlemlerinde yer aldıkları görülmüştür. Hatta her ne kadar adı Hayk-1 Zimmiyan olsa da bu mahallede de çok miktarda Müslüman yaşadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda oluşturulan dört tablonun incelenmesi sonucunda gayrimüslim ile Müslümanların mahalle olarak ayrışmadığı ve bu iki dini grubun bir arada hoşgörü içerisinde yaşadıkları, rahatça birbirlerinin mahallesinde ikamet edebildikleri, istedikleri mahalleden ev alım-satımı yapabildikleri görülmektedir. Gayrimüslimler bu mahallelerde rahatça yaşama imkânı bulamamış olsaydı sadece kendi gruplarından oluşan belli mahallelerde toplanırlardı. Yukarıdaki tablodaki veriler Tablo-3'deki veriler ile birleştirildiğinde zimmilerin daha çok orta ve üst sosyo-ekonomik seviyelere sahip mahallelerde yaşadıkları ancak daha alt sosyo-ekonomik seviyeye sahip mahallelerde de yaşadıkları görülmüştür.

1.1.4. Farklı Özelliklerin Ev Satış Fiyatlarına Etkisi

İncelenen sicillerde satış yapılan evlerin bazılarında mağara, havuz, hamam gibi farklı birimlerin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca bu evlerden iki katlı olanlara da rastlanmıştır. Çalışmamız kapsamında mağara, havuz, hamam gibi farklı birimlere ya da iki katlı olma özelliğine sahip evlerin hangi mahallelerde bulunduğu ve bu özelliklerin evlerin satış fiyatına etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

1.1.4.1. Mağara Bulunan Evler

Belgelerde sıkça içerisinde mağara barındıran evlerin satışına rastlanmıştır. Bölgenin yaz aylarında çok sıcak olmasından dolayı yiyeceklerin uzun süre dayanması için bir nevi soğutucu görevi gören ve saklama deposu olarak kullanılan mağara denilen bölümlere bölgede çok sık rastlanmaktadır.²³⁸ Mağaraya sahip bu evlerin hangi mahallelerde yaygın olduğu ve bir mağaraya sahip olmanın ev fiyatlarına etkisi belirlenmeye çalışılmış ve bu amaçla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

²³⁷ İ. E. Çakır, a.g.e., s. 79. (Tablo 1. 3. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri'nin Mahalleleri).

²³⁸ İ. Kıvrım, "17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)", s. 76.

Tablo-15
Mağara Bulunan Ev Satışları

Sıra No.	Mahalle	Satılan Mağaralı Ev Sayısı
1	Şhreküstü	4
2	İbn-i Eyyüb	3
3	İbn-i Şeker	3
4	İlhan	3
5	Kızılca Mescid	3
6	Yahni	3
7	Akyol	2
8	Beğ	2
9	Hayk-ı Zimmiyan	2
10	Kürkiyan	2
11	Şarkiyan	2
12	Tışlakî	2
13	Hacı	1
14	Bostancı	1
15	Boyacıoğlu	1
16	Câbi	1
17	Cetur	1
18	Cevizlice	1
19	Çukur	1
20	Hayk-ı Müslüman	1
21	İbn-i Kôr	1
22	Kanalıcı	1
23	Kayacık	1
24	Seng-i Karasakal	1
25	Ziban	1
	Belirlenemeyen	2
	Toplam	46

Satılan evler içerisinde 25 farklı mahallede mağara bulunan toplam 46 eve rastlanmıştır. Satışı yapılan 2 mağaralı evin ise hangi mahallede olduğu belirlenememiştir. Bu mahalleler satış fiyatı ortalamalarına göre karşılaştırıldığında hem yüksek fiyat ortalamasına sahip mahallelerde hem de düşük fiyat ortalamasına sahip mahallelerde mağaralı ev satışlarının yapıldığı görülmektedir. İçerisinde mağara bulunan evlerden 20 tanesinin unvanlı kişiler tarafından satın alındığı belirlenmiştir. Bu durum unvanlı, ekonomik durumu daha iyi olan kişilerin bu tip evlere rağbet ettiklerini göstermektedir. Bu 46 mağaralı evin 24 tanesi 105-1800 guruş aralığında, 22 tanesi ise 16-84 guruş arasındaki fiyatlarla satılmıştır. Dolayısıyla mağaralı evler daha pahalı ya

da daha ucuz diye bir yargıya varılamamıştır. Ancak incelediğimiz defterler içinde en pahalı satış olan Beğ Mahallesi'ndeki 1800 esedi guruş değerindeki ev, içerisinde mağara barındırmaktadır.

1.1.4.2. Havuzlu Ev

Araştırmada rastlanan tek havuzlu ev 16 Numaralı defterde Beğ Mahallesinde hisseli olarak satışı yapılan bir menzildir. Bu ev, Ayntâb sakinlerinden Mehmed Beğ ve Ebubekir Beğ ibn-i Osman Ağa tarafından asaleten, fahr-ül-ayan Mahmud Ağa'ya (Mahmud Ağa'nın vekili aracılığı ile) satılmıştır. "Dahiliyyesi 2 odalı ve eyvanı ve ulvî bir odası ve 1 hamamı ve matbahı ve 3 fevkânî odaları ve tahtânî anbarı ve 1 havuzu, 1 mağarası ve 1 havlu, fevkânî divanhane ile 2 odaları ve tahtânî 1 odalı ve 2 ıstablı ve havlı müştamil" olan bu menzil Hicri 1051 yılında 1800 esedi guruşa satılmıştır. Bir tarafı merhum Piyale Paşa Hamamı ve 3 tarafı tarîk-i âmm ile çevrili olan bu menzil incelenen defterlerdeki en yüksek meblağa satılan evdir. Birçok oda ve niteliği barındıran ve satışlar arasında en yüksek meblağ ile satışı yapılan bu menzilin en pahalı evlerin olduğu Beğ Mahallesi'nde olması aynı zamanda unvanlı bir kişi tarafından satılması ve alınması beklenen bir durumdur. Bu durumda havuzun satılan eve ayrı bir değer kattığı ve ayrıcalık olarak görüldüğü düşünülebilir.²³⁹

1.1.4.3. Hamamlı Evler

Araştırmamızda Ayntâb şehir merkezinde satışı yapılan hamamlı evler de araştırılmıştır. Bu dönemde hamamlı evlerin satışına dair 3 farklı hüccet tespit edilmiştir. Ancak bu 3 hüccetten 2 tanesinin aynı eve ve aynı satış işlemine ait olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde 2 tane hamamlı ev satış işlemi yapılmıştır. Bu satışlardan 1 tanesi yukarıda mağaralı ve havuzlu evlerde bahsi geçen Beğ Mahallesi'ndeki 1800 esedi guruşa satılan menzildir. Beğ Mahallesi'ndeki bu menzilden yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilmişti. Satışı yapılan diğer ev ise 19 numaralı defterde Cevzlice Mahallesinde takas usûlü yapılan 475 riyal Guruş (534,38 Esedi Guruş)'a satılan bir dârdır. İlk hüccette satıcının yeri belirtilmemişken 2.'sinde satıcının ikamet yerinin Cevzlice Mahallesi olduğu diğer bütün nitelikleri aynı olduğundan anlaşılmıştır. Bu satış işlemi Müslüman 2 erkek ve bir kadın tarafından vasileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Alıcı ise Elhac ve Beşe unvanlarına sahip olan

²³⁹ GŞS., 16 numaralı defter, 138. vr., s. 265, hkm. 3.

(Müslüman) yeniçeri serdarıdır. Bu 2 satıştan 1 tanesinde yıl bilgisi H. 1058 olarak belirlenmiş ancak diğerinde tespit edilememiştir. Bu satış, yeniçeri serdarı Elhac Hızır Beşe ibni Mer'î'nin Girit ceziresinde vefât eden Hüseyin Ağa ibn-i Mehmed Ağa'dan alacağına olması nedeniyle alacağını müteveffâ Hüseyin Ağa'nın çocuklarından temin etmesidir. Elhac Hızır Beşe borcunun bir kısmı olan 475 riyal guruş (534,38 esedi guruş) karşılığında Cevizlice Mahallesi'nde bulunan çevresinde Kasım Paşa, Ömer Ağa gibi komşularının olduğu dârı borcuna karşılık takas usulüyle satın almıştır. “Dâhiliyyesi 1 peyke-i kebir, 1 peyke-i sagir, 1 tabakayı müştemil 1 münakkaş beyt, 1 çardak tahtında hamam, camekan, 2 fırın, mermer döşemesi, hariciyyesi tahtânîsi ahır, 1 sagir oda, odaya muttasıl eyvan....”dan oluşan bu dârın bünyesinde birçok unsuru barındırdığı görülmektedir.²⁴⁰ Bu dönemdeki Ayntâb evlerinde ayrıca bir hamamın pek de bulunmadığı ve bunun bir ayrıcalık olduğu ve hamam unsurunun da eve artı bir değer kattığı söylenebilir. Bu evlerden birinin satış fiyat ortalamasının epey üzerinde yer alan Beğ Mahallesi'nde olması beklenen bir durumdur. Unvanlı kişilerin daha çok maddi düzeyi yüksek olan mahalleleri tercih ettiği düşünülürse bu 2 satışın Beğ ve Cevizlice Mahallelerinde olması gayet beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.4.4. İki Katlı Evler

Osmanlı evlerinin özellikleri belirtilirken tek katlı ve iki katlı evlere çalışmamızda rastlandığı belirtilmişti. Satışı yapılan evler arasından üst katı olan evler fevkânî olarak kayıtlarda yer almıştır. Bu evlerin alt katlarından “...tahtında veya tahtânî olarak bahsedilmiştir. Altı üstü olan evler de tahtânî fevkanî olarak tabir edilmiştir.²⁴¹ Bu tür tahtânî fevkanî evlerin yer odasından ve bu yer odasının üstünde bulunan kattan oluştuğu da bilinmektedir. Fevkânî evlerin asma kat ya da yükseltilmiş ev olarak tarif edildiği ve Orta Asya çadır geleneğinden Osmanlı ev kültürüne geçtiği bilinmektedir.²⁴² Bunun yanı sıra belgelerde alt katı olan evler tanımlanırken beyt-i süflî, üst katı olan evler için de beyt-i ulvî tabirlerine rastlanmıştır.

²⁴⁰ R. S. Timbil, a.g.e., s. 182-185.

²⁴¹ F. Devellioğlu, a.g.e., s. 264,1023.

²⁴² Nilgün Çevrimli, “Vakfiyelere Göre 15. - 19. Yüzyıllarda İstanbul'da Ev Tanımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/10 Fall 2014, s. 317- 320, Ankara-Turkey.

Tablo-16
Mahallelere Göre İki Katlı Ev Satışları

Sıra No.	Mahalle	İki Katlı Ev Satış Sayısı
1	İbn-i Kör (Köroğlu)	4
2	Cevizlice	3
3	Şhreküstü	3
4	Tışlakî	3
5	Kürtünciyan	2
6	Ammi	1
7	Arablar	1
8	Beğ	1
9	Boyacıoğlu	1
10	Câbi	1
11	Çalı	1
12	Çukur	1
13	Hayk-ı Zimmiyan	1
14	Seng-i Taviî Mehmed	1
15	Şarkıyan	1
16	Tahsin	1
17	Tarla-i Cedid	1
	Bilinmeyen	1
	Toplam	28

Yukarıdaki iki katlı ev satışları incelendiğinde 29 iki katlı ev satış hücceti belirlenmiştir. İki katlı ev satışları Ammi, Arablar, Beğ, Boyacı, Câbi, Cevizlice, Çalı, Çukur, Hayk-ı Zimmiyan, İbn-i Kör (Köroğlu), Kürtünciyan, Seng-i Taviî Mehmed, Şarkıyan, Şhreküstü, Tahsin, Tarla-i Cedid, Tışlakî Mahallelerinde gerçekleşmiştir. Bu satışlardan 1 tanesinin mahallesi ise tespit edilememiştir. Araştırılan iki katlı ev satışlarından 2 tanesi aynı kişilerce alınıp satılan aynı mahalleye sahip satış hücceti olduğu için bunlardan sadece 1 tanesi değerlendirmeye alınıp tabloya dâhil edilmiştir. Dolayısıyla belirlenen iki katlı ev satışı 28 tanedir. İki katlı ev satıcıları incelendiğinde bunların hepsinin Müslüman olup 10 tanesinin de unvanlı kişiler olduğu görülmüştür. İki katlı evlerin alıcıları incelendiğinde ise bunlardan 2 tanesinin zimmi, 17 tanesinin unvanlı kişiler olduğu belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan iki katlı evlere ait satış belgeleri incelendiğinde bu evlerin 11 esedi guruş ile 1800 esedi guruş fiyatları arasında satıldığı görülmektedir. Ayrıca ev satışlarındaki iki katlı ev satışlarının 14'ünün 100 esedi guruş ve üzerinde diğer 14'ünün ise 100 esedi guruşun altında satışlar olduğu

çalışmalarımızdan anlaşılmaktadır. Bu durum bir evin iki katlı olması onun tercih edilen ve pahalı bir ev olduğu ya da olmadığı şeklinde bir yargıda bulunmamızı engellemektedir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde iki katlı ev satışlarının 17 farklı mahallede gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda iki katlı evlerin yalnızca zenginlerin yoğun olarak yaşadığı mahallede olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. İki katlı olarak belirlenen ev satışları yeterli bir veri sunmadığından hangi mahallelerde yoğunlaştığı konusunda kesin yargıya varılamamaktadır. Ancak yukarıdaki tabloya bakılarak en fazla İbn-i Kör Mahallesi'nde (4 satış) iki katlı ev satışı yapıldığı söylenebilmektedir. Bu satışı Cevizlice, Şhreküstü, Tışlakî (3'er satış) Mahalleleri ve Kürtünciyan (2 satış) Mahallesi takip etmektedir. Bu satışlardan en düşük fiyata satılan Kürtünciyan Mahallesi'nde 11 esedi guruşa Müslüman erkek tarafından asâleten satılan ve Müslüman bir erkek tarafından asâleten satın alınan bir menzildir. Bu menzil, H. 1061 yılında "1 bab tahtânî beyt, fevkinde olan 1 bâb oda" satılmıştır.²⁴³ En yüksek fiyatlı iki katlı ev satışı ise yukarıda mağaralı, havuzlu ve hamamlı evlerde bahsi geçen 1800 Esendi Guruş'a Beğ Mahallesi'nde yapılan satıştır.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 17 mahallede toplam 28 tane iki katlı ev tespit edilmiştir. Bu da araştırmamızda tespit edilen 527 ev satışı sayısının % 5,31'ine tekabül etmektedir. Belirlenen iki katlı evler bazı mahallelerde çok bazı mahallelerde az olsa da şehrin en az 17 mahallesinde bu tip evlerin var olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen dönemde iki katlı olan evlerin sayısının 28 olması ve toplam satış içerisindeki oranın % 5,31'ini oluşturması, 1641-1651 arası dönemde iki katlı olan bu evlerin çok fazla olmadığını Ayntâb şehir merkezinin genellikle tek katlı evlerden oluştuğunu göstermektedir.

1.2. DÜKKÂN SATIŞLARI

Evliya Çelebi 1671 yılında geldiği Ayntâb'da 3900 tane dükkân olduğundan bahsetmektedir. Bu durum ticarethanelerinin sayısının epey fazla olduğunu ve Ayntâb'ın ihtiyacından fazlasını ürettiğini göstermektedir. Bu durumda üretilen malların bir kısmının çevre bölgelere satılması yani dış ticaretin varlığı söz konusu olmuştur.²⁴⁴

---

²⁴³ M. Kartal, a.g.e., s. 319.

²⁴⁴ H. Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntâb Livâsı*, s. 125.

Tablo-17
Dükkân Satışları Tablosu

Sıra No:	Mahalle /Mevki'	Satış Sayısı
1.	Arasa Önü (Arasta) ²⁴⁶	12
2.	Taht-el-Kal'a	7
3.	İlhan Çarşısı	6
4.	İbn-i Boyacı Bazarı	3
5.	Küçük Bazar	2
6.	Debbağhane'de	2
7.	Şhreküstü	2
8.	Sultan Hamamı kurbunda (Kale Altında)	2
9.	Sûk-ı Tobal	2
10.	Yahni	2
11.	Tuz Bazarı	1
12.	Macar Beğ Evi kurbunda	1
13.	Tarla-i Atik	1
14.	Ammi	1
15.	Bazar Başı	1
16.	Kürkçüler Bazarı'nda	1
17.	Dikiciler Bazarı'nda ve Harrat Bazarı'nda	1
18.	Kürkciyan	1
19.	İbn-i Kör (Koroğlu)	1
20.	Cevizlice	1
21.	Ayntâb'da Haffâf Çarşısı'nda	2
22.	Seng-i Karasakal	1
23.	Medine-i Mezbûre Keçhanesi	1
24.	Ayntâb Boyahanesi	1
25.	Ayntâb'da	1
26.	Oruç Beğ Bazarı	1
27.	Demirciler Bazarı	1
28.	Mahalle veya çarşı adı yer almayan	1
	Toplam:	59

²⁴⁶ Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şhri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Doktora Tezi), İstanbul: İ.Ü. S.B.E, 2000, s. 29.'a göre, Arasta, Şhreküstü Mahallesi'nde Hacı Nasır, Boyacı ve Tekke camilerinin yakınında bulunmaktadır. 16. yüzyılda buraya Galle Pazarı da denilmekteydi.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde en fazla dükkân satışının 12 satışın yapıldığı Arasa Önü (Arasta) denilen mevki’de gerçekleştiği görülmüştür. Bu satışı Taht-el-Kal’a’da yapılan 7 satış, İlhan Mahallesi’nde yapılan 6 satış ve İbn-i Boyacı (Boyacıoğlu) Bazarı’nda yapılan 3 satış takip etmektedir. Tablo-17’deki ilk 4 mahalle/mevki’de yapılan toplam dükkân satış sayısı 28 olup bu da tablo dâhilindeki 59 satışın %47,46’sını oluşturmaktadır. Buna istinaden bu ilk 3 mahalle/mevki’yi oluşturan Arasa Önü (Arasta), Taht-el-Kal’a, İlhan Çarşısı’nda canlı bir ticârî ortam olduğu söylenebilir. Dükkânların daha çok hangi mahalle ya da mevki’lerde satıldığı ile ilgili tablomuzu oluşturduktan sonra hangi dükkân türlerinin satışlara konu olduğu aşağıdaki Tablo-18 de gösterilmiştir.

Tablo-18
Özelliklerine Göre Satılan Dükkânlar

Sıra No.	Dükkân Çeşidi	Satılan Dükkân Sayısı
1	Fırın	5
2	Berber Dükkânı	4
3	Kasap Dükkânı	4
4	Bakkal Dükkânı	3
5	Boyahane	3
6	Helvacı	3
7	Börekçi Fırını	2
8	Kahvehane	2
9	Semerci	2
10	Tüccar Dükkânı	2
11	Debbağ	1
12	Demirci	1
13	Duvarcı	1
14	Eskici	1
15	Hallaç	1
16	Kalaycı Dükkânı	1
17	Kapancı Dükkânı	1
18	Keçeci	1
19	Kürtüncü Dükkânı	1
20	Na’alband	1
21	Neccar	1
	Toplam	41

Ayntâb şehir merkezinde yukarıdaki tabloya göre çeşitli meslek dallarının icra edildiği görülmektedir. Satışı yapılan dükkân türleri arasında en fazla ekmek fırını ardından berber ve kasap dükkânlarının bulunduğu görülmektedir. Dükkân satışları

içerisinde berber dükkânlarının sayıca çok oluşu dikkat çekmektedir. Şüphesiz Ayntâb'daki berber dükkânlarının sayısı burada satılanlardan daha fazlaydı. XVII. yüzyıl ortalarındaki Ayntâb'da bu kadar berber dükkânının olması halkın buralara rağbet ettiğinin bir göstergesidir. Türlerine göre dükkân çeşitleri bu şekilde iken bu dükkânları alan ve satanların meslekleri incelendiğinde kayıtlarda satıcıların meslek bilgilerine ulaşılamamıştır. Ancak dükkân alıcılarından 1 gümüşçü, 1 boyacı, 1 neccâr, 1 bakkal olmak üzere 4 meslek sahibi kişinin kaydına rastlanmıştır. Dükkân alıcı ve satıcılarının unvanlarına göre tasnifi yapılarak aşağıdaki Tablo-19 ve Tablo-20' de gösterilmiştir. Bu iki tabloda sadece unvan sahibi kişiler gösterilmiştir. Bir satışta birden fazla unvan sahibi kişinin bulunması durumunda bu satıştaki unvan sahibi kişiler ayrı ayrı gösterilmiştir.

Tablo-19
Unvanlarına Göre Dükkân Satıcıları

Sıra No.	Unvanı	Yer Aldığı Satış
1	Hacı	12
2	Çelebi	6
3	Beğ	5
4	Beşe	3
5	Paşa	3
6	Baba	2
7	Seyyid	2
8	Molla	1
9	Üstad	1
	Toplam	35

Toplam 59 dükkân satışının 34'ünü unvanlı kişiler yapmış olup 1 satışı iki unvanlının ortak olarak yapması neticesinde 35 unvanlı kişinin satış yaptığı anlaşılmaktadır. Bu da bize 59 satışın 57,63'ünü bu unvanlı kişilerin yaptığını göstermektedir.

Tablo-20
Unvanlarına Göre Dükkân Alıcıları

Sıra No.	Unvanı	Yer Aldığı Satış
1	Elhac	24
2	Beşe	7
3	Beğ	5

4	Çelebi	4
5	Molla	3
6	Ağa	2
7	Hace	1
8	Paşa	1
9	Üstad	1
	Toplam	48

Dükkân alıcılarını taşıdıkları unvanlara göre tasnif ettiğimizde satılan toplam 59 dükkân satış belgesinin 40 tanesinde unvanlı kişiler alıcı konumunda bulunmaktadır. Satış işlemlerinden 8 tanesinde birden fazla unvanlı kişi ortak olarak alım yapmışlardır. Bunları da dâhil ettiğimizde unvanlı alıcı sayısı 48'e ulaşmaktadır. Yüzde olarak hesaplandığında 59 dükkân satış işleminin % 67,80'inde unvanlı kişiler alıcı konumundadır. Bu sayılar alıcısının ve satıcısının unvanları tespit edilenlerden yola çıkılarak hesaplanmıştır. Araştırılan dönemde dükkânların çoğunun yukarıdaki unvanları taşıyan kişilerin sahip olduğu alım satımların da çoğunlukla bu kişiler arasında yapıldığı görülmektedir. Yukarıdaki Tablo-19 ve Tablo-20 incelendiğinde Ağa ve Beşe unvanını taşıyan askerlerin dükkân alım satım işlemlerinde çokça buldukları görülmektedir. Bunların bu dükkânları yatırım amacıyla aldıkları düşünülmektedir. Dükkân alım-satımı yapan dükkân sahibi kişilerin hangi mahallelerde oturdukları da araştırılmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-21
Dükkân Alıcı ve Satıcılarının İkametleri

Sıra No.	Mahalle	Kişi Sayısı
1	Yahni	10
2	Tarla-i Atik	5
3	Ammi	3
4	İlhan	3
5	Kanalıcı	3
6	Kürkciyan	3
7	Kızılca Mescid	2
8	Şhreküstü	2
9	Tarla-i Cedid	2
10	Tışlakî	2
11	Tövbe	2
12	İbn-i Şeker	1
13	Akyol	1

14	Ali Neccar	1
15	Bostancı	1
16	Cami	1
17	Cevizlice	1
18	Hayk-ı Zimmiyan	1
19	İbn-i Eyyüb	1
20	İbn-i K�r	2
21	Kastel	1
22	Kayser	1
23	Seng-i Nakkaş	1
24	Seng-i Taviİ Mehmed	1
25	Ehl-i Cefa	1
	Toplam	52

Yapılan dükkân satışlarından 1 tanesini zimmiler kendi arasında yapmıştır. Bu satış Hadid veledi Ağru adındaki zimminin kendi oğluna yaptığı satışa ilişkindir. Tışlakî Mahallesi'nde ikamet eden zimmi Hadid veledi Ağru adındaki kişinin Taht-el-Kal'a'da bulunan " bir tarafı Ebubekir'in sakin olduğu dükkân ve bir tarafı Dumağcı Gece(?) dükkânı ve bir tarafı Koltukcu Bazarı ve bir tarafı tarık ile mahdûd " bir bab dükkânını oğlu Mersin'e 30 aded esedi guraşa bey'-i b t-ı kat'  usulü satması ile gerçekleşmiştir.²⁴⁷ Bu dükkânın ne dükkânı olduğu kayıtlarda belirtilmemektedir.

---

²⁴⁷ H. Güner, a.g.e., s. 296-297.

SONUÇ

Araştırmada XVII. yüzyıl Ayntâb şehir merkezine ait 1641-1651 tarihleri arasındaki şer'iyye sicilleri incelenerek mülk satışları tespit edilmiştir. Belgelere dayanarak incelenen dönemin sosyal ve ekonomik koşullarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ana kaynağını siciller oluşturmuş, telif eserlerden de yararlanılarak kapsamlı sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu satışlara istinâden hangi mahallede ne kadar satış yapıldığı belirlenmiştir. İncelenen belgelerde en fazla ev satışının yapıldığı mahalle, sonradan oluşan ve hızla genişleyen Şhreküstü Mahallesi olmuştur. Sosyo-ekonomik hareketliliğin yaşandığı mahallede toplamda 44 satış yapılmıştır. Bunu Ammi Mahallesi 40, İbn-i Şeker Mahallesi 28, Çukur 26, İbn-i Eyyüb 22, Ehl-i Cefa Mahallesi 21, Cevizlice 20 satış ile takip etmiştir. Bu duruma bakarak Şhreküstü Mahallesi'nin şehrin en fazla tercih edilen mahallesi olduğu anlaşılmaktadır.

Ev ve dükkân satışları çeşitli sebeplerle gerçekleşmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Vefat eden kişinin mirasının paylaşılması sırasında vârislerin her birine ev düşmemesi; kadının ölen zevcinde kalan mehr hakkını talep etmesi, evin birden fazla kişiye düşmesi sebebiyle hissedarlardan birinin hissesini diğerine satması; kadının kocasına verdiği eşyalarını kocasının kendi masrafına kullanması sebebiyle kocasındaki hakkına karşılık kocasının evini zevcesine satması; kadının ve çocuğunun nafaka ve kisveye ihtiyacı olduğu için kendine kalan hisseyi ya da evi satması; borçlu olan kişinin borcunu ödeyememesi veya borçlunun borcunu belli bir zamanda ödeme vaadinde bulunması ile evini geçici olarak satması; vakfa ait mülkü zapt ederek tasarruf etmesi nedeniyle kişiden şikâyetçi olunması ve kişiden bu mülkün alınarak müzayedeye çıkarılması ancak sonucunda mülkü yine bu kişinin satın alması, vb.

Çalışmada bu nedenler saptanarak her biri ile ilgili örneklere yer vermeye ve konunun daha net anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu nedenler ekonomik sebeplerin yanı sıra sosyal sebeplerin de satışlarda etkili olduğunu bize göstermektedir. Ev fiyatlarının belirlenmesinde nelere dikkat edildiğine belgelerde rastlanmamıştır. Ancak günümüzden hareketle cami ve vakıflara yakın olması, evlerin tarîk-i âmm denilen cadde üzerinde yer alması ya da tarîk-i gayr-i nâfiz denilen çıkmaz sokakta yer alması, pazar yerine yakın olması, oda sayısının fazla olması, yeni ya da eski oluşu ve evin bulunduğu mahallenin güvenli olup olmaması sayılabilmektedir.

Yine ev satışlarında esedi guruş ve riyal guruş, mecid gibi para birimleri kullanılmıştır. Satış karşılığında her zaman para verilmemiş, paranın yanında yiyecek ya da giyecek verilerek de ev ve dükkân satışları yapılmıştır.

Satışlar çoğunlukla erkekler arasında yapılmış olsa da kadınlar da satışlarda kayda değer bir şekilde var olmuşlardır. Kocasının kendisine mehr olarak bıraktığı evi satarak ve yahut nafakaya ihtiyacı olması vb. nedenlerden dolayı satıcı olarak satışlarda yer almışlardır. Yine ölen zevcinden mehr talebi, kişinin hayattayken zevcesine mehri karşılığı evini satması veya kocasının karısının para veya ziynet eşyasını kendi masrafına kullandığı için zevcesine bunun karşılığında evi satması gibi nedenlerle kadınlar alıcı konumunda da yer almışlardır. Bu nedenler bizlere sosyal hayatın mülk satışlarına yani ekonomik hayata yansımaları göstermektedir. Dükkân satışlarında ise ticari hareketliliğin en fazla yaşandığı yerlerden olan Arasta meydanında en fazla satış yapılmıştır. Sosyal hayatta kişilerin en fazla kullandıkları mekânlar belgelerden hareketle belirlenmeye çalışılmıştır. Örneğin avlu, Ayntâb evlerinin olmazsa olmazıdır. Kişilerin her işini yaptığı, oturduğu, misafir ağırladığı yer olma özelliğini göstermektedir. Yemeklerin yapıldığı mutfak, su kuyusu avludadır. Zaten evden ilk girişte karşılaşılan yer de avludur.

Mahallelerde yer alan evlerin fiyatları değişkenlik göstermektedir. Örneğin Câbi Mahallesi'nde bir saray satışı, Çalı Mahallesi'nde de bir saray satışı yapılmıştır. Canbakal'a göre Bey Mahallesi'nde de bir sancak beyine ait bir saray yer almaktadır. Bu duruma dayanarak yönetici grupları tek bir mahalleye yerleşmemişler ve o mahalleyi sadece zenginlerin oturduğu bir mahalle hâline getirmemişlerdir. Mahalleler zengin ile fakirlerin yani toplumdan her kesimden insanların oturduğu alanlar şeklinde konumlanmıştır. Sınıfsal farklılıklar XVII. yüzyıl Ayntâb Şehri'nde ön plana çıkmamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

G.Ş.S. 16 Numaralı Defter

G.Ş.S. 18 Numaralı Defter

Telif Eserler:

AÇIK Turan, *Şer'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları (1160-1170/1747-1757)*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi S.B.E., 2007.

ALİAĞAOĞLU Alpaslan, Abdullah UĞUR, "Osmanlı Şehri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 38, 2016, ss. 203-226.

APAYDIN H. Yunus, "Şahit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2010, ss. 278-283.

AYBAKAN Bilal, "Trampa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2012, ss. 305-306.

AYDIN M. Akif, "Borç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1992, ss. 285-291.

BARDAKOĞLU Ali, "Bey" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1992, ss. 13-19.

BAYINDIR Abdülaziz, "Bey' bi'l-Vefâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1992, ss. 20-22.

BEKSAÇ A. Engin, "Eyvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 12, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1995, ss. 12-14.

BOZKURT Handan, *Gaziantep 17 No'lu Şer'îye Sicili*, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

BÖLÜKBAŞI Ömerül Faruk, "Riyal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 3. B., C.EK-2., Ankara, 2019, ss. 426-428.

CANBAKAL Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb*, 1. b., çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ÇAKIR İbrahim Etem, *XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

ÇALIŞ Halit, Hasan HACAĞ, "Rehin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 34, 2007, ss. 538-542.

- ÇAM Nusret, “Arasta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1991, ss. 335-336.
- ÇEVİRİMLİ Nilgün, “Vakfiyelere Göre 15.- 19. Yüzyıllarda İstanbul’da Ev Tanımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, Ankara: *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/10, Fall 2014, ss. 315-333.
- ÇINAR Hüseyin, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Doktora Tezi), İstanbul: İ.Ü. S.B.E., 2000.
- ÇİFTÇİ Betül, “Osmanlı’da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda ‘Ayntâb Örneği)’” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14 S.2, 2017, ss. 461-476.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 23. b, Ankara: Aydın Kitabevi, 2006.
- DURSun Yücel, *Şer’iye Sicillerine Göre Trabzon Mülk Satışları*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- DÜZBAKAR Ömer, *XVII. Yüzyıl Sonlarında Bursa’da Ekonomik ve Sosyal Hayat*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- ERGENÇ Özer, “Osmanlı Şehrindeki «Mahalle» Nin İşlev Ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984, ss. 69-78.
- ERGİN Osman, *Türkiye’de Şehirciliğin İnkişâfı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fak. İktisat ve İçtimaiyat Ens. Neşriyatı No.3, İstanbul: Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, 1936.
- FAROQHİ Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 8. b., çev. Elif Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- FAROQHİ Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, 5. b., çev. Neyyir Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- FAROQHİ Suraiya, *Orta Halli Osmanlılar*, çev. Hamit Çalışkan, 1. b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- GEDİKLİ Fethi, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iye Sicilleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, ss. 187-213.
- GÜLLÜ Ramazan Erhan, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gaziantep Ermenileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, S.B.E., 2009.
- GÖZÜBENLİ Beşir, “İslam Borçlar Hukukuna Göre Vadeli Satışlar Ve Selem I -Vadeli Satışlarda Wade Farkı Problemi”, *Erzurum: Atatürk Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 1997, ss. 5-20.
- GÜNER Hüsnüye, *21 Numaralı Ayıntab Şer’iye Sicili Defteri H.1059-1060 (M.1649-1650) Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

- İLHAN Okan, *20 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (s.137-270) (H.1060-1061/M.1650-1651)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- KALLEK Cengiz, "Batman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1992, ss. 199-200.
- KALLEK Cengiz, "Müzâyede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2006, ss. 236-238.
- KAPLANOĞLU Raif, "Mahalle Hukukunda "Hüsn-İ Hâl", "Sû-İ Hâl" Ve Mahalleden İhraç Kararları" *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, 2012, ss. 49-57.
- KARTAL Mine, *20 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi (H.1060-1061 /M.1650-1651)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugatit-Türk*, 3.b., Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.
- KIVRIM İsmail, "XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)", *Konya: Selçuk Üni. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, 2007, ss. 357-392.
- KIVRIM İsmail, "17. Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri Ve Fiyatları)", Ankara, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.10, S. 10, 2009, ss. 69-97.
- KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, "Şehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 38, 2010, ss. 441-446.
- OĞUZ Mustafa, Ahmet AKGÜNDÜZ, "Hüccet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1998, ss. 446-450.
- ÖZ Mehmet, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 6, 2005, ss. 57-88.
- ÖZCAN Ruhi, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", *Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2005, S. 17, ss. 237 - 266.
- ÖZDEĞER Hüseyin, "Gaziantep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 13, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 1996, ss. 466-469.
- ÖZDEĞER Hüseyin, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı*, C. 1, Yayın No: 1, İstanbul: Türk İktisat ve İçtimaiyat Araştırmaları Merkezi, 1988.
- ÖZDEĞER Hüseyin, "Antep'te Pazar Ekonomisi", İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 20, 1982, ss. 165-177.

- ÖZKEÇECİ İlhan, S. Nesli Gül DURUKAN, Hakan ALACALI, “XVII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi Konut Mimarisinde İç Mekân Tavan Süslemelerine Genel Bir Bakış”, İstanbul: *İnsan & İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, S. 17, 2018, ss. 214-232.
- ÖZEL Nalân, *23 No’lu Ayıntâb Şer’iye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ÖZEL Oktay, “Osmanlı Anadolu’sunda Terk Edilmiş /Kayıp Köyler Sorunu (17.-19.Yüzyıllar)”, Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan, Hazırlayanlar: Mehmet Öz-Fatih Yeşil,1.b., İstanbul: TİMAŞ Yayınları, 2015, ss. 557-591.
- ÖZHARAT Semiha Zehra, *IV. Mehmed Döneminde Ayntab Şehri’nin Sosyal Ve Ekonomik Tarihi (1648-1687)*, (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- PAMUK Şevket, “Kuruş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, Ankara, 2002, ss. 458-459.
- PEİRCE Leslie, *Ahlak Oyunları*, 1. b., çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- SİLAV Muna, Naile SALMAN ÇEVİK, “Uşak Evlerinin Günümüze Yansıması ve Bireysel Söylemler”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2019, S. 43, ss. 69-76.
- SÖNMEZ Mehmet Emin, “Gaziantep Şehrinin Geçmişten Günümüze Alansal Gelişimi” *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2018, ss. 115-136.
- SÜMER Faruk, *Eski Türklerde Şehircilik*, 4.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- ŞAHİN İlhan, “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2010, ss. 446-449.
- ŞAHİN Musa, Esra IŞIK, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, *Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi S.B.E.D*, S. 30, 2011, ss. 221-230.
- ŞEŞEN Ramazan, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- TAK Ekrem, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri Ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri Ve Tanımlanması*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.
- TEKİN Zeki, “Saraçhane”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2009, ss. 111-113.
- TİMBİL Rabia Sultan, *19 Numaralı Gaziantep Şer’iye Sicili’ne Göre Mülk Satışları (1647-1648)*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

- TOK Özen, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 18, 2005, ss. 155-173.
- UĞUR Yunus, “Şehirler ve Şehirleşme”, *Çevre ve Şehir*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2015, ss. 293-327.
- UĞUR Yunus, “Şeriyte Sicilleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2010, ss. 8-11.
- USTA Aydın, *Türklerin İslâmlaşma Serüveni Sâmâniler*, 2.b., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı”, 4. b, Ankara: T.T.K., 2014.
- Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, (Notlar: Efouard Dulaurer, çev: Halil Yinanç), 4. b., Ankara: T. T. K., 2019.